

**Vilniaus universiteto teisės fakulteto
Privatinės teisės katedra**

Vilmos Jurgaitytės-Jurčienės
Neakivaizdinio skyriaus
IV kurso, komercinės teisės
studijų šakos studentės

Magistro darbas

Įpėdinių atsakomybės už palikėjo skolas institutas: lyginamieji aspektai

Vadovas: dr.Danguolė Bublienė

Recenzentas: asist.Marius Matiukas

Vilnius 2012

TURINYS

ĮVADAS	3
1. ĮPĖDINIŲ ATSAKOMYBĖS YPATUMAI	6
1.1 Paveldėjimo teisinės atsakomybės sistemos	6
1.2 Paveldimos ir nepaveldimos palikėjo skolas	14
1.3 Solidariosios įpėdinių atsakomybės problematika	18
2. NERIBOTA ĮPĖDINIŲ ATSAKOMYBĖ UŽ PALIKĖJO SKOLAS	24
2.1 Palikimo priėmimas paduodant pareiškimą notarui (neišreiškiant noro priimti palikimą pagal apyrašą)	24
2.2 Palikimo priėmimas faktiniu valdymu (įpėdinių atsakomybės aspektu)	30
3. RIBOTA ĮPĖDINIŲ ATSAKOMYBĖ UŽ PALIKĖJO SKOLAS	35
3.1 Palikimo priėmimas pagal apyrašą (įpėdinių atsakomybės aspektu)	35
3.3 Palikimo administravimo nustatymas	43
4. PALIKĖJO KREDITORIŲ IR ĮPĖDINIŲ INTERESŲ KONFLIKTO PROBLEMA. 48	
4.1 Palikimo priėmimo atsisakymas, kaip kreditorių interesų pažeidimas	53
4.2 Testamentinės išskirtinės gavėjas, kaip vienas iš palikėjo kreditorių.....	57
IŠVADOS	62
LITERATŪROS SĄRAŠAS	65
SANTRAUKA	71
SUMMARY	72

IVADAS

Temos aktualumas. Šiuolaikinio gyvenimo sparta, ekonominis augimas, perdėto vartojimo skatinimas, turtinės gerovės siekis bei daugelis kitų šiuolaikinio pasaulio ypatybių iš esmės pakeitė žmonių supratimą apie turtą, skolinius įsipareigojimus, bei atsakomybę už juos. Tai, kas mūsų senelių ir iš dalies tėvų buvo laikoma užgyventu turtu, dėl kurio buvo ilgai ir po truputį taupoma, bei perduodama įpėdiniams kaip vertingas palikimas, šiandieniniame pasaulyje įgijo kitokią išraišką. Įsigyti norimą turtą galima „čia ir dabar“, tereikia banke užpildyti paraišką, sudaryti sutartį dėl vartojamojo kredito, išperkamosios nuomos, ar pasinaudoti kitokiais skolinimosi būdais. Asmeniui mirus, skolos kartu nemiršta, - jos lieka ir yra perduodamos įpėdiniui kartu su paliekamu turtu, nes palikimą sudaro ne tik daiktai ir turtinės teisės, bet, deja, ir skoliniai įsipareigojimai. Siekiant apsaugoti palikėjo kreditorių interesus, paveldėjimo teisės normos, kaip reta civilinėje teisėje, daugeliu atvejų yra imperatyvios. Nors normų imperatyvumas turėtų reikšti besąlyginį normų aiškumą, nesuteikiant galimybės skirtingoms interpretacijoms ar elgesio variantams, deja, taikant paveldėjimo teisės normas susiduriama su neaiškumais, pasigendama detalumo, aptinkama prieštaravimų, kas sudaro galimybę skirtingai teismų praktikai. Nepaisant, kad įpėdinių atsakomybės klausimas yra aktualus ir reikšmingas ir palikėjo įpėdiniams ir kreditoriams, paveldėjimo teisės problemos nėra populiari tema tarp teisės mokslininkų. Lietuvoje ši sritis stokoja teisės mokslininkų bei praktikų dėmesio bei tyrinėjimo. Šiame darbe bus nagrinėjami aktualiausi įpėdinių atsakomybės už palikėjo skolas ypatumai, probleminiai aspektai, atskleidžiamos palikėjo kreditorių ir įpėdinių interesų konflikto problemos.

Pagrindinis magistro darbo tikslas – Šiame darbe siekiama identifikuoti ir išnagrinėti aktualiausias įpėdinių atsakomybės už palikėjo skolas teorines ir praktines problemas, palyginti jas su kai kurių užsienių valstybių panašių problemų sprendimo būdais; palyginti įpėdinių atsakomybės ypatybes ir ribojimo galimybes, išnagrinėti įpėdinių ir palikėjo kreditorių interesų konflikto aspektus.

Darbo tyrimo objektas. Siekiant atskleisti įpėdinių atsakomybės už palikėjo skolas ypatumus, būtina išsiaiškinti, kokia įpėdinių atsakomybės sistema galioja Lietuvoje, palikimo priėmimo būdus ir jų sukeliamas teises pasekmes, išsiaiškinti kokios skolos yra paveldimos, ar įmanoma, siekiant išvengti atsakomybės už palikėjo skolas, atsisakyti arba nepriimti palikimo, kada ir kokiais atvejais palikimo priėmimas ir atsisakymas yra ribojamas įstatymų, ar mirusio asmenų kreditorių interesai gali būti kokiais nors būdais apsaugomi, kas yra palikimo administravimo nustatymas. Tam, kad suprasti kokie mūsų

paveldėjimo teisės normų privalumai ir trūkumai, palyginsime su analogiškais kitų užsienio šalių (Prancūzijos, Vokietijos, Latvijos, Estijos, Lenkijos, Olandijos) paveldėjimo teisės normomis.

Pagrindiniai darbo šaltiniai. Rašant šį darbą didžiausias dėmesys buvo skiriamas pagrindiniam įstatymui, reglamentuojančiam paveldėjimo teisinius santykius - Lietuvos Respublikos civiliniam kodeksui, o ypač šio kodekso penktajai knygai, išskirtinai paskirtai paveldėjimo teisinių santykių reguliavimui. Didelis dėmesys buvo skiriamas Lietuvos Respublikos civilinio kodekso penktosios knygos normas išsamiai analizuojančiam ir aiškinančiam prof. A.Vileitos parašytam Civilinio kodekso penktosios knygos komentarui bei to paties profesoriaus vadovėliui „Paveldėjimo teisė“. Taip pat buvo naudotasi paveldėjimo teisės normas įtakojančiais įstatymais – Notariato įstatymu, Antstolių veiklos įstatymu, Nekilnojamo turto registro įstatymu, Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymu, Pensijų kaupimo įstatymu, Paveldimo turto mokesčio įstatymu, kai kuriais Vyriausybės nutarimais, Ministrų įsakymais. Nebuvo pamirštas nors ir netiesiogiai paveldėjimo teisės normas įtvirtinantis pagrindinis mūsų šalies įstatymas Lietuvos Respublikos Konstitucija, nes kaip yra pasisakęs Konstitucinis Teismas 2002 m. kovo 4 d. nutarime „...paveldėjimo teisės institutas kyla iš Konstitucijos. Konstitucija garantuoja paveldėjimo teisę“¹. Tam, kad iliustruoti, patvirtinti, o kai kuriais atvejais supriešinti tam tikrus teorinius aspektus ar autorių pozicijas, gana plačiai buvo naudotasi Lietuvoje netiesioginės teisėkūros funkcijas atliekančio Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutarimais. Taip pat buvo nagrinėti Lietuvos ir užsienio valstybių įpėdinių atsakomybės temą analizuojantys vadovėliai, straipsniai. Tam, kad palyginti Lietuvos ir kitų Europos valstybių panašumus bei skirtumus, buvo analizuojamos Latvijos, Lenkijos, Vokietijos, Prancūzijos, Olandijos, Estijos civilinio kodekso ar kitų civilinių įstatymų normos. Šios Europos Sąjungos valstybių narių teisinės sistemos pasirinktos neatsitiktinai. Prancūzijos paveldėjimo teisė buvo iš esmės reformuota 2006m., todėl vertėta paanalizuoti, kokius sprendimus pasiūlė viena iš naujausių paveldėjimo reformų Europoje. Kuriant Lietuvos paveldėjimo teisės normas buvo remtasi ir Vokietijos civilinio kodekso nuostatomis². Latvija, Lenkija ir Estija yra Lietuvos artimiausios geografinės kaimynės, su kuriomis Lietuvą sieja panašūs kultūriniai, religiniai bei istoriniai aspektai, todėl paveldėjimo normų ypatybių analizė gali būti vertinga, norint suprasti probleminius klausimus. Deja,

¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. kovo 4 d. nutarimas *Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 573 straipsnio (1994 m. gegužės 17 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai*. Valstybės Žinios, 2002-03-06, Nr.24-889.

² DAMBRAUSKAITĖ, A. *Vienašaliai sandoriai paveldėjimo teisėje: valios išreiškimo forma ir teisinės pasekmės*. Vilnius: Jurisprudencija, Mokslo darbai, 2008 2(104); p.74.

būtina pažymėti, kad dėl teisinės teorinės literatūros stokos apie užsienyje taikomą paveldėjimo teisę, o ypač įpėdinių atsakomybės už palikėjo skolas aspektu, pasirinktos šalys bus nagrinėjamos tik epizodiškai.

Įpėdinių atsakomybės už palikėjo skolas ypatumai nagrinėjami naudojant įvairius **tyrimo metodus**.

Lingvistinis metodas padės išsiaiškinti tikslias sąvokų reikšmes, nustatyti žodžių reikšmę atsižvelgiant į straipsnio kontekstą arba norminio teisės akto turinį.

Lyginamasis metodas. Kaip sufleruoja šio magistro darbo temos pavadinimas, lyginamasis metodas bus pagrindinis darbo metodas, kurio pagalba bus siekiama išanalizuoti esamos įpėdinių atsakomybės už palikėjo skolas vertinimą Lietuvoje, teisės doktrinos ir teismų praktikos palyginimą, aptariami galimai skirtingi įpėdinių atsakomybės įgyvendinimo modeliai užsienio valstybėse.

Analizės metodu bus nagrinėjami įvairių paveldėjimo, numatančių įpėdinių atsakomybę, normų turinys, paskirtis, reikšmė ir sistematiškumas, praktikoje išskylantys normų nesuderinamumai, teisės normų kolizijos atvejai.

Istoriniu metodu bus apžvelgiama paveldėjimo teisės genezė, normų aiškinimas, remiantis santykių vystymosi ištakomis nuo romėnų teisės viešpatavimo laikų, parodančių įpėdinių atsakomybės už palikėjo skolas teisės normų kilmę, iki palyginavimo su šio instituto specifika dabartinais laikais.

Loginio metodo pagalba bus iškeliamos spęstinos problemos, galimos rekomendacijos, daromi apibendrinimai, pateikiamos išvados padedančios tiksliau suvokti nagrinėjamą teismų praktiką ir įstatymų taikymo įpėdinių atsakomybės už palikėjo skolas srityje klausimus.

1. ĮPĖDINIŲ ATSAKOMYBĖS YPATUMAI

1.1 Paveldėjimo teisinės atsakomybės sistemos

Visais laikais turto paveldėjimo teisiniai santykiai socialinėje visuomenėje buvo ypatingai reikšmingi bei jautrūs. Šio instituto svarba pasireiškia tuo, kad kiekvienas asmuo turi turėti galimybę savo laisva valia palikti artimiesiems, tai ką jis per nugyventą gyvenimą sukūrė ar įgijo, o tai apima ne tik konkretų turtą, bet ir palikėjo teises bei pareigas. Tam, kad visa civilinė apyvarta būtų stabili ir patikima, labai svarbu, kad būtų užtikrintas palikėjo valios įgyvendinimas, taip pat ir paveldėjimo pagal įstatymą nuostatų laikymasis, garantuojančios įpėdiniams teises, apsaugomi trečiųjų asmenų, kreditorių interesai. Teisės teorijoje yra išskirtinos dvi pagrindinės paveldėjimo teisinės prigimties aiškinimo sistemos. Sistema gali remtis idėja, kad mirusiojo teises ir pareigas paveldi kitas asmuo ar asmenys, arba sistema gali laikyti paveldimą turtą atskiru ekonominiu vienetu, kuris turi būti realizuotas ir tik padengus skolas likęs turtas pereina vienam arba daugiau įpėdinių³.

Pirmoji sistema remiasi idėja, kad mirusiojo teisės ir pareigos pereina kitiems asmenims. Šiuo atveju įpėdiniai atsako už palikėjo skolas ne tik paveldėtu, bet ir savo asmeniniu turtu (*ultra vires hereditatis*). Tokia sistema, taikoma daugumoje kontinentinės teisės valstybių ir yra atėjusi iš romėnų teisės⁴. Romos piliečių gyvenimui, jų socialinei padėčiai turtas turėjo labai svarbią reikšmę. Būtent dėl šios priežasties, Romėnų teisė paveldėjimo klausimams skyrė ypatingai daug dėmesio, ir labai anksti nustatė, kad įpėdinis atsako už palikėjo skolas ne tik paveldėtu, bet ir asmeniniu turtu nes yra universalus mirusiojo teisių perėmėjas, kitaip tariant mirusiojo asmenybės tęsėjas. Tokios nuostatos atsiradimo Romėnų teisėje priežastys, tikriausiai buvo religinių įsitikinimų pagrindu susiformavusi pažiūra, kad asmenybė išlieka nemirtinga savo palikuonyse⁵. Romėnų paveldėjimo teisės atraminė ašis buvo transcendentinis individo nemirtingumo, jo išlikimo palikuonyse įvaizdis. Nuo senosios *ius civile* laikų ši nuostata vyrauja visų laikų Romėnų paveldėjimo teisėje. Romėnų teisė beveik iki pat Romos imperijos gyvavimo pabaigos laikėsi nuostatos, kad priėmęs palikimą įpėdinis visiškai

³ PENTENS, W. *Dutch law and the Europeanisation of inheritance law // Inheritance law legislation of the Netherlands*, Intersentia, 2005, p. viii.

⁴ ČAPLINSKIENĖ, E. *Kas atsakys už palikėjo skolas? Paveldėjimo teisės Europeizacijos perspektyvos – link Europos testamentu*. Konferencijos vykusios 2009-12-15 Vilniuje pranešimas. Vilnius: VU leidykla, 2010, p.52.

⁵ NEKROŠIUS, I.; NEKROŠIUS, V., VĖLYVIS, S. *Romėnų teisė*. 2-leidimas. Vilnius: Justitia, 1999, p.177.

atsako už visas palikėjo skolas nepriklausomai nuo to, ar joms padengti užtenka paveldėto turto ar ne⁶.

Šiais laikais paveldėtojo atsakomybės už palikėjo skolas klausimo reguliavimas kontinentinės teisės šalių sistemoje ir bendrosios teisės sistemos valstybėse yra skirtingas.

Pagal antrąją sistemą paveldimas turtas yra atskiras ekonominis vienetas, kuris turi būti realizuotas skoloms padengti, ir tik turto likutis pereina vienam ar daugiau įpėdinių. Šiuo atveju įpėdinio atsakomybė už palikėjo skolas asmeniniu turtu neatsiranda (*intra vires hereditatis*)⁷.

Bendrosios teisės sistema dažniausiai laikosi ekonominio vieneto teorijos ir paveldimą turtą traktuoja kaip atskirą vienetą, kuris turi būti administruojamas atskirai. Įpėdiniai gali paveldėti tik tą turtą, kuris lieka įvykdžius visus įsipareigojimus. Pagal šią sistemą įpėdiniai ir testamentinės išskirtiniai gavėjai tik padengus skolinius įsipareigojimus, yra paveldimo turto kreditoriai⁸. Anglosaksų teisinės sistemos šalyse, atsiradus palikimui, jis iš pradžių pereina ne įpėdiniams tiesiogiai, bet patenka asmeninio atstovo žinion. Asmeninis atstovas gali būti nurodytas testamente, tada jis bus vadinamas testamentu vykdytoju, arba paskirtas oficialia tvarka ir vadinamas administratoriumi. Jo įgaliojimai turi būti patvirtinti teismo. Asmeninio atstovo pareigas sudaro: palikėjo turto likvidavimas, įstatymo nustatytas tvarka palikėjo skolų padengimas, skolų išieškojimas iš palikėjo skolininkų, turto valdymas ir t.t.⁹ Turto likvidavimas yra vykdomas su teismo kontrole. Teismas gali pareikalauti iš asmeninio atstovo pateikti visus reikalingus dokumentus. Tokiu būdu tarsi vykdomas palikimo „išlaisvinimas“ nuo skolų. Išlaisvintas nuo skolų palikimas perduodamas įpėdiniams¹⁰. Pats asmeninis atstovas yra atsakingas tiek prieš palikėjo kreditorius, tiek prieš įpėdinius, todėl esant tokiai tvarkai, klausimai dėl santykių tarp kreditorių ir palikėjo įpėdinių nekyla, kol yra nepatenkintų kreditorių, nėra pilnateisių įpėdinių¹¹.

Kontinentinės teisės Europos šalyse įpėdinių atsakomybės klausimas už palikėjo skolas sprendžiamas paprastai - įpėdinių atsakomybė prieš palikėjo kreditorius yra neribota. Vis dėlto tokios atsakomybės galima išvengti. Prancūzijoje įpėdinis atsakys už palikėjo skolas tik paveldėto turto verte, jeigu jis priims palikimą su sąlyga, kad bus

⁶ NEKROŠIUS, I.; NEKROŠIUS, V., VĖLYVIS, S. *Romėnų teisė*. 2-leidimas. Vilnius: Justitia, 1999, p.200.

⁷ ČAPLINSKIENĖ, E. *Kas atsakys už palikėjo skolas? Paveldėjimo teisės Europeizacijos perspektyvos – link Europos testamentu*. Konferencijos vykusios 2009-12-15 Vilniuje pranešimas. Vilnius: VU leidykla, 2010, p.53.

⁸ *Ibidem*, p.53.

⁹ БАРИЦЕВСКИЙ, М. Ю. „Если открылось наследство“. Москва: „Юридическая литература“, 1989, p. 166.

¹⁰ *Ibidem*, p. 166.

¹¹ *Ibidem*, p. 168.

sudarytas palikimo apyrašas. Pagal Vokietijos teisę paveldintys įpėdiniai gali reikalauti nustatyti palikimo administravimą¹². Abu šie būdai garantuoja įpėdinio atsakomybę tik aktyvo, kitaip tariant, paveldėto turto arba paveldėto turto vertės ribose. Šveicarijoje taip pat galimi keli palikimo priėmimo būdai: kaip Prancūzijoje palikimas priimamas su sąlyga, kad bus sudarytas paveldimo turto apyrašas, arba vykdomas likvidavimas padengiant gautos naudos sąskaita skolas, likusią sumą perduodant įpėdiniam¹³.

Prancūzijos teisėje galioja bendras principas - įstatyminiai paveldėtojai, išskyrus valstybę, už palikėjo skolas atsako neribotai. Kaip ir kitose kontinentinėse valstybėse palikimą galima priimti besąlygiškai arba pagal sudarytą palikimo apyrašą. Prancūzijos civilinis kodeksas numato palikimo priėmimą pagal apyrašą (CK 774 straipsnis). Jei palikimas priimamas besąlygiškai, tai, besąlygiškai prisiimamos ir mirusiojo skolos. Tačiau Prancūzijos teisė numato priemones tokiai atsakomybei apriboti. Įpėdinis gali apriboti savo atsakomybę už palikėjo skolas to palikimo atsisakydamas arba paduodamas teismui pareiškimą dėl apyrašo sudarymo. Tokiu atveju jo atsakomybė apribojama palikimo verte. Be to, yra atskiriamas palikėjui priklausęs turtas ir įpėdinio asmeninis turtas. Įpėdinis tampa atsakingu prieš velionio kreditorius už palikimo administravimą ir įgyja teisę žymia dalimi apriboti savo atsakomybę. Tada Kreditoriai turi teisę reikalauti, kad teismas paskirtų palikimo administratorių arba, kad būtų įvykdytas dalinis skolų apmokėjimas¹⁴.

Lenkijoje ir Latvijoje taip pat taikomas visiškos, tiek paveldėtu, tiek asmeniniu turtu, įpėdinių atsakomybės principas, išskyrus palikimo priėmimo pagal apyrašą ar kitus įstatymo numatytus atvejus¹⁵.

Lyginant su Lietuvos teise, užsienio valstybėse įpėdinių atsakomybės už palikėjo skolas institutas turi panašumų ir skirtumų. Visų kontinentinės teisės Europos valstybių paveldėjimo teisės pagrindas yra Romėnų teisė. Taip galima paaiškinti panašumus, o skirtumus sąlygoja skirtingų paveldėjimo teisės principų atsiradimą istorijos eigoje. Lietuvos teisėje vyrauja paveldėjimo universalumo, demokratiškas testamentu laisvės ir prioritėtinės šeimos interesų apsaugos principai, bet taip pat egzistuoja didelis paveldėjimo etapų formalumas. Dėl aktyvaus ekonominio gyvenimo bei kreditorių

¹² БАРИЦЕВСКИЙ, М. Ю. „Если открылось наследство“. Москва: „Юридическая литература“, 1989, p. 167

¹³ *Ibidem*, p. 167.

¹⁴ KIPP, T., COING, H. *Ein Lehrbuch*. Tübingen: J.C.B. Mohr, 1990, p.524.

¹⁵ ČAPLINSKIENĖ, E. *Kas atsakys už palikėjo skolas?* Paveldėjimo teisės Europeizacijos perspektyvos – link Europos testamentu. Konferencijos vykusios 2009-12-15 Vilniuje pranešimas. Vilnius: VU leidykla, 2010, p.53.

interesų apsaugos, reikia, kad įpėdiniai, tapę mirusiojo daiktų savininkais, atsiskaitytų su palikėjo kreditoriais, t.y., grąžintų palikėjo turėtas skolas.

Pagal Lietuvos paveldėjimo teisę priėmęs palikimą įpėdinis atsako už palikėjo skolas visu savo turtu: tiek paveldėtu turtu, tiek asmeniniu turtu. Galimi atvejai, kai paveldėto turto vertė pasirodo esanti mažesnė nei kartu paveldėtos skolos. Siekiant apsaugoti įpėdinį nuo tokios nemalonios situacijos, Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse yra numatytas palikimo priėmimas pagal apyrašą. Įpėdinis, pateikdamas pareiškimą notarui dėl palikimo priėmimo nurodo, kad palikimą pageidauja priimti pagal turto apyrašą, tuomet už palikėjo skolas atsako tik paveldėtu turtu¹⁶.

Kaip matome, Lietuvoje ir kitose kontinentinės teisės valstybėse yra įtvirtintas įpėdinių neribotos atsakomybės principas už palikėjo turėtus turtinius įsipareigojimus. Siekiant apsaugoti įpėdinių interesus, nepaverčiant paveldėjimo instituto sunkia našta, įpėdiniai gali apriboti savo atsakomybę paveldimu turtu įstatymuose numatytais būdais, kurie kontinentinės teisės valstybėse iš esmės yra panašūs, o kai kuriais atvejais tapatūs. Lyginant su kitomis valstybėmis, Lietuvos paveldėjimo teisės reglamentavime pasigendama detalesnio reguliavimo, blanketinių normų, patvirtintų tvarkų, kurios padarytų šio teisinio instituto funkcionavimą aiškesnį ir efektyvesnį, o ne perkeltų šį darbą Teismų praktikai, kuri, atsižvelgiant į kiekvienos bylos subtilybes, kartais būna ir prieštaringa.

2001m. liepos 1 d. įsigaliojus naujam Lietuvos Respublikos civiliniam kodeksui iš esmės pasikeitė iki tol galiojusios paveldėjimo teisės normos. Pagrindinis ir esminis skirtumas yra tas, kad 1964m. Civiliniame kodekse buvo numatyta ribota įpėdinių atsakomybė už palikėjo skolas. Senojo civilinio kodekso 594 straipsnio 1 dalyje sakoma, kad palikimą priėmęs įpėdinis už palikėjo skolas atsako tik paveldėto turto vertės ribose¹⁷. Tuo tarpu naujojo Lietuvos Respublikos civilinio kodekso penktos knygos paveldėjimo normos numato neribotą atsakomybę už paveldėtojo skolas, kurios turi būti padengiamos iš paveldėto turto, o jei jo skoloms padengti neužtenka, ir iš įpėdinių asmeninio turto. Siekiant apsaugoti paveldėtojo interesus, įpėdiniui suteikiama galimybė pasirinktinai apriboti atsakomybę paveldėtu turtu, kreipiantis dėl apyrašo sudarymo, inicijuojant paveldimo turto administravimo procedūrą, taipogi įpėdinis gali palikimo atsisakyti¹⁸.

¹⁶ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.3, 1.65, 2.139, 5.50, 5.52, 5.53, 5.54, 5.60 straipsnių pakeitimo įstatymas. 2011-06-21 d. Nr. XI-1484.

¹⁷ Civilinis kodeksas (Žinios, 1964, Nr. 19-138), neteko galios Lietuvos Respublikos 2000-07-18 įstatymu Nr. VIII-1864 (nuo 2001-07-01) (Žinios, 2000, Nr. 74-2262). 594 str.

¹⁸ ČAPLINSKIENĖ, E. *Kas atsakys už palikėjo skolas? Paveldėjimo teisės Europeizacijos perspektyvos – link Europos testamentu*. Konferencijos vykusios 2009-12-15 Vilniuje pranešimas. Vilnius: VU leidykla, 2010, p.54.

Užsienio valstybėse žinomos dvi pagrindinės įpėdinių atsakomybės ribojimo sistemos: *cum viribus hereditatis*, kai kreditoriai gali patenkinti savo reikalavimus tik iš paveldėto turto ir *pro viribus hereditatis* – kai kreditoriai gali patenkinti savo reikalavimus ne tik iš paveldėto, bet ir asmeninio įpėdinio turto, tačiau neviršijant paveldėto turto vertės. Kaip įpėdinio atsakomybė apribojama paveldimu turtu, jo atsakomybė asmeniniu turtu neatsiranda, nes palikėjo kreditoriai turi teisę reikalauti savo pretenzijų patenkinimo tik iš palikimą sudarančio turto. Tuo atveju, kai įpėdinio atsakomybė ribojama paveldėto turto verte, įpėdinis už palikėjo skolas nebūtinai atsako paveldėtu turtu, jis gali atsakyti ir savo asmeniniu turtu, tačiau ne daugiau negu yra paveldimo turto vertė¹⁹. Reikia pažymėti, kad šiuo atveju į sistemą nepatenka atvejai, kai *cum viribus hereditatis* sistema nustatoma tik tam tikrais atvejais, kaip pavyzdžiui Lenkijoje. Kadangi Lenkijoje įpėdinis laikomas priėmusiu palikimą nuo palikimo atsiradimo momento ir aktyvūs įpėdinio veiksmai būtini tik palikimo atsisakant, įstatymų leidėjas, siekdamas apsaugoti įpėdinių asmeninį turtą iki jų apsisprendimo dėl palikimo atsisakymo (arba ne), nustato įpėdinių atsakomybės apribojimą paveldimu turtu, t.y., *cum viribus hereditatis*. *Cum viribus hereditatis* įpėdinių atsakomybės ribojimo sistemai galima priskirti Olandiją, Vokietiją, Ispaniją, *pro viribus hereditatis* sistemai – Austriją, Latviją, Lenkiją, Estiją, Prancūziją. Didesnėje Europos dalyje dominuoja *pro viribus hereditatis* įpėdinių atsakomybės sistema²⁰.

Nustatant įpėdinio atsakomybės apribojimą *cum viribus hereditatis*, įpėdinio interesai užtikrinami suteikiant palikėjo kreditoriams teisę patenkinti savo reikalavimus tik iš paveldimo turto, o įpėdinio turtą, turėtą iki palikimo priėmimo paliekant atskirą ir nepasiekiamą palikėjo kreditoriams. Būtų galima išskirti tokius *cum viribus hereditatis* sistemos reguliavimo požymius: a) nustatomas palikimo sudarymo reikalavimas; b) nustatoma turto likvidavimo (realizavimo) procedūra; c) nustatoma kreditorių informavimo ir jų sąrašo sudarymo procedūra; d) nustatomas apribojimas įpėdiniams disponuoti turtu ir (arba) palikimą sudarančio turo atskyrimas nuo įpėdinio turto; e) turtas, likęs atsiskaičius su kreditoriais, yra perduodamas įpėdiniams²¹.

Palikimo apyrašo *cum viribus hereditatis* sistemos paskirtis yra, nustačius paveldimą turtą ir jį atskyrus nuo asmeninio įpėdinio turto turėto iki palikimo atsiradimo, patenkinti kreditorių reikalavimus iš šio turto. Kadangi palikėjo kreditoriams nesuteikiama galimybė patenkinti reikalavimus iš asmeninio įpėdinio turto, siekiant

¹⁹ *Ibidem*, p.54.

²⁰ BUBLIENĖ, D., ČAPLINSKIENĖ, E. *Ribota įpėdinių atsakomybė už palikėjo skolas*. Teisė, 2011, 81 tomas, p.13.

²¹ *Ibidem*, p.14

apginti palikimo kreditorių interesus, teisės aktų nustatomi apribojimai įpėdiniui disponuoti paveldimu turtu iki atsiskaitymo su kreditoriais. Pavyzdžiui, Olandijos civilinio kodekso ketvirtos knygos 211 straipsnio 2 dalyje įtvirtintas draudimas įpėdiniams be likvidatoriaus sutikimo ar apylinkės teismo leidimo disponuoti palikimą sudarančiu turtu ar savo dalimi. Pagal Olandijos civilinio kodekso 215 straipsnio 1 dalį likvidatorius įpareigojamas paversti palikėjo turtą pinigais tiek, kiek reikės skoloms padengti. Taipogi Olandijos civilinis kodeksas detaliai reglamentuoja palikėjo skolinių įsipareigojimų vykdymo iš paveldimo turto tvarką²².

Vokietijoje mirus palikėjui, jo kreditoriai praranda skolininką. Palikėjo kreditorių reikalavimai yra tenkinami pirmąja eile iš palikimą sudarančio turto. Vokietijos civilinio kodekso 1984 straipsnyje nurodyta, kad, nustačius paveldimo turto administravimą, įpėdinis netenką teisės valdyti paveldimą turtą ar disponuoti juo. Ribojant atsakomybę paveldėtu turtu, teisės aktuose nustatoma kreditorių informavimo ir jų sąrašo sudarymo bei turto realizavimo procedūra.²³ Pagal Vokietijos teisę ne tik palikėjo kreditoriai, bet ir paties įpėdinio kreditoriai gali reikalauti savo reikalavimų patenkinimo iš įpėdinio paveldėto turto. Tačiau nors tokia teisė įpėdinio kreditoriams ir suteikta, pirmenybė teikiama palikėjo kreditoriams. Jie turi pirmumo teisę reikalauti, kad iš palikimą sudarančio turto pirmiausia būtų patenkinami jų reikalavimai. Tokiu būdu įpėdinio kreditoriai nustumiami į antrą planą²⁴.

Apribojus įpėdinio atsakomybę už palikėjo skolas *pro viribus hereditatis* sistema, įpėdinio atsakomybės ribos yra ne paveldimas turtas, o paveldimo turto vertė. *Pro viribus hereditatis* sistemos bruožai: 1) įprastai nustatomas palikimo apyrašo sudarymo reikalavimas arba kitaip nustatoma turto vertės fiksavimo tvarka; 2) skirtingai nuo *cum viribus hereditatis* sistemos, nustatomi apribojimai įpėdiniams disponuoti paveldimu turtu; 3) draudimas kreditoriams reikšti reikalavimus, kol bus padarytas apyrašas; 4) nenustatomas reikalavimas likviduoti paveldimą turtą, kad būtų padengtos palikėjo skolos²⁵.

Taip ribojant atsakomybę, taip pat sudaromas turto apyrašas, tačiau didesnę reikšmę įgyja ne pats turtas, o jame nurodyta vertė, nes būtent ji nustato įpėdinio atsakomybės ribas. Kitaip tariant, palikimo apyrašo sudarymo tikslas yra nustatyti ir fiksuoti turto vertę. Teisės aktai gali reglamentuoti, kuriuo momentu nustatoma paveldimo turto vertė, nustatanti įpėdinio atsakomybės ribas, tačiau taip daroma ne visada. Pavyzdžiui, Estijos

²² *Ibidem*, p.14.

²³ *Ibidem*, p.16.

²⁴ LANGE, H.; KUCHINKE, K. *Lehrbuch des Erbrecht*. Munchen: Verlag C.J.Beck, 1989, p.936.

²⁵ BUBLIENĒ, D., ČAPLINSKIENĒ, E. *Ribota įpėdinių atsakomybė už palikėjo skolas*. Teisė, 2011, 81 tomas, p.15

paveldėjimo įstatymo 136 straipsnio 5 dalyje nurodyta, kad apraše nurodomi visi paveldimi daiktai, teisės ir pareigos, esančios palikimo atsiradimo metu, jų aprašymas ir vertinimas. Taigi turto vertė fiksuojama tokia, kokia ji buvo palikimo atsiradimo momentu. Latvijos Respublikos civilinio įstatymo 771 straipsnyje nurodyta, kad, įpėdinis priėmęs palikimą pagal apyrašą, atsako už palikėjo skolas ir kitus jam pareikštus reikalavimus tik paveldėto turto verte. Be to, jis turi teisę iš šios vertės atimti sumas, reikalingas palikėjui palaidoti, aprašui parengti arba kitoms teismo išlaidoms. Tačiau Latvijos įstatymai nenumato, kuriuo momentu fiksuojama paveldimo turto vertė, kuri apriboja įpėdinių atsakomybę²⁶.

Kadangi pagal *pro viribus hereditatis* sistemą įpėdinis gali patenkinti kreditorių reikalavimus ir iš savo asmeninio turto, turėto iki paveldėjimo, tai palikėjų turtas neprivalo būti realizuojamas todėl teisės aktuose nereglamentuojama turto realizavimo tvarka. Atitinkami Latvijos ir Estijos teisės aktai nenustato įpėdiniui disponavimo paveldėtu turtu ribojimų, juose taip pat nėra specialių palikimo kreditorių interesų gynimo nuostatų. Atsižvelgiant į tai, kad kol nesudarytas apyrašas, nėra aiški paveldimo turto vertė, apyrašo rengimo laikotarpiu kreditoriams draudžiama teikti reikalavimus įpėdiniams arba įpėdiniams suteikiama teisė atsisakyti tenkinti kreditorių reikalavimus. Toks draudimas įtvirtintas Latvijos civilinio įstatymo 710 straipsnyje, kaip teisė atsisakyti tenkinti kreditorių reikalavimus, kol bus sudarytas apyrašas ar sueis terminas jam sudaryti, yra įtvirtintas ir Estijos paveldėjimo įstatymo 135 straipsnio 1 dalyje²⁷.

Kokia įpėdinių atsakomybės sistema *cum viribus hereditatis* ar *pro viribus hereditatis* nustatyta Lietuvoje, nėra visiškai aišku.

Vertinant gramatiniu požiūriu Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 5.53 straipsnio 1 dalį, kur yra vartojama gramatinė konstrukcija „paveldėtu turtu“, reikštų, kad kreditorių reikalavimai turėtų būti tenkinami iš paveldėto turto, o ne iš paveldėto turto vertės. Taipogi civilinio kodekso 5.55 straipsnio 1 dalyje, reglamentuojant palikimo administravimo nustatymą, sakoma, kad „palikėjo skolos dengiamos tik iš palikimo“. Tačiau nei vienoje, nei kitoje įstatymo leidėjo vartojamoje konstrukcijoje nekalbama apie tai, kad esant ribotai atsakomybei įpėdinis yra atsakingas ir savo asmeniniu turtu arba, kitaip tariant, įpėdinis atsako paveldėto turto verte ar palikimo verte. Tokia formuluotė suponuotų mintį, kad Lietuvos paveldėjimo teisinėje sistemoje yra nustatyta *cum viribus hereditatis* sistema. Tačiau Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 5.62 straipsnio 3

²⁶ *Ibidem*, p.15

²⁷ *Ibidem*, p.16

dalies nuostatos aiškiai nurodo į *pro viribus hereditatis* sistema: „valstybė atsako už palikėjo skolas neviršydamai jai perėjusio turto tikrosios vertės“²⁸.

Užsienio valstybių teisėje gramatinė normos išraiška aiškiai apibrėžia įpėdinių atsakomybės sistemą. Pavyzdžiui, Estijos paveldėjimo įstatymo 143 straipsnio 1 dalyje tiesiogiai nurodoma, kad, sudarius apyrašą, įpėdinio atsakomybė už palikimo skolas ribojama paveldimo turto verte. Taip pat Latvijos civilinio įstatymo 711 straipsnyje nurodoma, kad įpėdinis atsako už palikėjo skolas tik tiek, kiek yra paveldimo turto vertė. Prancūzijos civilinio kodekso 802 straipsnyje taip pat nurodoma, kad įpėdinio atsakomybė ribojama paveldimo turto verte. Olandijos civilinio kodekso 4 knygos 184 straipsnio 1 dalyje nurodoma, kad palikėjo kreditorių reikalavimai gali būti patenkinami iš palikimą sudarančio turto. Taip pat Vokietijos civilinio kodekso 1975 straipsnyje nurodoma, kad įpėdinio atsakomybė ribojama paveldimu turto²⁹.

Lingvistiniu būdu analizuojant normas, galima būtų daryti išvadą, kad Lietuvoje nustatyta ribota įpėdinių atsakomybė *cum viribus hereditatis* tipo, reiškianti, kad kreditoriaus reikalavimai gali būti patenkinti tik iš paveldėto turto, o valstybės atsakomybė už palikimo skolas yra *pro viribus hereditatis* sistemos tipo³⁰.

Analizuojant įpėdinių atsakomybės už palikėjo skolas sistemos pobūdį sisteminiu požiūriu, svarbu analizuoti ne tik gramatinę teisės normos išraišką, bet ir visas susijusias teisės normas, kad nustatyti ar reguliavimas turi daugiau *cum viribus hereditatis* ar *pro viribus hereditatis* sistemos bruožų. Pagrindinė bendroji įpėdinių atsakomybės pagrindus nustatanti norma yra civilinio kodekso 5.53 straipsnis – palikimo priėmimas pagal apyrašą. Civilinis kodeksas nereguliuoja įpėdinio pareigos atsiskaityti su kreditoriais, kai toks apyrašas padarytas, taip pat nenumato tokios atsiskaitymo tvarkos, tai yra nenumato atsiskaitymo terminų, kreditorių informavimo tvarkos, pasekmių, jei kreditorius neatsiliepia, neišsprendžia likusio turto klausimo, jei su kreditoriais dar nėra atsiskaityta, kartu neišsprendžia įpėdinių teisių disponuoti turto ir pan. Vadinasi, tiek nuspręsti dėl atsiskaitymo su kreditoriais termino, tiek dėl paveldėto turto likimo diskrecijos teisę turi įpėdinis. Nei Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse, nei Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekse nenumatoma ir jokių specialiųjų išieškojimo iš paveldėto turto taisyklių. Taigi, jei įstatymų leidėjas ketino įpėdinių atsakomybę reglamentuoti kaip *cum*

²⁸ BUBLIENĖ, D., ČAPLINSKIENĖ, E. *Ribota įpėdinių atsakomybė už palikėjo skolas*. Teisė, 2011, 81 tomas, p.17.

²⁹ *Ibidem*, p.18.

³⁰ *Ibidem*, p.18.

viribus hereditatis atsakomybę, turėtų skirti daugiau dėmesio procedūriniais dalykais, taip pat normoms, apsaugančioms kreditorių interesus³¹.

Doc. A.Vileita Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 5 knygos komentare nurodo, kad palikimo priėmimas pagal apyrašą riboja įpėdinių atsakomybę už palikėjo skolas tik tikrąja paveldėto turto verte³², kas yra būdinga *pro viribus hereditatis* sistemai. Taipogi doc. A.Vileita paaiškina, kad apyraše turi būti įrašyti visi palikimą sudarantys daiktai, nurodant jų vertę ir aplinkybes, reikalingas jų vertei nustatyti: kainą, jų įsigijimo datą, būklę, naudojimo laiką, tinkamumą naudoti; daiktų pobūdį, meninę, antikvarinę rinkos vertę; individualius daiktų požymius tokius kaip mašinų, prietaisų gamintojai, numeriai, spalva, gyvulių amžius, veislė ir pan.³³ Tačiau neišsprendžiami klausimai iki kokio momento paveldėto turto vertė turi būti fiksuojama – palikimo atsiradimo, palikimo priėmimo ar apyrašo sudarymo dieną; ar priklauso įpėdinio atsakomybė nuo turto vertės sumažėjimo ar padidėjimo, neatsakoma į klausimą, ar tokiu atveju galima būtų išieškoti iš asmeninio įpėdinio turto³⁴.

Kaip matome, aiškios teisės normos yra ypatingai svarbios nustatant kokias paveldėjimo teisės sistemai dėl ribotosios įpėdinių atsakomybės priskiriama valstybė: kurioje atsakomybė ribojama paveldėtu turtu ar paveldėto turto verte. Nenustačius aiškių teisės normų paliekama didelė laisvė teismų interpretacijai, kur dažnai net nėra daromas skirtumas tarp *cum viribus hereditatis* ir *pro viribus hereditatis* sistemų, tuo sukeliant dar didesnę teisinį neaiškumą palikėjo įpėdiniams ir kreditoriams.

1.2 Paveldimos ir nepaveldimos palikėjo skolos

Vienas iš paveldėjimo teisės principų yra paveldėjimo universalumo principas. Šis principas pasireiškia tuo, kad palikimo priėmimas apima visą palikimą, nepriklausomai nuo to, kokios formos ir pas ką jis būtų. Palikimo negalima priimti dalinai, su tam tikromis sąlygomis. Palikimas yra priimamas visas, nors įpėdinis gali ir nežinoti visos jo sudėties. Pavyzdžiui, įpėdinis gali nežinoti palikėjo banke laikomų lėšų sumos, pastarajam priklausančių akcijų ar skolinių įsipareigojimų. Apskritai universalumo principas pasireiškia tuo, kad įpėdinis perima ne tik palikėjo teises, bet ir visas jo pareigas, o tai reiškia, kad įpėdiniui pereina visas palikėjo turtas, t.y. ne tik daiktai ir

³¹ *Ibidem*, p.18.

³² VILEITA, A. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė (3). Justitia, 2003, Nr.5, p.47.

³³ VILEITA, A. *Paveldėjimo teisė*. Vilnius: Justitia, 2011, p.114;

³⁴ BUBLIENĖ, D., ČAPLINSKIENĖ, E. *Ribota įpėdinių atsakomybė už palikėjo skolas*. Teisė, 2011, 81 tomas, p.18

turtinės teisės, bet ir skolos. Terminas „palikėjo skolos“ turi būti suprantamos plačiąja prasme, t.y., kaip bet kuri palikėjo prievolė, kuri gali būti vykdoma palikėjo turto sąskaita³⁵. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nurodė, kad teisės perimamos nepasikeitusio pavidalo, visos apimties ir tuo pačiu momentu, jeigu nėra kokių nors įstatyme numatytų išimčių³⁶. Be to, Aukščiausiasis Teismas atkreipė dėmesį, kad teisių perėmimo universalumas reiškiasi tuo, kad palikėjo teisės ir pareigos pereina palikimą priėmusiam įpėdiniui, neatsižvelgiant į tai, jis žinojo ar nežinojo apie atitinkamas palikėjo teises ir pareigas³⁷.

Palikimą sudaro turtinių teisių ir pareigų, taip pat kai kurių asmeninių teisių visuma. Palikėjo turtas yra nuosavybės teise priklausantys materialūs kilnojamieji ir nekilnojamieji daiktai, nematerialūs daiktai, kuriais laikomi vertybiniai popieriai, patentai, prekių ženklai, turtinės ir daiktinės teisės, tokios kaip uzufruktas, valdymo teisė, užstatymo teisė, prievolinės teisės, t.y., teisės ir pareigos pagal nuomos, pirkimo-pardavimo, paskolos sutartis, intelektinės nuosavybės teisės, į kurias įeina autoriaus turtinės teisės į literatūros, mokslo ir meno kūrinius, gretutinės teisės kaip atlikėjo, fonogramos gamintojo turtinės teisės, taipogi pramoninė nuosavybė, kurią sudaro išradėjo teisė paduoti išradimo paraišką, gauti išradimo patentą, teisė į patentą ir patento suteikiamos teisės, pramoninio dizaino autoriaus teisės paduoti pramoninio dizaino paraišką, gauti pramoninio dizaino liudijimą bei liudijimo suteikiamos teisės, palikėjo teisės į prekės ženklą³⁸.

Doc.dr.A.Vileita civilinio kodekso penktos knygos komentare teigia, kad įpėdiniui paveldėjimo būdu pereina prievolinės palikėjo teisės ir pareigos, kaip, pavyzdžiui, pagal sutartines prievoles pirkėjo ir pardavėjo, arba nuomotojo ir nuomininko teisės ir pareigos³⁹. Nors Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.156 straipsnyje yra įtvirtintas sutarčių laisvės principas, pagal kurį įpėdinis, perėmęs palikėjo teises, dėl tolimesnio sutarties vykdymo gali nuspręsti pats. Taipogi civiliniame kodekse yra įtvirtintų nuostatų, kai įpėdiniams nebūtinai pereina palikėjo teisės ir pareigos pagal sutartis. Pavyzdžiui, pagal Civilinio kodekso 6.494 str. 1 dalį įtvirtintas teisių ir pareigų perėjimas

³⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. lapkričio 28d. nutartis c. b. V.I.J., G.J.v V.S., Nr. 3K-3-1219/2001, kat.15.2.2.7; 30.6.

³⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. birželio 8d. nutartis c. b. UAB „PZU“v.D.V., Nr. 3K-7-190/2009, kat.24,1; 34,5; 73.2.3.1.

³⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. vasario 27d. nutartis c. b. E.K.v.J.A.V., Nr. 3K-3-152/2006, kat.34.5; 34.6.

³⁸ BARANAUSKAS, E.; KARULAITYTĖ-KVAINAUSKIENĖ, I.; KIRŠIENĖ, J.; PAKALNIŠKIS, V.; PAPIRTIS, L.V.; PETRAUSKAITĖ, D.; RUŠKYTĖ, R.; VITKEVIČIUS, P. *Civilinė teisė, bendroji dalis: vadovėlis*. Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas, 2007, p.476-477.

³⁹ VILEITA, A. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentarai. Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė*. Vilnius: Justitia, 2003, Nr. 5 p. 17.

pagal nuomos sutartį. Jeigu paveldimas išnuomotas turtas, tai iš nuomos sutarties atsiradusios teisės ir pareigos lieka galioti įpėdiniams, jeigu nuomos sutartis buvo įregistruota viešajame registre⁴⁰. O pagal Civilinio kodekso 6.558 str. 1 dalį įtvirtinta nuostata, kad po žemės nuomotojo mirties teisės ir pareigos pereina jo įpėdiniams, jeigu įpėdiniai jų neatsisako. Jeigu daiktinės teisės į daiktą yra suvaržytos – nustatyta hipoteka, servitutas, užstatymo teisė ar pan. – tokio daikto paveldėtojas kartu su daiktu privalo perimti ir su juo susijusius išipareigojimus, t.y. daiktinės teisės suvaržymus. Jeigu daiktinės teisės suvaržymai turi būti registruojami, įpėdinis perima tik įregistruotus suvaržymus⁴¹.

Su palikėjo turtu paveldima didžioji dalis skolų. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra suformavęs praktiką, kad paveldėtojo prisiimti sutartiniai išipareigojimai pagal paskolos sutartis privalo būti vykdomi. Priėmus palikimą, įpėdiniai tampa ir palikėjo teisių perėmėjai ir kreditorių skolininkai. Įpėdiniams nepereina tik asmeninio pobūdžio prievolės glaudžiai susijusios su palikėjo asmenybe – pavyzdžiui, autoriaus pareiga sukurti kūrinį, ar sutartys, pagrįstos asmenų savitarpio pasitikėjimu, kaip pavyzdžiui, įgaliojimo atveju, nes vienai iš šalių mirus, įgaliojimas baigiasi. Taip pat prokuristo teisės ir pareigos įpėdiniams nepereina. Įpėdiniams nepereina teisės ir pareigos pagal pavedimo sutartį, bet jie privalo atsiskaityti su palikėjo įgaliotoju ar įgaliotiniu, kaip pavyzdžiui, sumokėti priklausantį atlyginimą, perduoti palikėjui vykdant sutartį gautus daiktus ar sumas, perduoti ar priimti ataskaitas. Tokios teisės ir pareigos negali būti paveldėjimo dalykas, todėl neįeina į palikimo sudėtį. Pagal Akcinių bendrovių įstatymą, įpėdiniai paveldėję akcijas, perima visas akcininko teises ir pareigas⁴². Pagal Ūkinių bendrijų įstatymą, mirusiojo bendrijos nario ar komanditoriaus įpėdinis gali tapti bendrijos nariu ir įgyti visas palikėjo teises ir pareigas, o to nepageidaujant gali atsiimti paveldėjimą turta, atskaičius bendrijos likvidavimo nuostolius⁴³.

Įpėdiniai nepaveldi grynai asmeninių teisių ir pareigų, kaip pavyzdžiui, prievolės periodiškai mokėti nepilnamečių vaikų auginimui skirtą išlaikymą. Tačiau susikaupusi išlaikymui skirta išskolinimo suma pagal įstatymus jau yra paveldima ir būtų išieškoma iš paveldėto palikėjo turto. Tačiau, Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.194 str. 5 d. yra įtvirtinta nuostata, kad jeigu asmuo, iš kurio buvo priteistas išlaikymas, mirė,

⁴⁰ BARANAUSKAS, E.; KARULAITYTĖ-KVAINAUSKIENĖ, I.; KIRŠIENĖ, J.; PAKALNIŠKIS, V.; PAPIRTIS, L.V.; PETRAUSKAITĖ, D.; RUŠKYTĖ, R.; VITKEVIČIUS, P. *Civilinė teisė, bendroji dalis: vadovėlis*. Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas, 2007, p. 477.

⁴¹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės Žinios, Nr. 74-2262, 2000, 4.9 str.

⁴² Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) (Žinios, 2000, Nr. 64-1914).

⁴³ Lietuvos Respublikos ūkinių bendrijų įstatymas su pakeitimais ir papildymais) (Žinios, 1990, Nr. 31-747)

išlaikymo pareiga pareina jo įpėdiniams, kiek leidžia jo įpėdiniams paliekamas turtas, nesvarbu koku palikimo priėmimo būdu jis buvo priimtas. Ši norma reiškia, kad įpėdiniai neturi pareigos išlaikyti palikėjo išlaikomus asmenis iš savo turto, bet įpėdiniams pereina palikėjo prievolė teikti išlaikymą iš paveldėto palikėjo turto⁴⁴.

Priešingai nei išlaikymo pareiga, palikėjo turėta teisė gauti išlaikymą įpėdiniams nepereina, taipogi nepereina ir teisė gauti sveikatos sužalojimo žalos atlyginimą iš kitų asmenų. Nepaveldimi yra ir mirusiojo reikalavimai atlyginti neturtinę žalą, padarytą pažeidus asmens garbę ir orumą, asmenines neturtines autoriaus teises⁴⁵. Tačiau priteistas, bet nespėtas iki palikėjo mirties išieškoti tokios žalos atlyginimas yra paveldimas. Tiesa, ši taisyklė gali turėti išimčių. Remiantis Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.114 str., asmeninės neturtinės teisės gali būti paveldimos įstatymų numatytais atvejais arba, jei tai neprieštaruoja šių vertybių prigimčiai bei geros moralės principams, arba nėra apribota įstatymais⁴⁶. Nuo asmeninių teisių paveldėjimo reikia skirti pažeistų mirusiojo teisių gynimą. Mirusiojo šeimos nariai turi teisę ginti mirusiojo teises, nes asmens vardas yra neatsiejama jo šeimos, privataus gyvenimo dalis⁴⁷. Kita vertus, tai nereiškia, kad mirusiojo šeimos nariai paveldi mirusiojo teisę į vardą.

Įpėdiniai nepaveldi palikėjo teisių ir pareigų, kylančių iš darbo teisinių santykių. Tačiau įpėdiniai turi teisę į palikėjui priklausantį ir iki asmeniui mirus neišmokėtą darbo užmokestį. Taipogi įpėdiniai nepaveldi asmeninio pobūdžio uzufukto, teisių ir pareigų pagal išlaikymo iki gyvos galvos sutartį⁴⁸.

Taigi įpėdiniams tenkantis palikimas yra ne tik turtas bei turtinės ir reikalavimo teisės, bet ir palikėjo turtinės prievolės. Kartais palikėjo skolos būna didesnės už visą paveldėtą turtą. Tokį palikimą priėmusiam įpėdiniui paveldėtas turtas gali atnešti nuostolių, nes skolas gali tekti dengti net tik iš paveldėto, bet ir iš asmeninio turto. Įstatymai suteikia galimybę įpėdiniams apsisaugoti nuo galimų netikėtumų ir išvengti atsakomybės už paveldimą turtą viršijančias palikėjo skolas. Palikimas įpėdiniui nevirs našta, jeigu bus priimtas pagal paveldimo turto apyrašą. Tačiau šią teisinę procedūrą daugelis dar iki šiol laiko nereikšminga ir nebūtina, todėl ja naudojamosi retokai⁴⁹.

⁴⁴ BARANAUSKAS, E.; KARULAITYTĖ-KVAINAUSKIENĖ, I.; KIRŠIENĖ, J.; PAKALNIŠKIS, V.; PAPIRTIS, L.V.; PETRAUSKAITĖ, D.; RUŠKYTĖ, R.; VITKEVIČIUS, P. *Civilinė teisė, bendroji dalis: vadovėlis*. Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas, 2007, p.557.

⁴⁵ *Ibidem*, p.557.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 478.

⁴⁷ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys. Vilnius: Justitia, 2002, p.53.

⁴⁸ *Ibidem*, p.53

⁴⁹ *Skolos paveldimos kartu su turtu. Kaip išvengti nemalonių staigmenų naudojantis paveldėtu turtu? Į klausimą atsakė Lietuvos antstolių rūmų valdytoja A.Astrauskienė*. [interaktyvus] [Žiūrėta 2011-02-08]. Prieiga per internetą: <http://www.buhalteris.lt/lt/?cid=819&new_id=39508>

Tarptautinėje lyginamosios teisės enciklopedijoje skiriami tokie paveldimų skolų šaltiniai: palikėjo turtinės prievolės; prievolės, atsirandančios dėl asmens mirties ir palikimo administravimo; testamentu sukurtos prievolės⁵⁰. Palikėjo turtinės prievolės yra tos, kurios kyla iš palikėjo veiksmų, pavyzdžiui, sudarytų sutarčių, taip pat civilinės deliktinės prievolės. Prievolės, susijusios su palikimu, yra palikėjo laidojimo išlaidos, paveldimo turto administravimo išlaidos, paveldimo turto apyrašo sudarymas ir pan. Testamentinės išskirtinės gavėjai yra laikomi kreditoriais įpėdinių atžvilgiu, todėl testamentinė išskirtinė irgi yra su palikimu susijusi prievolė. Tose valstybėse, kuriose asmenys, turintys teisę į privalomąją palikimo dalį, nelaikomi įpėdiniais, o yra asmenys, turintys reikalavimo teisę įpėdinių atžvilgiu, privalomoji palikimo dalis taip pat yra prievolė, susijusi su palikimu⁵¹.

1.3 Solidariosios įpėdinių atsakomybės problematika

Žodis „solidarumas“ yra kilęs iš lotynų kalbos žodžio *solidum*, literatūrinėje kalboje reiškiantis kietumą, patvarumą, visumą. Teisėje šis žodis reiškia reikalavimo arba pareigos (skolos) nedalomumą esant asmenų daugumai. Solidarumas reiškia, kad reikalavimo teisė arba pareiga negali būti skaidoma į dalis, nors yra keli kreditoriai arba keli skolininkai⁵². Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 5.52 straipsnyje numatyta, kad tuo atveju, kai įpėdinis priima palikimą padavęs pareiškimą notarui ar perimdamas turto faktinį valdymą, yra asmeniškai atsakingas už palikėjo skolas. Tokiu atveju nustatyta, kad šio įpėdinio atsakomybė už tokias skolas kartu su kitais įpėdiniais yra solidari. Tai reiškia, kad ir palikėjo pareiga galėjo būti solidarioji, kai prievolę be palikėjo, privalėjo įvykdyti ir kiti skolininkai, o kreditorius turėjo teisę reikalauti, kad visą prievolę įvykdytų visi jie kartu ar bet kuris iš jų⁵³. Remiantis Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 5.52 straipsniu galima manyti, kad ir solidariosios atsakomybės principas taikomas tik visiškos atsakomybės atžvilgiu, nes kiti kodekso straipsniai, reguliuojantys ribotą įpėdinių atsakomybę, neskiria dėmesio įpėdinių atsakomybės rūšiai apibūdinti. Teismų praktika šiuo klausimu irgi yra nevienalytė ir tam tikrais atvejais prieštaringa⁵⁴.

⁵⁰ Prof. Michael A. Schwind. Liability for Obligations of the Inheritance//International Encyclopedia of Comparative Law, Volume V, Succession, p.4.

⁵¹ ČAPLINSKIENĖ, E. *Kas atsakys už palikėjo skolas? Paveldėjimo teisės Europeizacijos perspektyvos – link Europos testamentų*. Konferencijos vykusios 2009-12-15 Vilniuje pranešimas. Vilnius: VU leidykla, 2010, p.54.

⁵² MIKELĖNAS, V. *Prievolių teisė*. Pirmoji dalis. Serija naujasis civilinis kodeksas. Antras tomas. Vilnius: Justitia, 2002, p.129.

⁵³ VILEITA, A. *Paveldėjimo teisė*. Vilnius: Justitia, 2011, p.117;

⁵⁴ BUBLIENĖ, D., ČAPLINSKIENĖ, E. *Ribota įpėdinių atsakomybė už palikėjo skolas*. Teisė, 2011, 81 tomas, p.23

Taikant solidariąją įpėdinių atsakomybę visiškos įpėdinių atsakomybės už skolas atžvilgiu, siekiama nustatyti dar didesnę palikėjo kreditorių interesų garantiją nei lemia visiškos atsakomybės nustatymas. Kitaip tariant, palikėjo kreditoriai ne tik turi teisę išieškoti iš asmeninio įpėdinio turto, bet ir pasirinkti jiems palankiausią įpėdinį savo interesams patenkinti. Šiuo požiūriu gali būti keliamas klausimas, ar toks reguliavimas nepažeidžia interesų pusiausvyros principo: nepažeidžia kreditorių interesų, o taip pat ir įpėdinių interesų. Įpėdinių atžvilgiu yra sutinkama su tuo, kad įpėdinis turi teisę pasirinkti – priimdamas palikimą jis turi teisę apsispręsti dėl palikimo priėmimo būdo, o priimdamas palikimą pagal apyrašą jis turi galimybę užkirsti kelią šios normos veikimui. Tačiau reguliavimas pats savaime taip pat turėtų užtikrinti tinkamą interesų pusiausvyrą, kitaip bus pakirstas pasitikėjimas įstatymų leidyba⁵⁵. Tačiau Doc. A.Vileita pažymi, kad įstatymų leidėjas, Civilinio kodekso 5.52 straipsnyje numatydamas įpėdinių solidariąją atsakomybę, turėjo tikslą „užtikrinti palikėjo kreditorių interesus rinkos ekonomikos sąlygomis, kai palikėjas gali turėti didelių, ne tik buitinio pobūdžio, bet ir komercinių skolų“. Kai palikimas priimamas pradėjus jį valdyti ar padavus pareiškimą notarui dėl palikimo priėmimo, palikimo sudėtis ir vertė nenustatoma ir nefiksuojama jokiam oficialiame dokumente, nežinoma, kokį turtą perėmė įpėdinis. Taipogi, įpėdinis priėmęs palikimą, įgyja teisę juo disponuoti. Nesąžiningas įpėdinis gali išvaistyti palikimą sudarantį turtą ir palikėjo kreditoriams pareiškus ieškinį reikėtų įrodyti, kokia buvo palikimo sudėtis, kokie daiktai priklausė palikėjui ir panašiai⁵⁶. Žinant įstatymų leidėjo tikslą, nustatant solidariosios atsakomybės principą visiškos įpėdinių atsakomybės už palikėjo skolas atveju, būtų galima nustatyti analogijos taikymo būtinybę ir ribotosios įpėdinių atsakomybės už palikėjo skolas atveju. Kita vertus, jei manyti, kad Lietuvos civiliniame kodekse yra nustatyta *cum viribus hereditatis* atsakomybės sistema ir siekiama atsiskaityti su kreditoriais, o tik likusį turtą, kuris yra be skolų, perduoti įpėdiniams, tokios normos nenumatymas dėl solidariosios įpėdinių atsakomybės yra logiškas. Pritarus doc. A.Vileitos nuomonei, kad bendros dalinės nuosavybės atveju įpėdinis „priėmęs palikimą įgyja atitinkamą dalį nuosavybės teisės į kiekvieną palikimo sudėtyje esantį daiktą, atitinkamą dalį teisių ir pareigų, išplaukiančių iš prievolinių santykių“, nėra aišku, kodėl prievolės prigimtis turėtų pasikeisti visiškos įpėdinių atsakomybės atveju⁵⁷.

⁵⁵ *Ibidem*, p.23

⁵⁶ VILEITA, A. *Paveldėjimo teisė*. Vilnius: Justitia, 2011, p.116;

⁵⁷ BUBLIENĖ, D., ČAPLINSKIENĖ, E. *Ribota įpėdinių atsakomybė už palikėjo skolas*. Teisė, 2011, 81 tomas, p.23

Situacija yra sudėtingesnė įpėdinių kreditorių požiūriu. Įpėdinio kreditoriai net neturi teisė inicijuoti paveldėto turto apyrašo sudarymo. Pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 5.53 straipsnį 8 dalį pareikalauti sudaryti paveldimo turto apyrašą gali tik palikėjo kreditoriai. Be to, įpėdinio kreditoriai neturi teisės kreiptis dėl paveldimo turto administravimo paskyrimo ar taikyti kitas priemones, kurios nustatytos kitų valstybių kodeksuose. Pavyzdžiui, inicijuoti fizinio asmens bankrotą ar turto atskyrimo procedūrą, ką gali padaryti įpėdinio kreditoriai Prancūzijoje⁵⁸.

Solidari įpėdinių atsakomybė yra numatyta Lenkijoje, Vokietijoje, Estijoje. Pažymėtina, kad Estijoje solidari atsakomybė numatyta už palikėjo skolas, bet ne už palikėjo laidojimo, palikimo administravimo, apyrašo sudarymo ir kitas išlaidas, už kurias numatyta dalinė atsakomybė. Lenkijoje įpėdinių atsakomybė yra solidari iki paveldimo turto pasidalinimo – nuo šio momento įpėdiniai atsako už palikėjo skolas proporcingai savo daliai. Vokietijoje įpėdiniai atsako už bendras palikėjo skolas (Vokietijos Civilinis kodeksas 2058 str.)⁵⁹, tačiau iki palikimo pasidalinimo atsiranda atsakomybės ribojimas – kiekvienas įpėdinis gali prieštarauti skolos išieškojimui iš kito jo turto, išskyrus paveldimą dalį (Vokietijos Civilinis kodeksas 2059 str.) Skolos išieškomos nebūtinai proporcingai paveldimai daliai, tačiau neviršijant jos. Visose valstybėse, nustatant solidariąją įpėdinių atsakomybę, siekiama užtikrinti palikėjo kreditorių, kurie susiduria su skolininkų daugetu vietoje vieno buvusio skolininko, interesus. Vokietijos civilinio kodekso teisės normos, gindamos kreditorių interesus, nustato ir įpėdinių apsaugos priemonę – atsakomybės ribojimą paveldima dalimi⁶⁰.

Straipsnio „Ribota įpėdinių atsakomybė už palikėjo skolas“ autorių dr. Danguolės Bublienės ir Eglės Čapliskienės nuomone, tinkamas argumentas nustatyti solidariąją įpėdinių atsakomybę galėtų būti paveldėjimo universalumas. Šiuo atveju šis institutas užtikrina, kad kreditorių padėtis nepasikeičia po asmens mirties. Taigi, turint omenyje tai, kad kreditorius iki asmens mirties turėjo galimybę nukreipti išieškojimą į vieną asmenį, o ne į kelis, gali būti pagrindu pateisinti atsakomybės solidarumą. Tačiau šis argumentas galiotų neatsižvelgiant į tai, ar įpėdinių atsakomybė būtų visiška ar ribotoji. Kaip minėta, jis nebūtų tinkamas, jei nustačius ribotąją įpėdinių atsakomybę, būtų numatytas turto likvidavimo procesas⁶¹.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 23.

⁵⁹ Vokietijos civilinis kodeksas [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011-03-20]. Prieiga per internetą: http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/englisch_bgb.html#BGBEngl_000P1942

⁶⁰ BUBLIENĖ, D., ČAPLINSKIENĖ, E. *Ribota įpėdinių atsakomybė už palikėjo skolas*. Teisė, 2011, 81 tomas, p.24.

⁶¹ *Ibidem*, p.24.

Solidarumas, ypač skolininko, sunkina prievolės šalies teisinę padėtį. Todėl, siekiant kuo aiškiau apibrėžti solidarumo santykius, Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.6 straipsnio 1 dalyje įtvirtintas bendrasis principas, kad solidarioji prievolė nėra preziumuojama, išskyrus įstatymo nustatytas išimtis⁶². Solidarioji prievolė atsiranda tik įstatymų ar šalių susitarimu nustatytais atvejais, taip pat kai prievolės dalykas yra nedalus, o pagal Civilinio kodekso 6.5. straipsnį egzistuoja būtent dalinės prievolės prezumcija. Tokiu būdu solidarioji įpėdinių atsakomybė galėtų atsirasti tik tuo atveju, kai įstatymas aiškiai nustatys tokią atsakomybę. Kaip analogijos tokios prievolės negali taikyti ir kitiems santykiams, kur toks reguliavimas nėra aiškiai nustatytas ir negalima to pritaikyti pagal prievolės esmę. Pati bendra dalinė nuosavybė suponuoja ir bendrą dalinę prievolę. Todėl mokslinio straipsnio „Ribota įpėdinių atsakomybė už palikėjo skolas“ autorių dr.D.Bublienės ir E.Čaplinskienės nuomone Lietuvos Aukščiausiojo teismo argumentai, kad „Nors Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 5.53 straipsnyje, kuriame nustatytas palikimo priėmimas pagal apyrašą, nenustatyta, kad įpėdiniai atsako už palikėjo prievolės solidariai ar subsidariai, o tik apibrėžiamos atsakomybės paveldėtu turtu ribos, tačiau Civilinio kodekso 5.52 straipsnis laikytinas norma, įtvirtinančia bendrąją taisyklę, kad esant keliems įpėdiniams, jie už palikėjo skolas atsako solidariai“⁶³ nepagrįstai išplečia Civilinio kodekso 5.52 straipsnio reguliavimo ribas⁶⁴.

Pasyvusis solidarumas yra tada, kai keli skolininkai atsako už visą prievolės įvykdymą tokiu būdu, kad vieno skolininko prievolės įvykdymas laikomas tinkamu ir atleidžia kitus skolininkus nuo jos vykdymo⁶⁵. Reguliavimas numatytas Civilinio kodekso 6.10 straipsnyje numato, kad tiek solidarioji pareiga, tiek solidarūs reikalavimas pereina įpėdiniams, t.y., padalijamas įpėdiniams, pagal Civilinio kodekso penktosios knygos taisykles. Šio straipsnio komentare yra nurodoma „bendroji taisyklė, kad pasyvusis solidarumas nėra paveldimas. Todėl mirusiojo įpėdiniai nebus laikomi solidariaisiais skolininkais ir atsakys pagal dalinės prievolės taisykles (Civilinio kodekso 6.5 straipsnis)“. Šiuo atveju Civilinio kodekso 5.52 straipsnyje numatyta taisyklė, kad įpėdinių atsakomybė už palikėjo prievolės numatyta kaip solidari, yra vertinama kaip

⁶² MIKELĖNAS, V. *Prievolių teisė*. Pirmoji dalis. Serija naujasis civilinis kodeksas. Antras tomas. Vilnius: Justitia, 2002, p.131.

⁶³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. kovo 28d. nutartis c. b. M.V.v.M.Ž., Nr. 3K-3-135/2011, kat.34.3; 34,5 (S);

⁶⁴ BUBLIENĖ, D., ČAPLINSKIENĖ, E. *Ribota įpėdinių atsakomybė už palikėjo skolas*. Teisė, 2011, 81 tomas, p.24

⁶⁵ MIKELĖNAS, V. *Prievolių teisė*. Pirmoji dalis. Serija naujasis civilinis kodeksas. Antras tomas. Vilnius: Justitia, 2002, p.141.

išimtinis reguliavimas⁶⁶. Tiesa, ši nuostata aptaria tą situaciją, kai pati prievolė, kurią turi įvykdyti palikėjas, yra solidari. Tačiau gali būti situacija, kai pati palikėjo prievolė nėra solidari, tačiau kreditorius remiantis Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 5.52 straipsniu, galės nukreipti išieškojimą į bet kurią iš įpėdinių kaip solidarųjį skolininką viso palikimo atžvilgiu⁶⁷.

Akivaizdu, kad Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.10 straipsnis negali būti pagrindu nustatyti, kokia įpėdinių atsakomybė –solidarioji ar dalinė, yra ribotosios įpėdinių atsakomybės atveju, o tuo tikslu turėtų būti vertinamos Civilinio kodekso penktosios knygos normos. Tačiau Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. kovo 14d. nutartyje civilinėje byloje B.M. v. E.Ž. Nr. 3K-3-108/2011 pasisakė, kad Civilinio kodekso 5.52 straipsnyje nustatyta, jog priėmus palikimą paduodant prašymą notarui, jei yra keli įpėdiniai, visi įpėdiniai už palikėjo skolas atsako solidariai, o Civilinio kodekso 5.53 straipsnyje, kuriame numatytas palikimo priėmimas pagal apyrašą, nenumatyta, kaip įpėdiniai atsako už palikėjo skolas – solidariai ar subsidariai, tik apibrėžiamos atsakomybės paveldėtu turtu ribos. Teismui taikant šias normas, turi būti atsižvelgta ir į Civilinio kodekso 6.10 straipsnio nuostatas. Būtent šioje normoje nustatyta, kad pasyvusis solidarumas nepaveldimas, nes solidarioji pareiga, jei įstatyme ar sutartyje nenumatyta kitaip, po skolininko mirties padalijama (Civilinio kodekso 6.10 1 dalis), todėl įpėdiniai nelaikomi solidariaisiais skolininkais ir atsako pagal dalinės prievolės taisykles (Civilinio kodekso 6.5 straipsnis), išskyrus Civilinio kodekso 5.52 straipsnio nustatytais atvejais, kai įpėdinis priima palikimą turto valdymo perėmimu arba padavęs pareiškimą notarui ir kai prievolės dalykas yra nedalus. Teisėjų kolegija pažymi, kad ginčo atveju, kai prievolės dalykas yra pinigai, t.y., prievolės dalykas yra dalus, turi būti nustatoma įpėdinių atsakomybės dalys.⁶⁸ Straipsnio autorių nuomone tokia Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pozicija, kai remiantis Civilinio kodekso 6.10 straipsniu, yra daroma išvada, jog įpėdinių atsakomybė ir ribotosios atsakomybės atveju yra dalinė net ne solidariosios prievolės atžvilgiu, nėra visiškai teisinga⁶⁹.

Akivaizdu, kad solidarioji įpėdinių atsakomybė, numatyta tik Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 5.52 straipsnyje, rodo įstatymo leidėjo ketinimą padidinti palikėjo

⁶⁶MIKELĖNAS, A. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I). Vilnius: Justitia, 2003.

⁶⁷BUBLIENĖ, D., ČAPLINSKIENĖ, E. *Ribota įpėdinių atsakomybė už palikėjo skolas*. Teisė, 2011, 81 tomas, p.25

⁶⁸Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. kovo 14d. nutartis c. b. B.M.v E.Ž. ir .M.Ž., Nr. 3K-3-108/2011, kat. 34.5; 116.1; 121.13

⁶⁹BUBLIENĖ, D., ČAPLINSKIENĖ, E. *Ribota įpėdinių atsakomybė už palikėjo skolas*. Teisė, 2011, 81 tomas, p.23

kreditorių apsaugą tik visiškos įpėdinių atsakomybės atveju. Vien tai, kad ribotosios įpėdinių atsakomybės atveju yra numatomas turto ir skolų fiksavimas ir jo įvertinimas, manytina, nėra pakankamas pagrindas keisti kreditorių padėtį, nustatant solidarią įpėdinių atsakomybę. Tuo labiau, kad pirmu atveju palikėjo kreditorių interesai yra pernelyg apsaugoti, o antruoju – apsaugos visiškai nelieka, ir tai atsitinka ypač dėl neaiškaus reguliavimo. Taipogi, toks reguliavimas labai svarstytinas palikėjo kreditoriaus, įpėdinių ir įpėdinių kreditoriaus interesų pasiausvyros užtikrinimo požiūriu⁷⁰.

⁷⁰ *Ibidem*, p.23

2. NERIBOTA ĮPĖDINIŲ ATSAKOMYBĖ UŽ PALIKĖJO SKOLAS

2.1 Palikimo priėmimas paduodant pareiškimą notarui (neišreiškiant noro priimti palikimą pagal apyrašą)

Vienas iš nuosavybės teisės įgijimo būdų yra turto paveldėjimas. Palikimas atsiranda palikėjui mirus, tačiau palikėjo turtas automatiškai nepereina įpėdinių atsakomybėn. Palikimo atsiradimo dieną įpėdinis tik įgyja subjektinę teisę palikimą priimti, palikimo nepriimti ar jo atsisakyti⁷¹. Kad įpėdinis įgytų nuosavybės teisę į palikimą, tuo pačiu įgydamas pareigą atsakyti už palikėjo skolas, jis turi palikimą priimti.

Palikimo priėmimas yra vienašalis sandoris. Jam taikomos visos sandorių sudarymo taisyklės. Sandoriui sudaryti nepakanka asmeninės vidinės valios, šiuo atveju noro įgyti nuosavybės teisę į palikimą. Kad būtų sudarytas sandoris, asmens valia turi būti išreikšta įstatymo nustatyta forma ir terminais⁷². Tokiu būdu palikimo priėmimas, tai įpėdinio valios išreiškimas veiksmais, liudijančiais sutikimą įgyti visas teises į palikimą ir prisiimti visas pareigas, kilusias ar galinčias kilti iš palikimo⁷³.

Europoje egzistuoja trys paveldėjimo sistemos skiriamos pagal nuosavybės teisės į palikimą perėjimo momentą. Pirmoji sistema „Tiesioginis ir betarpiškas perdavimas“ arba prancūziškoji sistema, pagal kurią nuosavybės teisė į palikimą įpėdiniams perduodama pagal įstatymą iš karto nuo palikimo atsiradimo momento, o dėl palikimo skolų įpėdinis gali apsispręsti priimdamas palikimą. Pagal Vokietijos paveldėjimo teisės normas nereikalaujama įpėdinio aktyvių veiksmų palikimui priimti. Įpėdinis laikomas priėmusiu palikimą, jeigu per įstatyme nustatytą terminą palikimo neatsisakė. Tiek Vokietijoje, tiek Prancūzijoje nuosavybės teisės pereina įpėdiniui palikėjo mirties momentu. Jokių atskirų veiksmų, kad priimti palikimą įpėdiniui daryti nereikia. Toks teisinis reglamentavimas leidžia lengviau spręsti ginčus dėl palikimo priėmimo fakto nustatymo. Jei asmuo palikimo neatsisakė, paduodamas pareiškimą notarui, dažniausiai yra pripažįstama, kad įpėdinis palikimą priėmė. Šiai sistemai priklauso Vokietija, Prancūzija, Olandija, Lenkija, Belgija, Graikija⁷⁴.

⁷¹ BARANAUSKAS, E.; KARULAITYTĖ-KVAINAUSKIENĖ, I.; KIRŠIENĖ, J.; PAKALNIŠKIS, V.; PAPIRTIS, L.V.; PETRAUSKAITĖ, D.; RUŠKYTĖ, R.; VITKEVIČIUS, P. *Civilinė teisė, bendroji dalis: vadovėlis*. Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas, 2007, p. 525.

⁷² *Ibidem*, p. 525.

⁷³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. rugsėjo 24d. nutartis c. b. G.Š.v.M.Š., Nr. 3K-7-828/2009, kat.15,1; 15.2.1.1, 27.5; 30.6, 87.1, 117.

⁷⁴ BUBLIENĖ, D. *Paveldėjimo teisė. Bendrieji paveldėjimo teisės bruožai*. [Žiūrėta 2012-04-16] Prieiga per internetą: http://www.oroinc.lt/uploads/Civiline%20teise/Paveldejimo_teise_Bendrosios_nuostatos_v5%20%5BCompatibility%20Mode%5D.pdf

Kita sistema - „Netiesioginis ir atidėtas perdavimas“ arba bendrajai teisinei sistemai būdingas paveldėjimas. Pagal šią sistemą nuosavybės teisė į palikimą įpėdiniams perduodama tik atsiskaičius su kreditoriais. Pagal šią sistemą skolos įpėdiniams nėra perduodamos, todėl įpėdinių atsakomybės apsiriboja tik paveldėtu turtu. Šios paveldėjimo sistemos šalys yra Anglija, Škotija ir Švedija⁷⁵.

Trečioji paveldėjimo sistema, kuriai priskiriama ir Lietuva, yra „Tiesioginis, bet atidėtas perdavimas“ arba kitaip vadinama austriškoji sistema. Pagal pastarąją sistemą nuosavybės teisė į palikimą įpėdiniams perduodama priėmus palikimą, t.y. išreiškus valią dėl palikimo priėmimo, dėl palikimo skolų įpėdinis gali apsispręsti priimdamas palikimą. Šiai sistemai taip pat priskiriamos Austrija, Estija, Italija, Ispanija⁷⁶.

Tam kad įpėdiniai perimtų atsakomybę už palikėjo skolas, pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 5.50 straipsnio 3 d. įpėdinis turi palikimą priimti per tris mėnesius nuo palikimo atsiradimo dienos. Reikėtų paminėti, kad trijų mėnesių eiga, per kurią turi būti priimtas palikimas arba jo atsisakoma, prasideda pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.1118 straipsnį, t.y. kitą dieną po to, kai palikėjas mirė. Gali būti, kad įpėdinis palikimo nepriima arba jo atsisako, tokiais atvejais, palikimą ir visas iš to kylančias teises ir pareigas gali priimti kitos paveldėjimo eilės įpėdiniai. Tokiais atvejais trijų mėnesių terminas skaičiuojamas nuo teisės priimti palikimą antrosios eilės įpėdiniams atsiradimo dienos. Įpėdinių, gimusių po palikimo atsiradimo, vardu palikimas turi būti priimamas per tris mėnesius nuo jų gimimo dienos. Pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 5.57 straipsnio 1 d. trijų mėnesių terminas gali būti pratęstas, jeigu jis praleistas dėl svarbių priežasčių. Įpėdinis pageidaujantis, kad terminas palikimui priimti būtų pratęstas, turi kreiptis į teismą su atitinkamu prašymu, nurodant termino praleidimo priežastis. Teismas kiekvienu konkrečiu atveju nagrinėja termino praleidimo priežastis ir įvertina, ar jos buvo svarbios ar ne⁷⁷.

Kadangi pagal Vokietijos teisę palikimo priėmimas yra preziumuojamas, Vokietijos civiliniame kodekse yra numatytas tik palikimo atsisakymui skirtas terminas. Įpėdiniai gali atsisakyti priimti palikimą per šešias savaites, kreipdamiesi į teismą, o jei įpėdiniai gyvena užsienyje, per šešis mėnesius nuo žinios apie palikimo atsiradimą momento⁷⁸.

Lyginant su Kvebeko paveldėjimo teisėje galiojančiais palikimo priėmimo terminais, jie ženkliai skiriasi. Kvebeke įpėdiniai apsispręsti dėl teisių į palikimą

⁷⁵ *Ibidem*, p.6.

⁷⁶ *Ibidem*, p.6.

⁷⁷ BARANAUSKAS, E.; KARULAITYTĖ-KVAINAUSKIENĖ, I.; KIRŠIENĖ, J.; PAKALNIŠKIS, V.; PAPIRTIS, L.V.; PETRAUSKAITĖ, D.; RUŠKYTĖ, R.; VITKEVIČIUS, P. *Civilinė teisė, bendroji dalis: vadovėlis*. Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas, 2007, p.528.

⁷⁸ KIPP, T., COING, H. *Ein Lehrbuch*. Tübingen: J.C.B. Mohr, 1990, p.938

atsisakymo arba priėmimo turi per šešis mėnesius po palikėjo mirties. Išreikšti savo sutikimą arba atsisakymą reikia per 60 dienų po to, kai sueina šešių mėnesių terminas⁷⁹.

Lietuvoje ir kontinentinėje Europos šalyse galiojantys palikimo priėmimo arba jo atsisakymo terminai yra pernelyg trumpi, palyginus su galiojančias Kvebeko valstijoje. Tokių trumpų terminų tikslas yra siekis užtikrinti sparčią civilinę apyvartą, nevilkinant paveldėjimo procedūrų. Reikia atsižvelgti, kad žemesnės įpėdinių eilės palikimą gali priimti tik pasibaigus terminams pirmesnių įpėdinių. Atsižvelgiant į Lietuvoje neapibrėžtas galimybes palikėjo kreditoriams sužinoti apie palikėjo mirtį, kuris yra dažnai atvejais yra daugiau ar mažiau atsitiktinis, ir įvertinus vis didėjančias skolinimosi tendencijas, galima daryti išvadą, kad norint efektyviai apsaugoti kreditorių, o tuo pačiu ir įpėdinių interesus, reiktų palikimo priėmimo terminus daryti ilgesnius, o tuo laikotarpiu valdomą turtą, laikyti ne turto priėmimą faktiniu valdymu, o turto valdymu, kol bus priimtas palikimas.

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 5.50 str. 2 d. nustatyti du palikimo priėmimo būdai:

- 1) padavus palikimo atsiradimo vietos notarui pareiškimą apie palikimo priėmimą;
- 2) faktiškai pradėjus palikimą valdyti.

Civiliniame kodekse numatytas palikimo priėmimo būdas paduodant pareiškimą palikimo atsiradimo vietos notarui remiasi formalia procedūra – laikantis įstatymų nustatytos tvarkos paduodami pareiškimai atitinkamoms institucijoms. Antruoju palikimo priėmimo būdu, akcentuojant faktinį turto užvaldymą, dėmesys atkreiptinas vien į valinį momentą, t.y. įpėdinis išreiškia savo valią paveldėti turtą faktiškai jį užvaldant⁸⁰.

Palikimo priėmimas, paduodant pareiškimą palikimo vietos notarui yra palyginti paprastas, plačiausiai paplitęs ir labiausiai įsitvirtinęs visuomenėje. Nepaisant su naujuoju Civiliniu kodeksu atsiradusios normos, kad „įpėdinis, kuris priėmė palikimą turto valdymo perėmimu ar padavęs pareiškimą notarui, už palikėjo skolas atsako visu savo turtu“⁸¹ ir didėjančių skolinimosi mastų, Lietuvoje iki šiol labiausiai paplitęs palikimo priėmimo būdas buvo ne kreipimasis į teismą dėl paveldimo turto apyrašo sudarymo, o paduodant pareiškimą palikimo atsiradimo vietos notarui⁸². Tai iliustruoja 1-oje lentelėje pateikti septynerių metų registrų centro duomenys surinkti iki 2011m .

⁷⁹ *Successions*. [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011-03-14]. Prieiga per internetą: <<http://bibnum2.banq.qc.ca/pgq/2003/2618395/2618395.pdf>>

^{80 80} SVIRBUTIENĖ, D. *Palikimo priėmimo būdai: teoriniai ir praktiniai aspektai*. Vilnius: Notariatas, 2007, Nr.3; p.15.

⁸¹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės Žinios, Nr. 74-2262, 2000, 5.52 str.

⁸² SVIRBUTIENĖ, D. *Palikimo priėmimo būdai: teoriniai ir praktiniai aspektai*. Vilnius: Notariatas, 2007, Nr.3; p.15.

Atsižvelgiant į naujausias Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 5.52 ir 5.53 straipsnių pataisas, kur nurodama, kad pageidaujant paveldėti pagal turto apyrašą neberekės kreiptis į palikimo vietos teismą, o tai bus galima nurodyti pateikiant pareiškimą notarui, tikėtina, kad ateinančių metų duomenys dėl palikimo priėmimo būdo gali ženkliai pasikeisti.

Metai	Pareiškimų padavimo notarui dėl palikimo priėmimo skaičius	Pareiškimų pateiktų teismui
2005	33597	572
2006	35024	868
2007	34861	1919
2008	34468	2451
2009	2289	2182
2010	34208	1942
2011	35763	2154

1 lentelė. Testamentų registrui pateiktų duomenų apie palikimo priėmimą⁸³

Notariato įstatyme (26 str.) nurodyta, kad notarai tvirtina sandorius, išduoda paveldėjimo teises pagal testamentą ar įstatymą, priima saugoti oficialiems testamentams prilygintus testamentus bei asmeninius testamentus ir atlieka kitus šiame įstatyme nurodytus veiksmus⁸⁴. Norėdamas priimti palikimą paduodant pareiškimą notarui, įpėdinis turi raštu pateikti pareiškimą palikimo atsiradimo vietos notarui. Pareiškimo padavimo notarui dėl palikimo priėmimo pagrindai yra imperatyviai įtvirtinti Civilinio kodekso 5.50 str. Šios normos imperatyvumas pasireiškia tuo, kad įpėdinis, pateikęs visus jo tapatybę ir įpėdinio statusą patvirtinančius dokumentus palikimo vietos atsiradimo notarui, užpildo notaro pateiktą blanką palikimui priimti, ir sumoka palikimo patvirtinimo mokestį, nustatytą Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymu⁸⁵. Priimtą pareiškimą apie palikimo priėmimą palikimo atsiradimo vietos notaras užregistruoja paveldėjimo bylų registre ir per tris darbo dienas perduoda pranešimą apie palikimo priėmimą Centrinei Hipotekos įstaigai. Keli įpėdiniai gali paduoti vieną bendrą pareiškimą dėl palikimo priėmimo. Tai yra palikta įpėdinių dispozicijai nuspręsti, ar paduos vieną bendrą pareiškimą, ar pareiškimą paduos kiekvienas įpėdinis atskirai.

⁸³ Centrinė hipotekos įstaiga. *Testamentų registrų statistiniai duomenys*. [Interaktyvus]. [Žiūrėta: 2012-03-05]. Prieiga per internetą: https://www.hipotekosistaiga.lt/statistika/tr_pf.html

⁸⁴ Notariato įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) (Žinios, 1992, Nr. 28-810), 26str;

⁸⁵ Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2006m. gruodžio 29 d. įsakymu Nr.1R-488. Valstybės Žinios, 2007m., Nr. 2-96.

Pradėjęs paveldėjimo bylą notaras galėtų pats surinkti duomenis apie galimus įpėdinius, kreiptis į Hipotekos registrą, Testamentų registrą, surinkti informaciją apie galimus kreditorius. Tačiau, remiantis Lietuvos Respublikos civilinio kodekso nuostata, kad palikimą priimančias įpėdinis kartu prisiima ir palikėjo skolas, ir kad palikimo priėmimas yra asmeninės valios išraiškos aktas, praktikoje notarai įpėdiniui išduoda liudijimą, kad įpėdinis yra priėmęs palikimą. Su šiuo liudijimu įpėdiniai savarankiškai renka žinias iš bankų, hipotekos registrų ir pan. apie palikėjo finansinę padėtį. Surinkus gautus duomenis, juos pateikia notarui, kuris, suėjęs trijų mėnesių terminui, raštu išsikviečia įpėdinius, praneša jiems apie palikimo turinį bei palikėjo kreditorinius įsipareigojimus, jei tokius duomenis notarui pavyko surinkti. Taipogi, veddamas paveldėjimo bylą, notaras gali surinkti duomenis tik apie palikėjo nekilnojamojį turtą, kuris yra registruotas palikėjo vardu nekilnojamojo turto registre, ar pinigines lėšas banko sąskaitose. Apie kitų kilnojamosius daiktus ar jų vertę notaras nežino. Viso palikimo sudėtis nenustatymas sudaro sąlygas nesąžiningiems įpėdiniams išvaistyti palikėjo turtą, neatsiskaičius su kreditoriais. Kadangi visa palikimo sudėtis nenustatoma ir nefiksuojama jokiam oficialiame dokumente, priėmęs palikimą įpėdinis atsako už palikėjo skolas ne tik paveldėtu, bet ir visu savo turtu⁸⁶.

Įpėdiniui kreipiantis į notarą dėl palikimo priėmimo, notaras turi paaiškinti įpėdiniui apie jo teises ir pareigas, susijusias su paveldimu turtu, ir apie galimai ateityje pareikštais kreditoriniais reikalavimais bei atsakomybės apimtimi. „Konsultuoti klientą – viena iš svarbiausių suteikiamų notaro funkcijų, nes nuo konsultacijos priklauso notarinio veiksmo kokybė, teisingas šalių informavimas“⁸⁷. Taipogi notaras turėtų informuoti įpėdinį apie galimybę priimti palikimą pagal turto apyrašą ir apyrašo sudarymo pasekmes. Tais atvejais, kai įpėdinis nepageidauja priimti palikimo pagal apyrašą, rekomenduotina, notarui paaiškinus įpėdiniui apie palikimo priėmimo paduodant pareiškimą notarui, bet neprašant sudaryti paveldimo turto apyrašo, pasekmes, apie tai nurodyti pareiškime dėl palikimo priėmimo. Pareiškime dėl palikimo priėmimo rekomenduojama nurodyti: „Man yra žinoma, kad, vadovaujantis LR CK 5.52 straipsnio 1 dalimi, priimdamas palikimą, paduodamas pareiškimą notarui ir neprašydamas sudaryti paveldimo turto apyrašo, už palikėjo skolas atsakau visu savo turtu, išskyrus Civiliniame kodekse nurodytus atvejus“⁸⁸. Be to, įpėdiniui turėtų būti išaiškinta, kad nuo to momento, kai notaras

⁸⁶ BARANAUSKAS, E.; KARULAITYTĖ-KVAINAUSKIENĖ, I.; KIRŠIENĖ, J.; PAKALNIŠKIS, V.; PAPIRTIS, L.V.; PETRAUSKAITĖ, D.; RUŠKYTĖ, R.; VITKEVIČIUS, P. *Civilinė teisė, bendroji dalis: vadovėlis*. Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas, 2007, p. 532.

⁸⁷ NEKROŠIUS, V.; ŠALTAUSKIENĖ, S. *Lietuvos Respublikos civiliniam kodeksui vieneri metai: notarų patirtis*. Justitia, 2002, Vilnius, Nr.4-6, p.4

⁸⁸ *Konsultacijos*. Notariatas, 2011, Nr.12, p.12

užregistruoja pareiškimą apie palikimo priėmimą, įpėdinis praranda teisę jo atsisakyti, nors per palikimo priėmimo trijų mėnesių terminą jis gali sužinoti informaciją apie palikėjo skolinius išsipareigojimus.

Pažymėtina, kad notarai paveldėjimo teisės liudijimus išduoda ir juose nurodo paveldimas įpėdinių dalis (įprastai į mirusiojo turtą: daiktus, turtines teises, pinigus ir pan.). Tuo tarpu, paveldint turtines prievoles, dalių į jas notarai paprastai nenurodo, kadangi paveldėtų piniginių (turtinių) prievolių vykdymą bei atsakomybę pagal paveldėtas pinigines (turtines) prievoles nustato ir reglamentuoja įstatymai, ir minėtas prievoles įpėdiniai vykdo, vadovaudamiesi įstatymu. Atsižvelgiant į tai, notaras išduodant paveldėjimo teisės liudijimą jame nenurodo mirusiojo asmens turtinių prievolių dalių bei pačių turtinių prievolių, taipogi nenustato kokiomis dalimis įpėdiniai paveldi mirusiojo skolas⁸⁹.

Reiktų atkreipti dėmesį į tai, kad notarų veikloje nėra reglamentuotas privalomas oficialus paskelbimas apie palikėjo mirtį galimiems kreditoriams jokia forma. Kreditoriai, remiantis, Lietuvos Respublikos civilinio kodekso penktosios knygos nuostatomis, privalo patys būti aktyvūs, siekiant, kad jų reikalavimai būtų užtikrinti. Tuo tarpu užsienio valstybių teisinė reglamentacija yra kitokia. Ten, kur palikimo procedūroje aktyviai dalyvauja teismas, jis paveda notarui sudaryti paveldimo turto apyrašą, ir tik teismas turi teisę išduoti paveldėjimo teisės liudijimą. Prancūzijoje teismas, pradėjęs paveldėjimo procedūrą, viešai paskelbia apie palikimo atsiradimą, arba palikimo turinys viešai paskelbiamas oficialiame leidinyje „Moniteur Belge, tuo sudaromos sąlygos apie atsiradusį palikimą viešai sužinoti tiek to nežinančiam galimam įpėdiniui, taip pat ir kreditoriui. Tuo tarpu Lietuvoje sužinojęs apie skolininko mirtį, palikėjo kreditorius pats turi kreiptis į palikimo atsiradimo vietos notarą ir pateikti įrodymus, kad palikėjas turi jam turtinių išsipareigojimų, pateikdamas atitinkamus dokumentus. Praėjus palikimo priėmimo terminui, notaras išsikvietęs įpėdinius privalo juos informuoti apie kreditorių reikalavimus. Pažymėtina, kad Lietuvos Respublikos teisės aktuose nėra reglamentuota, kad tiksliai notaras turi tai padaryti. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 5.60 straipsnio 2 d. nurodyta, kad esant testamentiniui įpėdiniui, kol nepaduotas pareiškimas notarui, sužinojus apie skolas, įpėdinis gali palikimo atsisakyti arba pateikti notarui pareiškimą apie palikimo atsisakymą per tris mėnesius nuo palikimo atsiradimo dienos. Tuo tarpu asmuo, paveldintis pagal įstatymą, padavęs pareiškimą notarui išduoti paveldėjimo teisės liudijimą, to padaryti nebegali pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 5.52 straipsnį. Šių normų kolizija pastato įpėdinius į nevienodą teisinę padėtį,

⁸⁹ *Konsultacijos*. Notariatas, 2011, Nr.12, p.8

todėl tai turėtų būti keičiama, sudarant vienodai sąlygas priimti arba atsisakyti palikimo. Tai galėtų būti padaroma baigiantis palikimo priėmimo terminui, surinkus visus duomenis apie palikėjo turtą ir skolas. Įpėdiniams pas notarą būtų pateikiama informacija, kurią žinodamas įpėdinis apsispręstų, ar prašyti išduoti paveldėjimo teisės liudijimą, ar ne. Tuo tarpu užsienio patirtis bei teisinė reglamentacija yra skirtinga.

Lietuvoje populiariausiais palikimo priėmimo būdas, paduodant pareiškimą palikimo atsiradimo vietas notarui praktikoje daug problemų nesukelia, nes pareiškimo padavimo tvarka, pats palikimo priėmimas ir iš jo kylanti atsakomybė yra ganėtinai aiški: įpėdiniai įprastai gerai žino apie palikėją, jo turto dydį bei numano galimas skolas. Taipogi notaro kontoroje gauna teisinę konsultaciją, supažindinami su galimai atsirasiančiomis teisėmis ir pareigomis. Taipogi šis būdas yra pakankamai efektyvus laiko atžvilgiu, kadangi jau po trijų mėnesių galima disponuoti paveldėtu turtu. Daugiau diskusijų teisės doktrinoje bei teismų praktikoje sukelia palikimo priėmimo būdai, faktiškai pradėjus turtą valdyti. Tokiu atveju palikimo priėmimas – tai įpėdinio valios išreiškimas veiksmais, liudijančiais įpėdinio sutikimą įgyti visas teises į palikimą ir prisiimti visas pareigas, kylančias iš palikimo.

2.2 Palikimo priėmimas faktiniu valdymu (įpėdinių atsakomybės aspektu)

Pareiškšti savo valią dėl palikimo priėmimo įpėdinis gali ne tik paduodamas pareiškimą notarui, bet ir konkludentiniais veiksmais – pradėdamas valdyti palikimą. Palikimo negalima priimti pareiškiant valią tylėjimu. Įpėdinis laikomas priėmusiu palikimą, jeigu jis faktiškai valdo palikimą, t.y. atlieka aktyvius veiksmus, kuriais siekia įgyti nuosavybės teisę į palikimą⁹⁰.

Vertinant palikimo priėmimo būdus, pastebimas tam tikras palikimo priėmimo būdų nelygiateisiškumas. Lietuvos teismų praktikoje buvo pasisakyta, kad faktiškas turto valdymas yra turto palikimo priėmimo būdas, skirtas apsaugoti įpėdinį, kuris nežino įstatymų, reglamentuojančių palikimo priėmimo teisinius santykius, ir neatliko vienos iš formalių procedūrų, nurodytų Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 5.50 str. 2 d.⁹¹(pagal LR CK pataisas iki 2011 m. spalio mėn).

Šis palikimo priėmimo būdas yra ganėtinai plačiai naudojamas, tačiau sukeliantis daug abejonų, diskusijų ir tam tikrų problemų. Pirmasis probleminis aspektas yra pats

⁹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. rugsėjo 24d. nutartis c. b. G.Š.v.M.Š., Nr. 3K-7-829/2002, kat.15,1; 15.2.1.1, 27.5; 30.6, 87.1, 117.

⁹¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. balandžio 10d. nutartis c. b. O.K.v.J.M., Nr. 3K-3-262/2006, kat.34.4.3, 34.5, 128.2 (S).

valdymo fakto nustatymas. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 5.51 str. sakoma, kad įpėdinis laikomas priėmusiu palikimą, jeigu jis pradėjo valdyti turtą, juo rūpintis kaip savo turtu, t.y. prižiūri, remontuoja, moka mokesčius, draudimo įmokas ir pan. Teismų praktikoje laikomasi nuostatos, kad faktišku pradėjimu valdyti paveldėtą turtą suprantami bet kokie įpėdinio veiksmai valdant tą turtą, naudojantis juo, palaikant jį tinkamoje būklėje⁹². Bus laikoma, kad įpėdinis palikimą priėmė, jei jį pradės valdyti per trijų mėnesių terminą nuo palikimo atsiradimo dienos. Šį terminą praleidus, jis gali būti pratęstas teismo sprendimu. Kilus ginčui dėl palikimo priėmimo fakto, įpėdinis, turi įrodyti, kad jis palikimą priėmė faktiškai pradėjęs turtą valdyti, o šiuos veiksmus atliko per tris mėnesius nuo palikimo atsiradimo dienos. Įpėdiniui, priėmusiam palikimą tokiu būdu, tenka kreiptis į teismą dėl juridinę reikšmę turinčio fakto nustatymo ir įrodyti, kad jis per tris mėnesius nuo palikimo atsiradimo dienos pradėjo turtą valdyti ir juo rūpinosi kaip savo turtu, tuo pagrįsdamas savo sutikimą įgyti visas teises į palikimą ir prisiimdamas visas pareigas, kilusias ar galinčias kilti iš palikimo⁹³.

Valdymu laikomas faktinis daikto turėjimas savo žinioje, kuris suteikia valdytojui galimybę tiesiogiai veikti daiktą⁹⁴. Šiai nuostatai reiktų pritarti, tačiau su tam tikromis išlygomis, nes teisės teoretikų nuomonė, kokie veiksmai yra laikomi faktiniu turto valdymu ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo formuojama praktika ne visada sutampa. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra pasakęs, kad gyvenamosios patalpos remontas ir kitokia jos priežiūra yra pakankamas pagrindas pripažinti, kad įpėdinis faktiškai pradėjo palikimą valdyti, taigi ir priėmė jį⁹⁵. Kai kurių autorių yra teigiama, kad jeigu įpėdinis palikimo atsiradimo metu gyveno ar per tris mėnesius apsigyveno paveldimame būste laikoma, kad jis palikimą priėmė. Kaip Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra pasisakęs, palikimo priėmimo faktiniu valdymu esmė – aktyvūs paveldėtojo veiksmai, nukreipti įgyti teisę į paveldimą turtą. Siekiant įrodyti, kad įpėdinis priėmė turtą kaip palikimą, faktiškai pradėjęs jį valdyti per įstatymo nustatytus terminus, nepakanka įrodyti, jog įpėdinis tęsė naudojimąsi tuo turtu ir turto priežiūrą, pradėtus iki palikėjo mirties tokiu pagrindu, kuris nekuria nuosavybės teisių. Vien minėti veiksmai vienareikšmiškai nepatvirtina įpėdinio valios teisę naudotis turtu perkelti į kokybiškai naują stadiją – naudojimąsi, valdymą ir disponavimą turtu kaip savo nuosavybe. Asmuo, kuris savo

⁹² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. rugsėjo 24 d. nutartis c. b. G.Š.v.M.Š., Nr. 3K-7-829/2002, kat. 15.1; 15.2.1.1; 27.5; 30.6;87.1;17.

⁹³ SVIRBUTIENĖ, D. *Palikimo priėmimo būdai: teoriniai ir praktiniai aspektai*. Vilnius: Notariatas, 2007, Nr.3; p.16.

⁹⁴ VILEITA, A. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė*. Vilnius: Justitia, 2003, Nr. 5, p.22

⁹⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. spalio 29 d. nutartis c. b. A.A.v.D.Š., Nr. 3K-3-528/2005, kat. 30.2, 34.5

reikalavimus grindžia palikimo priėmimu, faktiškai pradėjęs jį valdyti, turi įrodyti, kad įpėdinis pradėjo šį turtą valdyti kaip savo, atliko aktyvius veiksmus, išreiškiančius jo valią įgyti nuosavybės teisę į paveldimą turtą⁹⁶.

Pažymėtina, kad Lietuvos teisės aktai konkrečiai ir imperatyviai nenustato, kokia tvarka turėtų būti įformintas priėmimo būdas pradėtus turtą faktiškai valdyti. Jeigu kyla ginčas dėl palikimo priėmimo fakto, kai palikimo priėmimas nėra įstatymo numatyta tvarka įformintas, tai teismas, remiantis Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 444 straipsnio 2d. 8p., gali nustatyti palikimo priėmimo faktą. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso normos tik nurodo, kaip turi būti nustatomas priėmimo šiuo būdu faktas, bei reglamentuota, kad įpėdinis per trijų mėnesių laikotarpį turi teisę atsisakyti nuo palikimo, kreipdamasis į palikimo atsiradimo vietos notarą⁹⁷. Pažymėtina, kad remiantis šiuo straipsniu, šis terminas yra naikinamasis, jei įpėdinis, praleidęs terminą, siektų atsisakyti palikimo, kurį faktiškai yra priėmęs, to padaryti jis neturėtų teisės⁹⁸.

Palikimo priėmimas faktiniu valdymu laikomas net tuo atveju, jeigu įpėdinis pradėjo valdyti ne visą, o tik dalį palikėjo turto, ar netgi vieną daiktą. Kadangi palikimo negalima priimti dalimis, įpėdinis pradėjęs valdyti kokią nors palikimo dalį, laikomas palikimą priėmusiu įpėdiniu⁹⁹. Įpėdiniui užtenka pradėti valdyti nors vieną palikimo dalį, kad būtų laikoma, kad jis pradėjo valdyti ir visą palikėjo turtą, o taip pat įgijo ir tam tikras pareigas, t.y. ir atsakomybę už palikėjo turtinius įsipareigojimus kreditoriams visa apimtimi – tiek paveldėtu turtu, tiek ir savo turtu, kol bus patenkinti visi kreditorių turtiniai interesai. Tačiau dažnai sutinkami atvejai, kai gavus kitų įpėdinių sutikimą yra pasiimami velionio daiktai atminimui. Teisės doktrinoje ir teismų praktikoje yra aiškiai suformuota nuomonė, kad palikimo priėmimu nelaikoma palikėjo drabužių, asmeninių daiktų, laiškų, nuotraukų, rankraščių, apdovanojimų, atestatų, diplomų, šeimos relikvijų ir suvenyrų paėmimas kitų įpėdinių sutikimu¹⁰⁰. Todėl labai svarbu atsižvelgti į tai, koki turtą asmuo pradėjo valdyti, nes priėmus daiktus atminti ar pagerbti velionį, nelaikoma, kad palikimas buvo priimtas ir atsiranda prievolė atsakyti už palikėjo skolas.

Kitas probleminis šio palikimo priėmimo būdo aspektas yra tas, kad pagal bendrą imperatyvią paveldėjimo teisės normą, palikimo priėmimas yra galutinis ir besąlyginis.

⁹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. sausio 8d. nutartis c. b. E.J.,G.G.,J.K.v.T.Š., R.M., Nr. 3K-3-7/2001, kat.25.8.2; 30.6.

⁹⁷ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės Žinios, Nr. 74-2262, 2000, 5.51str.2d.

⁹⁸ SVIRBUTIENĖ, D. *Palikimo priėmimo būdai: teoriniai ir praktiniai aspektas*. Notariatas, Nr.1, Vilnius, 2007, p.13.

⁹⁹ VILEITA, A. *Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso komentaras. Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė (2)*, Justitia, Nr.5 (47), Vilnius, 2003, p.29.

¹⁰⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. balandžio 5d. nutartis c. b. Z.K.v.B.L., T.K., Nr. 3K-3-247/2006, kat.34.3 (S)

Palikimas yra priimamas laisva valia vienu iš įstatymo numatytų būdų. Tačiau pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 5.51 str. 2 d., „įpėdinis pradėjęs turtą valdyti, turi teisę per palikimui priimti nustatytą laiką atsisakyti palikimo, padavęs dėl to pareiškimą palikimo atsiradimo vietos notarui. Tokiu atveju laikoma, kad palikimą įpėdinis valdė dėl kitų įpėdinių interesų.“ Vadinasi įpėdinis, priėmęs palikimą faktiniu valdymu, jo atsisakyti gali. Tai yra aiškus normų nesuderinamumas, kadangi tokia teise bus pasinaudota, kai įpėdinis sužinos apie palikėjo skolas, arba dar blogiau, jeigu nesąžiningas įpėdinis išvaistys faktiškai valdomą turtą, o paskui jo atsisakys, tuo pažeisdamas tiek kreditorių, tiek kitų galimų įpėdinių interesus. Pradėjęs turtą faktiškai valdyti, jokiam dokumente nėra užfiksuojama palikimo sudėtis ir vertė, todėl palikėjo kreditoriams ar kitiems suinteresuotiems įpėdiniams pareiškus ieškinį, reikėtų sunkiai įrodinėti, kokia buvo palikimo sudėtis¹⁰¹.

Lyginant su Prancūzijoje galiojančiomis normomis, Prancūzijos civilinio kodekso 778-779str. yra nustatyta, kad jei asmuo atlieka tokius veiksmus, kuriuos gali atlikti tik įpėdinis, taip išreiškiama įpėdinio valia palikimą priimti. Taigi yra laikoma, kad palikimas yra priimtas faktiškai. Tokie veiksmai, kaip turto saugojimas, turto priežiūra ar administravimas nėra laikomi veiksmais, kuriais priimamas palikimas, jeigu tokiais veiksmais nėra prisiimamos įpėdinio teisės¹⁰².

Latvijos Respublikos civiliniame kodekse yra įtvirtinta nuostata, kad palikimas gali būti priimtas faktiškai, jei asmuo atlieka tokius veiksmus, iš kurių matosi, kad asmuo pripažįsta save įpėdiniu¹⁰³. Pavyzdinio sąrašo veiksmy, iš kurių matytųsi, kad asmuo pripažįsta save įpėdiniu ir priima palikimą, Latvijos civiliniame kodekse pateikta nėra. Lyginant su Lietuvos teise, Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 5.51 str. yra numatytas panašus reikalavimas: laikoma, kad palikimas priimtas faktiškai, jei asmuo pradeda valdyti turtą, juo rūpintis ir elgtis kaip su savo turtu, taipogi pateikiamas pavyzdinis sąrašas veiksmy (valdo, naudoja ir juo disponuoja, prižiūri, moka mokesčius, kreipėsi į teismą išreikšdamas valią priimti palikimą ir paskirti palikimo administratorių ir pan.)¹⁰⁴. Tačiau, netgi nurodžius, kokie veiksmai gali būti traktuojami kaip faktinis

¹⁰¹ SVIRBUTIENĖ, D. *Palikimo priėmimo būdai: teoriniai ir praktiniai aspektai*. Vilnius: Notariatas, 2007, Nr.3, p.18.

¹⁰² Prancūzijos civilinis kodeksas [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011-02-15]. Prieiga per internetą: http://www.legifrance.gouv.fr/html/codes_traduits/code_civil_textA.htm#CHAPTER%20V%20-%20OF%20THE%20ACCEPTANCE

¹⁰³ Latvijas Republikas Civillicums. The Civil Law of Latvia. Translation and Terminology Centre, 2001. [interaktyvus] [Žiūrėta 2011-03-01]. Prieiga per internetą: <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/untc/unpan018388.pdf>.

¹⁰⁴ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės Žinios, Nr. 74-2262, 2000, 5.1 str.

palikimo priėmimas, ši Lietuvos Respublikos civilinio kodekso norma kelia daug neaiškumų ir problemų praktikoje. Pagal Latvijos civiliniame kodekse pateiktą reglamentavimą nesusipratimų dėl palikimo priėmimo faktinio turto valdymo būdu turėtų kilti dar daugiau.

Lietuvoje palikimo priėmimas faktiniu valdymu yra pats problematiškiausias palikimo priėmimo būdas, dėl kurio kyla daugiausiai ginčų, ir kurie gali būti išspęsti tik teismuose. Šio palikimo priėmimo būdo problematiškumą lemia tai, kad šis būdas nėra tiksliai apibrėžtas teisės aktuose, o Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse yra tik pavyzdinis palikimo priėmimo šiuo būdu veiksmų sąrašas. Lietuvos Respublikos Aukščiausiasis Teismas savo nutartyse yra patvirtinęs, kad sprendžiant dėl palikimo priėmimo faktiniu valdymo klausimus, to fakto patvirtinimas yra nustatomas tik iš įvairių faktinių aplinkybių, kurios kiekvienoje byloje yra skirtingos¹⁰⁵.

¹⁰⁵ SVIRBUTIENĖ, D. *Palikimo priėmimo būdai: teoriniai ir praktiniai aspektai*. Vilnius: Notariatas, 2007, Nr.3, p.19.

3. RIBOTA ĮPĖDINIŲ ATSAKOMYBĖ UŽ PALIKĖJO SKOLAS

3.1 Palikimo priėmimas pagal apyrašą (įpėdinių atsakomybės aspektu)

Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas leidžia riboti įpėdinių atsakomybę už palikėjo skolas. Įpėdinių atsakomybės ribojimo būdai aptarti Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 5.53 (palikimo priėmimas pagal apyrašą) straipsnyje, 5.55 kartu su 5.65 (palikimo administravimas) straipsniuose, 5.62 (ribota valstybės atsakomybė) straipsnyje. Pagrindinis įpėdinių atsakomybės už palikėjo skolas ribojimo būdas yra palikimo priėmimas pagal apyrašą¹⁰⁶.

Kad apsaugoti įpėdinius nuo atsakomybės už paveldimą turtą viršijančias palikėjo skolas, įstatymai numato, kad paduodamas pareiškimą dėl palikimo priėmimo palikimo atsiradimo vietos notarui, įpėdinis gali nurodyti, kad pageidauja priimti palikimą pagal paveldimo turto apyrašą. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 5.53 straipsnis įtvirtina sąlygą, kad įpėdiniai priėmę palikimą pagal antstolio sudarytą apyrašą, už palikėjo skolas atsako tik paveldėtu turtu. Doc.dr.A.Vileita Civilinio kodekso penktos knygos komentare nurodo, kad palikimo priėmimas pagal apyrašą riboja įpėdinio atsakomybę už palikimo skolas tik tikrąja turto verte¹⁰⁷. Paveldėjimo teisės normų komentaro autorius aiškiai nurodo, kad sąvoką „paveldėtu turtu“ jis supranta kaip sąvoką „tikrąja turto verte“. Tokią autoriaus nuomonę galima išvelgti ir komentuojamame Civilinio kodekso 5.52 straipsnyje. Šio straipsnio komentare doc.dr.A.Vileita nurodo, kad „šiam straipsnyje palikėjų atsakomybės klausimas sprendžiamas kitaip nei 1964m. Civiliniame kodekse, kur 594str. buvo nustatyta, kad priėmęs palikimą įpėdinis už palikimo skolas atsako tikrąja paveldėto turto verte, o jeigu įpėdinių yra keletas, tai kiekvienas atsako proporcingai gautai palikimo daliai“. Komentuodamas Civilinio kodekso 5.53 str. autorius nenurodo, kad šiuo atveju yra pasirinktas kitas įpėdinių atsakomybės principas, negu buvo numatyta 1964m. Civiliniame kodekse. Galima daryti išvadą, kad komentaro autorius laikosi nuomonės, jog buvo paliktas tas pats reglamentavimo principas kaip ir 1964m. Civiliniame kodekse. Akivaizdu, kad vienokia yra teisės normos gramatinė išraiška, o kitaip atskleidžiama šios normos esmė¹⁰⁸.

¹⁰⁶ BUBLIENĖ, D., ČAPLINSKIENĖ, E. *Ribota įpėdinių atsakomybė už palikėjo skolas*. Teisė, 2011, 81 tomas, p.16.

¹⁰⁷ VILEITA, A. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė (3)*//Justitia, Nr. 5, 2003, p.30.

¹⁰⁸ BUBLIENĖ, D., ČAPLINSKIENĖ, E. *Ribota įpėdinių atsakomybė už palikėjo skolas*. Teisė, 2011, 81 tomas, p.16.

Nei Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, nei kiti teisės aktai nenurodo, kokia turto vertė turi būti įrašyta paveldimo turto apyraše – palikimo atsiradimo momentu buvusi ar esanti apyrašo sudarymo metu. Atsižvelgiant į tai, kad įpėdiniui pereina visos teisės ir pareigos, buvusio palikimo atsiradimo dieną, turėtų būti nurodoma paveldimo turto vertė palikimo atsiradimo momentu. Kartais keliamas palikėjo skolinių įsipareigojimų įrašymo paveldimo turto apyraše būtinumo klausimas. Apyrašo tikslas – užfiksuoti palikėjui priklausiusį palikimo atsiradimo momentu turtą. Tiek įpėdiniai, tiek kreditoriai būtent iš apyrašo sužino apie palikimą sudarantį turtą ir skolinius įsipareigojimus. Apyrašas, kuriame būtų nurodytas tik paveldėtas turtas (daiktai ir turtinės teisės), būtų ne pilnas. Kreditorius, susipažinęs su tokiu apyrašu, negalėtų žinoti, pavyzdžiui, ar pakanka paveldimo turto skoloms padengti¹⁰⁹.

Tiek Latvijoje, tiek Lenkijoje įpėdinio, priėmusio palikimą pagal apyrašą, atsakomybė ribojama ne paveldėtu turtu, o paveldėto turto verte. Latvijos Respublikos civilinio įstatymo 771 straipsnyje nurodyta, kad įpėdinis, priėmęs palikimą pagal apyrašą, atsako už palikėjo skolas ir kitus jam pareikštus reikalavimus tik paveldėto turto verte, be to, jis turi teisę ir šios vertės atimti sumas, reikalingas palikėjui laidoti, apyrašui parengti ir kitoms teismo išlaidoms. Lenkijoje įpėdinis atsako už palikėjo skolas taip pat tik paveldėto turto verte, kuri nustatyta apyraše. Latvijos Respublikos civilinio kodekso 708 straipsnyje numatyta, kad įpėdinis gali išvengti pareigos atsakyti savo asmeniniu turtu už palikėjo skolas, jei pasinaudoja apyrašo teise, t.y. sudaro viso paveldimo turto apyrašą per įstatymų nustatytą terminą. Lenkijos ir Olandijos teisės aktai taip pat numato galimybę įpėdiniui priimti palikimą sudarant paveldimo turto apyrašą ir taip apriboti savo atsakomybę¹¹⁰.

Pagal naujausius Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 5.53 straipsnio pakeitimus dėl palikimo priėmimo pagal turto apyrašą įpėdinis pareiškimu turi kreiptis į palikimo atsiradimo vietos notarą. Gavęs šį prareiškimą, notaras nedelsdamas išduoda įpėdiniui vykdomąjį pavedimą dėl turto apyrašo sudarymo. Notaro išduotą vykdomąjį pavedimą dėl turto apyrašo sudarymo įpėdinis ne vėliau kaip per dvi savaites turi pateikti bet kuriam palikimo atsiradimo vietos apylinkės teismo veiklos teritorijoje veikiančiam antstoliui. Per dvi savaites nuo išdavimo antstoliui nepateiktas vykdomasis pavedimas dėl turto apyrašo sudarymo negalioja ir bet kuris įpėdinis turi teisę kreiptis į notarą dėl naujo

¹⁰⁹ Ibidem, p.58

¹¹⁰ ČAPLINSKIENĖ, E. *Kas atsakys už palikėjo skolas? Paveldėjimo teisės Europeizacijos perspektyvos – link Europos testamentu. Konferencijos vykusios 2009-12-15 Vilniuje pranešimas. Vilnius: VU leidykla, 2010, p.56.*

vykdomojo pavedimo išdavimo¹¹¹. Gavęs notaro vykdomąjį pavedimą dėl turto apyrašo sudarymo, antstolis privalo sudaryti apyrašą ne vėliau kaip per vieną mėnesį. Išimtiniais atvejais, kai per vieną mėnesį neįmanoma sudaryti paveldimo turto apyrašo, nes paveldimas turtas yra keliose vietose arba yra daug palikėjo kreditorių, turto apyrašą antstolis privalo sudaryti ne vėliau kaip per tris mėnesius¹¹². Paveldimo turto apyraše antstolis pateikia visų palikimą sudarančių daiktų sąrašą, nurodant jų vertę ir aplinkybes, reikalingas vertei nustatyti, išvardija visas žinomas skolines palikėjo teises bei pareigas, nurodant palikėjo kreditorius ir skolininkus¹¹³. Antstoliai, sudarydami paveldimo turto apyrašus, ne tik įvertina palikimą bei nustato palikimą sudarančius daiktus, bet ir patikrina, ar palikėjas neturėjo kokių nors jiems nežinomų skolinių įsipareigojimų bankams, lizingo bendrovėms ir pan. Turto apyrašas yra sudaromas laikantis Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 5.53-5.54 str., Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 677 str.¹¹⁴, ir Sprendimų vykdymo instrukcijoje, kuri patvirtinta Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2011m. sausio 11d. įsakymu¹¹⁵, įtvirtintų nuostatų.

Latvijos civiliniame įstatyme tiesiogiai nėra nurodyta, ar į paveldimo turto apyrašą turėtų būti rašomi tik daiktai ir turtinės teisės, ar ir skolos. Galvojama, kad turėtų būti įrašomos ir skolos¹¹⁶. Latvijos civilinio įstatymo 708 straipsnyje nustatyta, kad apyraše turi būti nurodomas paveldimas turtas, o šio įstatymo 382 straipsnyje pasakyta, kad paveldimą turtą sudaro nekilnojamieji ir kilnojamieji daiktai, teisės ir pareigos, kurios gali pereiti kitiems asmenims¹¹⁷. Lenkijoje į apyrašą taip pat įrašomi tiek daiktai ir teisės, tiek skolos.

Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas įtvirtina nuostatą, kad bent vienam įpėdiniui priėmus palikimą pagal apyrašą yra laikoma, kad ir visi kiti įpėdiniai priėmė palikimą šiuo būdu¹¹⁸. Tai lemia ta aplinkybė, kad kai yra įpėdinių daugetas, įpėdinis priėmęs

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.3, 1.65, 2.139, 5.50, 5.52, 5.53, 5.54, 5.60 straipsnių pakeitimo įstatymas. 2011-06-21 d. Nr. XI-1484, 2011-06-21, Žin., 2011, Nr. 85-4130 (2011-07-13) 5.53str. 2d.

¹¹² Ibidem, 5.53str. 3d.

¹¹³ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.3, 1.65, 2.139, 5.50, 5.52, 5.53, 5.54, 5.60 straipsnių pakeitimo įstatymas. 2011-06-21 d. Nr. XI-1484, 2011-06-21, Žin., 2011, Nr. 85-4130 (2011-07-13) 5.53str. 5d.

¹¹⁴ Civilinio proceso kodeksas, patvirtintas 2002-02-28 įstatymu Nr. IX-743 (Žinios, 2002, Nr. 36-1340), 677 str.;

¹¹⁵ 2011-01-11 Įsakymas dėl teisingumo ministro 2005m. spalio 25d. įsakymo Nr. 1R-352 „Dėl sprendimų vykdymų instrukcijos patvirtinimo“ pakeitimo Nr. 1R-8;

¹¹⁶ ČAPLINSKIENĖ, E. *Kas atsakys už palikėjo skolas? Paveldėjimo teisės Europeizacijos perspektyvos – link Europos testamentu*. Konferencijos vykusios 2009-12-15 Vilniuje pranešimas. Vilnius: VU leidykla, 2010, p.57-58

¹¹⁷ Latvijas Republikas Civillicums. The Civil Law of Latvia. Translation and Terminology Centre, 2001. [interaktyvus] [Žiūrėta 2011-03-01]. Prieiga per internetą:

<http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/unpan018388.pdf>.

¹¹⁸ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės Žinios, Nr. 74-2262, 2000. 5.53 str. 1 d.

palikimą, tampa dalinės visų įpėdinių nuosavybės bendraturčiu, tokiu būdu įgydamas atitinkamą dalį nuosavybės teisių į kiekvieną palikimo sudėtyje esantį daiktą, taip pat į tam tikrą dalį ir pareigų, kurios kyla iš prievolinių santykių¹¹⁹.

Tik antstolio sudarytas paveldimo turto apyrašas sukelia teises pasekmes dėl palikimo priėmimo – notaro, pačių įpėdinių su liudininkais, policijos įgaliotinais, seniūnais, ar kitų įstaigų ir institucijų sudarytas apyrašas teisių pasekmių nesukelia.

Duomenų reikalingų turto apyrašui sudaryti pateikimas – įpėdinio pareiga. Apyrašo pabaigoje įpėdinis paliudija, kad apyraše nurodytas visas įpėdiniui žinomas palikėjo turtas, visi palikėjo skoliniai reikalavimai ir skolinės pareigos. Toks įpėdinio paliudijimas yra prilyginimas priesaikai, kaip garantija, kad įpėdinis buvo sąžiningas, nieko nenuslėpė ir nurodė visą jam žinomą palikėjo turtą, visus palikėjo skolinius reikalavimus ir skolines pareigas¹²⁰.

Priimdamas palikimą pagal apyrašą įpėdinis prisiima ir pareigą rūpintis apyrašo papildymu, jeigu sužinotų apie palikėjo skolines teises ar pareigas, kurios nebuvo įtrauktos į apyrašą. Įpėdinis, po turto apyrašo sudarymo sužinojęs apie neįtrauktą į apyrašą turtą, skolines teises ir skolines pareigas, privalo nedelsdamas kreiptis į notarą dėl vykdomojo pavedimo papildyti turto apyrašą išdavimo. Notaro išduotą vykdomąjį pavedimą papildyti turto apyrašą įpėdinis ne vėliau kaip per tris darbo dienas pateikia bet kuriam palikimo atsiradimo vietos apylinkės teismo veiklos teritorijoje veikiančiam antstoliui. Antstolis, vadovaudamasis įpėdinio pateiktais duomenimis, ne vėliau kaip per tirs savaites privalo turto apyrašą papildyti¹²¹. Tokiu reguliavimu įstatymas gina kreditorių interesus – po apyrašo sudarymo kreditoriai turi būti tikri, kad skolų išieškojimą bus galima nukreipti į visą palikėjo turtą.

Teisės aktai nustato pasekmes, kurias sukelia neteisingų duomenų pateikimas. Pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 5.54 straipsnį, jeigu sudarant turto apyrašą įpėdinis dėl savo kaltės nurodė ne visą turtą, sudarantį palikimą, nuskėpė palikėjo skolininkus, jo iniciatyva į palikimo sudėtį buvo įrašyta nesanti skola, tai įpėdiniai už palikėjo skolas atsako visu savo turtu. Šios pasekmės įpėdiniui atsiranda ir tuo atveju, kai jis neįvykdo pareigos pateikti duomenis, reikalingus palikėjo turto apyrašui sudaryti ar sužinojęs apie neįtrauktą į apyrašą turtą, skolines teises ar skolines pareigas, nesikreipė į notarą dėl vykdomojo pavedimo papildyti turto apyrašą išdavimo. Įpėdinio kaltė yra

¹¹⁹ VILEITA, A. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė (3)*//Justitia, Nr. 5, 2003, p.30.

¹²⁰ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.3, 1.65, 2.139, 5.50, 5.52, 5.53, 5.54, 5.60 straipsnių pakeitimo įstatymas. 2011-06-21 d. Nr. XI-1484, 2011-06-21, Žin., 2011, Nr. 85-4130 (2011-07-13) 5.53str. 6d..

¹²¹ *Ibidem*, 5.53 str. 7d.

esminė šios sankcijos taikymo sąlyga¹²². Įrodinėjimo pareiga, kad įpėdinis pateikė ne visus duomenis, reikalingus palikimo turto apyrašui sudaryti tenka palikėjo kreditoriams ir kitiems suinteresuotiems asmenims.

Pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 5.53 str. 8 d. teisę reikalauti, kad būtų sudarytas paveldimo turto apyrašas, turi ir palikėjo kreditoriai, kuriems svarbu žinoti tikslią informaciją apie skolininko paliktą turtą. Patys kreditoriai arba jų įgalioti asmenys turi teisę dalyvauti sudarant turto apyrašą. Jeigu paveldimo turto apyrašas yra sudaromas ne kreditorių iniciatyva, kaip ir kiti suinteresuoti asmenys, jie turi teisę susipažinti jau su parengtu turto apyrašo dokumentu¹²³.

Paveldimo turto apyrašo sudarymas yra ganėtinai komplikuoti antstolio darbo sritis. Šių dokumentų sudarymo tvarka yra mažai reglamentuota teisės aktuose. Remiantis Testamentų registro statistiniais duomenis, pats paveldimo turto apyrašo institutas iki šiol nebuvo labai populiarus, todėl labai trūksta darbo patirties, teismų praktikos.

Antstolių praktikoje pasitaiko atvejų, kai antstoliui vykdant skolų išieškojimą iš skolininko, šiam mirus, išieškojimo procesas toliau vykdomas įprasta tvarka. Taip atsitinka todėl, kad procesiniai vykdymo veiksmai atliekami betarpiškai nedalyvaujant šalims, ir antstolis gali nežinoti apie skolininko mirtį, jeigu jam apie tai niekas nepraneša. Jeigu palikimą priimančias asmenys žino apie palikėjo turėtas skolas, apie mirties faktą reikėtų nedelsiant pranešti išieškojimą vykdančiam antstoliui. To nepadarius, vėliau gali tekti sugaišti daug laiko teismuose, kad visi tuo metu atlikti procesiniai veiksmai būtų gražinti į pirminę padėtį. Tai gali būti gana sudėtinga, jeigu skolininko turtas jau parduotas iš varžytynių ir įvykdyta nauja šio turto teisinė registracija. Gavęs pranešimą apie skolininko mirtį, antstolis sustabdo vykdomąją bylą. Kai paaiškėja, kas priėmė palikimą ir perėmė mirusio asmens skolas, antstolis arba kreditoriai kreipiasi į teismą su prašymu pakeisti šalį išieškojimo procese. Kartais mirusio asmens įpėdiniai, bandydami išvengti atsakomybės už palikėjo skolas, sąmoningai vengia susitvarkyti paveldėjimo dokumentus. Reikėtų žinoti, kad toks elgesys neapsaugo nuo galimų kreditorių reikalavimų. Įstatymai gina kreditorių interesus. Kreditoriai gali kreiptis į teismą, nustatyti skolininko turto paveldėtoją ir įpareigoti jį vykdyti likusias prievoles¹²⁴.

Ne visais atvejais priimti palikimą pagal apyrašą yra tikslinga. Jeigu įpėdinis paveldi konkrečius daiktus pagal testamentą, kurių vertė yra aiški, tai sudaryti turto

¹²² *Ibidem*, 5.54 str.

¹²³ *Ibidem*, 5.53 str.

¹²⁴ *Kaip išvengti netikėtumų disponuojant paveldėtu turtu?* Lietuvos Antstolių Rūmai.Konsultacijos. [interaktyvus] [Žiūrėta 2011-03-01]. Prieiga per internetą: <http://www.antstoliurumai.lt/index.php/pageid/1024/articlepage/2/articleid/53>

apyrašą nėra būtinybės. Turto apyrašo sudarymas yra svarbus paveldint nekilnojamosius daiktus, nes jie paveldimi su priklausiniais, kurių vertė, nors gali būti ir nemaža, testamente dažnai nenurodami. Pavyzdžiui, jeigu įpėdiniai paveldi žemę, turto apyrašė reikia įvertinti augančius vaismedžius, mišką, stovinčius pastatus ir statinius, taip pat susijusias skolines teises ir pareigas¹²⁵.

Įpėdinis ketinantis dėl paveldimo turto apyrašo sudarymo turi kreiptis į įstatymų nustatytą instituciją. Olandijoje dėl paveldimo turto apyrašo sudarymo įpėdinis turi kreiptis į teismą. Lenkijoje dėl apyrašo sudarymo taip pat reikia kreiptis į teismą, o šis paveda apyrašą sudaryti antstoliams arba kitai valstybės institucijai. Pagal Olandijos Civilinio kodekso 4 knygos 190 straipsnio 1 dalį, įpėdinis palikimą gali priimti arba besąlygiškai, arba pagal paveldėjimo turto apyrašą. Pagal 191 straipsnio 1 dalį, pasirinkimas turi būti padarytas šiam tikslui paduodant pareiškimą mirusiojo paskutinės gyvenamosios vietos apygardos teismo pareigūnui. Latvijoje, kitaip nei kitose aptariamose valstybėse, įpėdinis dėl paveldėjimo turto apyrašo sudarymo turi kreiptis į notarą. Vadovaujantis Latvijos Respublikos civilinio kodekso įstatymo 709 straipsniu, įpėdinis, norintis priimti palikimą pagal apyrašą, turi kreiptis į notarą ne vėliau kaip per du mėnesius nuo pranešimo apie palikimo atsiradimą gavimo, ir prašyti pavesti antstoliui paruošti turto apyrašą pagal Civilinio proceso įstatymo nuostatas. Įstatymo numatytais atvejais įpėdinis dėl apyrašo sudarymo turi kreiptis į vaikų ir neveiksnių asmenų teises ginančią instituciją. Jeigu paveldimo turto yra daug, jis sudėtingas ir reikia ilgesnio laiko apyrašui parengti, notaras įpėdinio prašymu gali pratęsti terminą, bet ne ilgiau kaip vieneriems metams. Latvijos teisininkai atkreipia dėmesį, kad iš šios Civilinio įstatymo nuostatos nėra visiškai aišku, ar dviejų mėnesių terminas yra skirtas įpėdiniui pranešti apie ketinimą pasinaudoti apyrašo teise, ar apyrašui sudaryti¹²⁶.

Pagal naujausias Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 5.52 str.2d. ir 5.53str. 2d. pataisas dėl palikimo priėmimo pagal turto apyrašą įpėdinis turi kreiptis į palikimo atsiradimo vietos notarą. Taigi nustatyta, kad įpėdinis dėl apyrašo sudarymo turi kreiptis ne į teismą, o į notarą. Šie pakeitimai yra sveikintini, nes visų pirma, pagrindinė teismų funkcija yra nagrinėti ginčus, o šiuo atveju jokio ginčo tarp įpėdinių nėra. Antra, dėl ankstesnio iki naujojo Lietuvos Respublikos civilinio kodekso priėmimo galiojusio teisinio reguliavimo, kai palikimą buvo galima priimti kreipiantis į notarą arba faktiškai valdant, Lietuvoje yra susiklosčiusi praktika, kad asmenys dėl palikimo priėmimo

¹²⁵ *Ibidem*, p.30

¹²⁶ ČAPLINSKIENĖ, E. *Kas atsakys už palikėjo skolas? Paveldėjimo teisės Europeizacijos perspektyvos – link Europos testamento*. Konferencijos vykusios 2009-12-15 Vilniuje pranešimas. Vilnius: VU leidykla, 2010, p.57-58

pirmiausia kreipiasi į notarą. Vadovaudamasis Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 30 straipsniu, notaras privalo išaiškinti atliekamų notarinių veikslių prasmę ir pasekmes asmenims, kurie nori juos atlikti¹²⁷. Taigi notarui išaiškinus skirtingus palikimo priėmimo būdus ir jų sukeliamas pasekmes, įpėdinis gali apsispręsti, kuriuo būdu priimti palikimą. Tikėtina, kad paveldimo turto apyrašo institutas iki šiol nebuvo labai populiarus Lietuvoje, taps vis dažniau naudojamas kaip palikimo priėmimo būdas, tuo apsaugodamas įpėdinių ir kreditorių interesus.

Prancūzijoje galioja universalus paveldėjimo principas, t.y., visas palikėjo turtas sudaro palikimo visumą. Mirus asmeniui, mirusiojo turtas iš karto pereina jo įstatyminiams įpėdiniams. Panašiai kaip ir Lietuvoje įstatyminiai įpėdinai gali priimti palikimą dviem būdais: paprastai priimdami palikimą, tai reiškia, kad įpėdinis atsako už palikėjo skolas visu savo turtu, arba priimdamas inventorinį palikimą (*sous benefice d'inventaire*), o tai reiškia, kad įpėdinio, padavusio atitinkamą pareiškimą teismui, atsakomybė už palikėjo skolas bus apribota tik palikimu, t.y. palikimas bus atskirtas nuo įpėdinio turto¹²⁸.

Vokietijoje pagal bendrą principą įpėdinis atsako už visas palikėjo skolas (Vokietijos civilinio kodekso 1967 straipsnis). Tačiau įpėdinis savo atsakomybę gali apriboti tik palikimo dydžiu, įsteigdamas palikimui globą arba paskelbdamas konkursą (Vokietijos civilinio kodekso 1975 straipsnis)¹²⁹. Jeigu įpėdinis nusprendžia priimti palikimą, toks žingsnis yra neatšaukiamas, net ir paaiškėjus, kad palikėjo skolos viršija palikimo vertę. Tačiau Vokietijos įstatymai suteikia įpėdiniams keletą galimybių, leidžiančių išvengti neigiamų pasekmių, susijusių su palikimo priėmimu. Priimdamas palikimą Vokietijoje įpėdinis gali prašyti nustatyti palikimo administravimą; paduoti pareiškimą dėl palikimą sudarančio turto išpardavimo; su įgaliotų institucijų pagalba sudaryti arba prašyti teismo parengti paveldimo turto apyrašą¹³⁰.

Pagal Kvebeko valstijos galiojančias paveldėjimo teisės normas yra numatyta, kad palikimo inventorių, kitaip tariant apyrašas, turi būti skelbiamas asmeninių ir kilnojamojo turto teisių registre. Tokia tvarka reikalinga, kad galimiems įpėdiniams arba kreditoriams būtų galimybė sužinoti apie mirusį asmenį, o tuo pačiu nustatyti vietą, kur galima susipažinti su sudarytu dokumentu. Kvebeko valstijos civiliniame kodekse numatyta, kad kiekvienas suinteresuotas asmuo turi teisę susipažinti su palikimo apyrašu.

¹²⁷ Lietuvos Respublikos notariato įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) (Žinios, 1992, Nr. 28-810).

¹²⁸ VITKEVIČIUS, P.; VĖLYVIS, S.; MIKELĖNAS, V.; VILEITA, A.; STASKONIS, V.; TAMINSKAS, A.; RASIMAVIČIUS, P. *Civilė teisė: vadovėlis*. Kaunas: Vija, 1997, p. 122.

¹²⁹ Vokietijos civilinis kodeksas [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011-03-20]. Prieiga per internetą: http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/englisch_bgb.html#BGBengl_000P1942

¹³⁰ KIPP, T., COING, H. *Ein Lehrbuch*. Tübingen: J.C.B. Mohr, 1990, p.938

Kvebeke galiojantis teisinis reguliavimas numato palikimo likvidatorių, kuris informuoja galimus įpėdinius ir žinomus velionio kreditorius apie vietą, kur skelbiamas palikimo inventorių ir apie galimybę susipažinti su jo turiniu¹³¹. Taip pat apie velionio turto inventoriaus sudarymą yra skelbiama ir paskutinės velionio gyvenamosios vietos dienraštyje. Įpėdiniai, kurie prieš sudarant turto inventorių, sujungia palikimą su nuosavu turtu už velionio skolas atsako neribotai. Išlaidos, susijusios su inventoriaus sudarymu, padengiamos iš velioniui priklausančio turto¹³².

Lietuvoje siekiant apginti nepilnamečių, neveiksnių asmenų, ribotai veiksnų asmenų interesus bei užtikrinti, kad nekiltų neribota valstybės atsakomybė už palikėjo skolas, tais atvejais, kai įpėdinis yra valstybė, savivaldybė ar neturintis visiško veiksnumo asmuo, įpėdinio atsakomybė yra ribota ir paveldimo turto apyrašas yra privalomas¹³³.

Naujasis Civilinis kodeksas iš esmės pakeitė vaikų teisių apsaugos teisinį reglamentavimą. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.3 str. 1 d. yra įtvirtintas prioritetingas vaikų teisių ir interesų apsaugos gynimo principas. Šiuo principu remiamasi kitose Civilinio kodekso normose, tuo pačiu ir Civilinio kodekso 3.188 str. 2 d., kurioje nustatyta, kad be išankstinio teismo leidimo tėvai neturi teisės atsisakyti arba priimti palikimo. Nepilnamečių paveldėjimui taikomos Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 5.56 straipsnio normos. Jose teigiama, kad neveiksnių asmenų vardu palikimą priima jų tėvai arba globėjai. Ribotai veiksnūs asmenys palikimą priima tik tėvų ar globėjų sutikimu. Remiantis šia nuostata, už nepilnamečius vaikus iki 14 metų palikimą priima tėvai arba globėjai, o nepilnamečiai nuo 14 iki 18 metų palikimą priima patys, turėdami tėvų ar rūpintojų sutikimą. Tačiau remiantis Civilinio kodekso 3.188 straipsnio 1 d. 2 punktu, tėvai be išankstinio teismo leidimo neturi teisės priimti palikimo savo nepilnamečių vaikų vardu. Ši nuostata yra speciali ir turi viršenybę prieš bendrąją taisyklę, kad už nepilnamečius vaikus iki 14 metų sandorius sudaro tėvai arba globėjai (LR CK 2.7 str.), o nepilnamečiai nuo 14 iki 18 metų sandorius sudaro tėvų arba rūpintojų sutikimu (LR CK 2.8 str.). Tai reiškia, kad norint priimti palikimą nepilnamečio vardu visuomet turi būti gautas teismo leidimas¹³⁴.

Reiktų atsakyti į klausimą, ar galima nepilnamečio įpėdinio vardu palikimą priimti, pradedant valdyti vaikui priklausantį turtą, nesikreipiant nei į notarą, nei į teismą dėl palikimo apyrašo sudarymo. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 5.56 straipsnyje nėra nustatytas draudimas, kad tėvai ar globėjai neturi teisės tokiu būdu priimti palikimo

¹³¹ *Successions*. [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011-03-14]. Prieiga per internetą: <<http://bibnum2.banq.qc.ca/pgq/2003/2618395/2618395.pdf>>

¹³² *Ibidem*, Prieiga per internetą: <<http://bibnum2.banq.qc.ca/pgq/2003/2618395/2618395.pdf>>

¹³³ *Cit.op.33*, p. 56.

¹³⁴ GRUMULDIS, A. *Atskirų subjektų paveldėjimo ypatumai*. Notariatas, 2007, Nr.3, p.38

nepilnamečių vaikų vardu. Tai reiškia, kad tėvai ar globėjai priima palikimą faktiškai pradėję valdyti nepilnamečiui priklausantį turtą be išankstinio teismo leidimo, nes teismo leidimo reikia tik palikimo priėmimo ar jo atsisakymo sandoriui sudaryti, išreiškiant valią raštu atitinkamai įstaigai, t.y., notarui arba teismui¹³⁵.

Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse šiais atvejais nenumatytas apyrašo būtinumas, tačiau Civilinio kodekso 5.62 straipsnio 3 dalyje numatyta, kad valstybė atsako už palikėjo skolas neviršydamą jai perėjusio paveldėto turto tikrosios vertės. Remiantis teismų praktika, dažnai teismas sprendamas leidimo priimti palikimą nepilnamečio, neveiksnaus ar ribotai veiksnus asmens vardu išdavimo klausimą, kartu paveda antstoliui sudaryti paveldimo turto apyrašą.¹³⁶

Latvijoje globėjai ar kiti įpėdinio įstatyminiai atstovai visada privalo priimti palikimą tik pagal apyrašą. Lenkijoje, kai bent vienas iš įpėdinių yra asmuo, neturintis visiško veiksnumo, arba valstybė ar savivaldybė, jo atsakomybė yra ribota. Pagal Olandijos civilinio kodekso 4 knygos 193 straipsnio 1 dalį draudžiama įstatyminiams atstovams priimti atstovaujamojo vardu palikimą, neribojant jų atsakomybės, o atsisakyti palikimo reikia apylinkės teismo leidimo¹³⁷.

Lietuva Olandijos pavyzdžiu galėtų atsisakyti teismo leidimo priimti palikimą nepilnamečio vardu, tačiau numatyti privalomą tokio įpėdinio atsakomybės ribojimą ir paveldimo turto apyrašo sudarymą. Teismo leidimo galėtų reikėti tik tuo atveju, kai nepilnamečio atstovai nori atsisakyti palikimo nepilnamečio vardu¹³⁸.

3.3 Palikimo administravimo nustatymas

Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse paveldimo turto apsaugai ir priežiūrai yra numatyti du institutai: palikimo administravimas, įtvirtintas Civilinio kodekso 5.55 str., bei palikimo apsauga, įtvirtinta Civilinio kodekso 5.64 str. Palikimo administravimas yra įstatymo leidėjo numatytas būdas įpėdiniui apriboti savo atsakomybę už palikėjo skolas, o palikimo saugojimas yra skirtas užtikrinti įpėdinių ir kreditorių teises į paveldimą turtą. Palikimas yra saugomas iki palikimo priėmimo arba iki palikimo priėmimo termino pasibaigimo, o palikimo administravimas yra skiriamas įpėdiniui, priėmus palikimą, bet nepradėjęs jo valdyti.

¹³⁵ *Ibidem*, 39.

¹³⁶ ČAPLINSKIENĖ, E. *Kas atsakys už palikėjo skolas? Paveldėjimo teisės Europeizacijos perspektyvos – link Europos testamentu*. Konferencijos vykusios 2009-12-15 Vilniuje pranešimas. Vilnius: VU leidykla, 2010, p.56.

¹³⁷ *Ibidem*, p.56.

¹³⁸ *Ibidem*, p.56;

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 5.55 str. 1 d. ir 5.65 str. yra išvardinti atvejai, kada teismas gali nustatyti palikimo administravimą. Jei į palikimo sudėtį įeina turtas, kurį reikia tvarkyti, kaip pavyzdžiui, individualią įmonę, ūkininko ūkį, vertybinius popierius ir pan., ir šito negali padaryti testamentu vykdytojas arba įpėdinis, apylinkės teismas skiria administratorių palikimui administruoti. Administratorius skiriamas ir tuo atveju, jeigu palikėjo kreditoriai pareiškia ieškinį prieš įpėdiniams priimant palikimą¹³⁹.

Akivaizdu, kad ūkininko ūkis ar veikianti individuali įmonė yra objektai, kurie negali nutraukti veiklos dėl to, kadangi mirė jų savininkas. Ūkininko ūkio ir individualios įmonės administratorius yra skiriamas tik tada kai nėra testamentu vykdytojo, palikimo atsiradimo vietoje nėra įpėdinių, esantis įpėdinis dėl amžiaus, ligos, veiksnio apribojimo ar pripažinimo neveiksniu, ar dėl kitų priežasčių negali tvarkyti tokio turto¹⁴⁰.

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 5.55 straipsnio 1d. nustatyta, kad tais atvejais, kai paveldima individuali įmonė, ūkininko ūkis arba palikėjo skolos gali viršyti palikimo vertę, įpėdinis, priėmęs palikimą, gali kreiptis į palikimo atsiradimo vietas teismą, prašydamas paskirti palikimo administratorių, o taip pat spręsti varžytinių ar bankroto bylos iškelimo klausimą. Tokiu atveju, palikimo skolos padengiamos tik iš palikimą sudarančio turto. Šio straipsnio 5 dalyje nurodoma išimtis – įpėdiniams perėmus valdyti paveldimą turtą, palikimo administravimas nenustatomas. Vadinasi, tokiu atveju, negalima kelti varžytinių ar bankroto bylos. Civilinio kodekso komentare doc.dr.A.Vileita nurodo, kad teismas, skirdamas administratorių ir atsižvelgdamas į palikėjo skolas, palikimo dydį, individualios įmonės arba ūkinio ūkio balansą, gali iškelti įmonei bankroto bylą arba priimti sprendimą dėl varžytinių. Varžytinių atveju administratorius perduoda palikėjo turtą, atsiskaito su palikėjo kreditoriais, o likusį turtą perduoda įpėdiniams¹⁴¹. Kadangi Lietuvoje nėra fizinių asmenų bankroto įstatymo, tais atvejais, kai palikėjo skolos viršija paveldimo turto vertę, teismas gali tik priimti sprendimą dėl paveldimo turto pardavimo iš varžytinių arba iškelti įmonei bankroto bylą. Tokius sprendimus teismas priima atsižvelgdamas į palikėjo skolas, palikimo dydį, įmonės ar ūkininko ūkio balansą. Varžytinių metu administratoriui pardavus turtą, yra atsiskaitoma su palikėjo kreditoriais, o likusioji dalis perduodama įpėdiniams. Ši nuostata leistų įpėdiniui, jau priėmusiam palikimą, paduodant pareiškimą notarui, išvengti

¹³⁹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės Žinios, Nr. 74-2262, 2000. 5.55str.; 5.65str.

¹⁴⁰ VILEITA, A. *Paveldėjimo teisė*. Vilnius: Justitia, 2011, p.128

¹⁴¹ VILEITA, A. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė (3)//Justitia, Nr. 5, 2003, p.33.

atsakomybės asmeniniu turto, jei jis kreiptųsi dėl paveldimo turto administravimo, varžytinių ar bankroto procedūros¹⁴².

Jeigu yra keletas įpėdinių, jie privalo paduoti vieną bendrą prašymą. Jei į teismą kreipiasi tik vienas įpėdinis, tuomet teismas privalo įtraukti į bylą visus žinomus įpėdinius. Jei administravimo nustatymas yra susijęs su palikėjo kreditorių reikalavimais, į bylą taip pat turi būti įtraukti kreditoriai kaip suinteresuoti asmenys¹⁴³.

Palikimo atsiradimo vietas teismas, patikrinęs ir nustatęs, kad prašymas atitinka reikalavimus, nutartimi paskiria palikimo administratorių. Turto administratorius turi teisę į atlyginimą, todėl teismas nutartyje nustato jo atlyginimo dydį¹⁴⁴. Nustatydamas palikimo administratoriaus atlyginimo dydį, teismas atsižvelgia į ūkininko ūkio, individualios įmonės turtinę padėtį, vertybinių popierių kiekį, vertę, reikšmę, t.y., į palikimo dydį bei administravimo darbo krūvio apimtį. Jei administruojama didelė individuali įmonė ar didelis ūkis, tai palikimo administratoriaus atlyginimas gali būti skaičiuojamas atsižvelgiant į atitinkamos įmonės ar ūkio valdytojui paprastai mokamą darbo užmokestį¹⁴⁵. Atlyginimas už administratoriaus darbą mokamas iš paveldimo turto.

Pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 5.55 str. 3 d. palikimo administratorius yra neskiriamas, o paskirtas gali būti atšauktas, jeigu turto administravimo išlaidos viršija palikimo vertę. Tai daroma siekiant apsaugoti tiek palikėjo kreditorių, tiek ir įpėdinių turtinius interesus. Jeigu Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 5.55 str. 1 d. ir 5.65 str. išvardintais atvejais palikimo administravimas neskiriamas. Tokiu atveju sudaromas turto apyrašas ir palikėjo skolos yra dengiamos tik iš palikimą sudarančio turto¹⁴⁶.

Palikimo administratoriui *mutatis mutandis* yra taikomos Civilinio kodekso ketvirtos knygos XIV skyriaus normos – bendrosios turto administravimo taisyklės (4.236-4.252 str.), reglamentuojančios kito asmens turto administravimą. Palikimo administratorius savo prievolės privalo vykdyti apdairiai, sąžiningai, laikydamasis įstatymų ir administravimą nustatančio akto reikalavimų. Jis turi veikti tik naudos gavėjo interesais. Administratorius neturi teisės jam suteiktą teisių panaudoti savo asmeniniams poreikiams ar trečiųjų asmenų poreikiams tenkinti, naudoti administruojamo turto savo interesais. Tai reiškia, jog šis asmuo, valdydamas ir tvarkydamas palikimą, savo pareigas

¹⁴² VILEITA, A. *Paveldėjimo teisė*. Vilnius: Justitia, 2011, p.128

¹⁴³ *Ibidem*, p.33.

¹⁴⁴ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės Žinios, Nr. 74-2262, 2000, 5.55 str.2d.

¹⁴⁵ *Vileita, A.* Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė (3)//Justitia, Nr. 5, 2003, p.33.

¹⁴⁶ *Ibidem*, p.33

turi atlikti taip rūpestingai, kaip jas atlieka normalus, rūpestingas subjektas, tvarkydamas savo asmeninį turta¹⁴⁷.

Pradėjęs valdyti palikimą sudarantį turta, palikimo administratorius privalo sudaryti palikimo apyrašą¹⁴⁸. Vėliau palikimo administratoriaus funkcijos yra palikėjo skolų išieškojimas iš palikėjo skolininkų, priklausančio išlaikymo teikimas palikėjo išlaikytiniams, ieškojimas įpėdinių, jei jie yra nežinomi, aiškinimais, ar įpėdiniai priima palikimą ir t.t.¹⁴⁹ Paveldimo turto palikimo administratoriaus įgaliojimų apimtis kiekvienu konkrečiu atveju turėtų būti nurodyti palikimo administravimą nustatančiame dokumente, t.y. teismo nutartyje.¹⁵⁰ Jeigu palikimo administratorius yra paskiriamas ir sudaro turto apyrašą iki įpėdiniams pradėdant valdyti paveldėtą turta, tai įpėdiniai už palikėjo skolas atsako ribotai, t.y. padengiamos tik iš palikimą sudarančio turto, kadangi palikimo sudėtis jau fiksuota oficialiame dokumente¹⁵¹.

Vokietijoje šis teisinis institutas reguliuojamas Vokietijos civilinio kodekso paragrafuose 1975, 1976-1979, 1981-1989. Tai vienas iš būdų, leidžiančių įpėdiniui apsaugoti savo asmeninį turta, jeigu jis tik priėmęs palikimą sužinojo, kad palikėjas jam paliko ne tik savo turta, bet ir skolas. Bet palikimo administravimo nustatymas įmanomas tik tada, jei palikėjo turto pakanka kreditorių reikalavimams patenkinti. Jeigu skolos viršija paveldėto turto vertę, įpėdinis gali paduoti pareiškimą teismui dėl palikėjo turto išpardavimo, kad būtų pradėtas procesas dėl skolų gražinimo, kitaip įpėdinis prieš palikėjo kreditorius atsakys neribotai¹⁵².

Vokietijoje teismas palikimo administratorių skiria šiais atvejais: kai palikėjo įpėdiniai paduoda pareiškimą teismui arba kai palikėjo kreditorius paduoda pareiškimą teismui. Kreditoriai nors ir turi teisę paduoti pareiškimą teismui dėl palikimo administravimo nustatymo, bet ši teisė yra apribota laiko ir dalyko atžvilgiu. Kreditoriai į teismą gali kreiptis tik tada, kai yra pagrindas galvoti, kad kreditorių reikalavimai gali nebūti padengti dėl savanaudiško įpėdinio elgesio, ar neaiški įpėdinių turtinė padėtis¹⁵³.

Pagal Vokietinos civilinio kodekso 2144 paragrafą savarankišką teisę dėl palikimo administravimo nustatymo turi ir antriniai paveldėtojai. Antriniais paveldėtojais laikomi

¹⁴⁷ *Ibidem*, p.46.

¹⁴⁸ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės Žinios, Nr. 74-2262, 2000, 5.39 str. 1d.

¹⁴⁹ VILEITA, A. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė (3). Vilnius:Justitia, 2003, Nr. 5, p. 33.

¹⁵⁰ *Dėl vertybinių popierių paveldėjimo*. Lietuvos Respublikos vertybinių popierių komisija.Konsultacijos. [interaktyvus] [Žiūrėta 2011-10-01]. Prieiga per internetą: <http://www.vpk.lt/documents/2004-1.pdf>

¹⁵¹ *Ibidem*, Nr.5, p.33.

¹⁵² SACKER, F.J. *Munchener Kommentar zum Burgerlichen Gesetzbuch*. Munchen: Verlag C.h. Beck, 1989, p. 407.

¹⁵³ *Ibidem*, 407.

asmenys, testamentu paskirti pakeisti pagrindinį testamentinį įpėdinį, jeigu šis mirtų arba atsisakytų paveldėjimo. Kai yra du ar daugiau įpėdinių, pareiškimą dėl palikimo administravimo nustatymo gali paduoti tik visi kartu prieš palikimo padalijimą. Ši teisė yra prarandama, jei prieš palikėjo kreditorius atsako neribotai nors vienas įpėdinis¹⁵⁴.

Teismui nustačius palikimo administravimą, privalo būti atskirtas įpėdinio asmeninis ir paveldėtas turtas. Įpėdinis nebetenka teisės disponuoti paveldėtu turtu, nes juo pradeda rūpintis palikimo administratorius¹⁵⁵.

¹⁵⁴ SACKER, F.J. *Munchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*. Munchen: Verlag C.h. Beck, 1989, p.408.

¹⁵⁵ *Ibidem*, p.408.

4. PALIKĖJO KREDITORIŲ IR ĮPĖDINIŲ INTERESŲ KONFLIKTO PROBLEMA

Analogiškai kitoms kontinentinėms valstybėms, kur palikimą priėmęs įpėdinis palikėjo kreditoriams, nepriklausomai nuo paveldėto turto vertės, atsako visa išsipareigojimų apimtimi, Lietuvoje yra nustatytas tam tikras kreditorių ir įpėdinių interesų derinimo mechanizmas. Šis derinimas vyksta remiantis įpėdiniais suteikiama teise palikimo nepriimti, jo atsisakyti. Tada paveldimas turtas pereis valstybei, kuri atsakys už palikėjo skolas, neviršydamą jai perėjusio paveldėto turto tikrosios vertės, arba įpėdinis gali priimti palikimą pagal antstolio sudarytą apyrašą, ir už palikėjo skolas atsakyti tik paveldėtu turtu¹⁵⁶.

Reiktų atkreipti dėmesį kokius asmenis apima Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 5.63 straipsnyje įtvirtinta kreditoriaus sąvoka. Palikėjo kreditoriais gali būti juridiniai ir fiziniai asmenys, turintys reikalavimus, išplaukiančius iš palikėjo sudarytų sutarčių, įstatymo pagrindu atsirandantys reikalavimai dėl nepagrįsto praturtėjimo ar žalos padarytos kitų asmenų turtui, sveikatai ir gyvybei. Knygoje „Turto paveldėjimas: klausimai ir atsakymai“ autoriai V.Gaivenis ir A.Valiulis išsako nuomonę, kad asmenys, patyrę žalos auto įvykio metu, kuriame kaltininkas miršta, nukentėjusieji nėra laikomi palikėjo kreditoriais ir negali pateikti kreditorinius reikalavimus įpėdiniais dėl žalos atlyginimo¹⁵⁷. Autorių nuomonei galima būtų paprieštarauti, argumentuojant, kad žalos padarymas yra įstatymo pagrindu atsirandanti deliktinė prievolė. Kaltininkui mirus ir pagal paveldėjimo teisėje egzistuojantį universalų teisių ir pareigų perėjimo įpėdiniais principą, auto įvykio metu nekentėję asmenys turi būti laikomi palikėjo kreditoriais ir turėti tokias pačias teises, kaip ir kiti kreditoriai, kildinantys savo reikalavimus iš sutartinės prievolių teisės. Taipogi, teorijoje yra reiškiamą pozicija, kad civilinio kodekso 5.63 straipsnis netaikomas ir kai kurioms kitoms reikalavimų rūšims, kaip pavyzdžiui, reikalavimams apmokėti komunalines paslaugas¹⁵⁸. Atsakyti šiuos klausimus turėtų ateities teismų praktika ir teisės doktrina.

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 5.63 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad palikėjo kreditoriai turi teisę per tris mėnesius nuo palikimo atsiradimo dienos pareikšti

¹⁵⁶ SRIPEIKIENĖ J. *Paveldėjimo teisės normų taikymas Lietuvos teismų praktikoje*. Paveldėjimo teisės Europeizacijos perspektyvos – link Europos testamentato. Konferencijos vykusios 2009-12-15 Vilniuje pranešimas. Vilnius: VU leidykla, 2010, p.10.

¹⁵⁷ GAIVENIS, V.; VALIULIS, A. *Turto paveldėjimas. Klausimai ir atsakymai*. Vilnius: Justitia, 2002, p.100

¹⁵⁸ VILEITA, A. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė (4). Vilnius:Justitia, 2003, Nr. 6 (48), p. 29.

reikalavimus priėmusiems palikimą įpėdiniams, testamentu vykdytojui ar palikimo administratoriui arba pareikšti teisme ieškinį dėl paveldimo turto. Per trijų mėnesių terminą gali būti reiškiama asmeniniai turtiniai reikalavimai, nesusiję su palikėjo ūkine - komercine veikla¹⁵⁹. Tai gali būti juridinių ir fizinių asmenų reikalavimai, išplaukiantys iš palikėjo sudarytų sutarčių, kitų asmenų turtui padarytos žalos, padarytos sveikatos sužalojimo ar gyvybės atėmimo atvejais, bei kreditorių reikalavimai dėl nepagrįsto praturtėjimo ar turto gavimo¹⁶⁰.

Palikėjo kreditoriai reikalavimus pareiškia palikimą priėmusiems įpėdiniams. Jeigu įpėdiniai palikimo nepriėmė arba net nežinoma jų buvimo vieta, kreditorių reikalavimai pareiškiami testamentu vykdytojui arba administratoriui. Nesant paskirtų nei testamentu vykdytojo, nei palikimo administratoriaus, kreditoriai gali pareikšti ieškinį dėl paveldimo turto palikimo atsiradimo vietos apylinkės teismui. Šia tvarka teismui pareikštas reikalavimas sukelia tokių pačių teisinių padarinių, kaip ir reikalavimas, pareikštas tiesiogiai įpėdiniui, testamentu vykdytojui ar palikimo administratoriui. Jeigu įpėdinis, priėmęs palikimą, tokio reikalavimo netenkina, nepripažįsta ar jį ginčija, kreditorius turi teisę pareikšti ieškinį pagal Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso nuostatas, ir pareikštas ieškinys teisme bus nagrinėjamas Civilinio proceso kodekse nustatyta bendrąja tvarka¹⁶¹.

Reikalavimai turi būti pareiškiami, neatsižvelgiant į jų patenkinimo terminų suėjimą, taigi net ir tie, kurių patenkinimo terminas dar nesuėjęs. Kreditorius gali reikalauti, kad pareikštas reikalavimas būtų įvykdytas iš paveldimo turto. Kreditorius gali susitarti su įpėdiniu, kad reikalavimas bus įvykdytas, suėjus jo terminui. Be to, reikalavimo turinį nebūtinai turi sudaryti pinigų sumokėjimas. Palikėjas galėjo būti sudaręs sutartis atlikti tam tikrus darbus, suteikti paslaugas. Jeigu įpėdiniai neprisiima arba negali prisiimti pareigų pagal tokią palikėjo sudarytą sutartį, reikalavimo turinį gali sudaryti reikalavimas nutraukti sutartį ir atsiskaityti pagal sutarties sąlygas ir galiojančius įstatymus¹⁶². Tai reiškia, kad Lietuvoje kreditoriams keliami reikalavimai imtis aktyvių veiksmų, siekiant realizuoti savo reikalavimus.

Saugant įpėdinių interesus, reikalaujama, kad kreditorius pareikštų apie savo teises per įstatymo nustatytą trijų mėnesių laikotarpį, o įpėdinis, būdamas informuotas apie egzistuojančius kreditoriaus reikalavimus ir siekį juos įgyvendinti, ypač jei reikalavimai gali viršyti paveldimo turto vertę, gali apsispręsti palikimo apskritai nepriimti arba priimti

¹⁵⁹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės Žinios, Nr. 74-2262, 2000, 5.63 str. 2d.

¹⁶⁰ VILEITA, A. *Paveldėjimo teisė*. Vilnius: Justitia, 2011, p.118;

¹⁶¹ *Ibidem*, p.118;

¹⁶² *Ibidem*, p.119;

pagal apyrašą. Tai patvirtina ir Lietuvos Aukščiausiojo teismo praktika: „Palikėjo kreditoriaus reikalavimų pareiškimo pagal Civilinio kodekso 5.63 straipsnį tikslas – suteikti įpėdiniui informaciją apie palikėjo kreditorių turtines pretenzijas į palikėjo turtą, nes informacija apie palikėjo kreditorius padeda įpėdiniui apsispręsti, ar jam apskritai priimti palikimą, o jeigu priimti, tai kokių būdu“¹⁶³. Sunkumų kyla, kai kreditorius nepareiškia savo reikalavimų per tris mėnesius, ir įpėdinis, neturėdamas informacijos apie gresiančią riziką, priima palikimą ne pagal apyrašą, o kreditorius pareiškia reikalavimą jau po palikimo priėmimo. Teismų praktika rodo, kad tokie atvejai gana dažni ir yra iš esmės neišvengiami dėl įstatyminio reglamentavimo ypatybių. Visų pirma, trijų mėnesių terminas reikalavimams pareikšti yra ganėtinai trumpas, antra, nei įpėdiniai, nei joks kitas subjektas neprivalo informuoti kreditorių apie palikėjo mirtį, ir ar kreditorius apie palikėjo mirtį sužinos laiku, dažnai priklauso nuo atsitiktinių priežasčių. Šiai problemai spręsti ir kartu kreditorių interesams apsaugoti skirta civilinio kodekso 5.63 straipsnio 4 dalis, kurioje nurodyta, jog nustatytas trijų mėnesių terminas nėra naikinamasis. Pagal šio straipsnio ketvirtą dalį, šis terminas yra atnaujinamasis – teismas gali pratęsti nustatytą terminą, jeigu terminas buvo praleistas dėl svarbių priežasčių ir nuo palikimo atsiradimo dienos nepraėjo daugiau kaip treji metai. Taigi, reikalavimą kreditorius gali pareikšti ir po trijų mėnesių nuo palikimo atsiradimo dienos, bet tada ši galimybė tampa priklausoma nuo teismo sprendimo. Kita vertus, teismui priėmus sprendimą terminą pratęsti, kai įpėdinis palikimą jau priėmė ir priėmė ne pagal apyrašą, tai gali pažeisti įpėdinio interesus¹⁶⁴.

Lietuvoje nustatytas gana trumpas terminas kreditorių reikalavimams pareikšti, tačiau nenustatyta pranešimo apie palikimo atsiradimą tvarka. Siekiant užtikrinti veiksmingą Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 5.63 straipsnio 1 dalies nuostatos įgyvendinimą, užtikrinti įpėdinių interesus gaunant operatyvią informaciją apie visus palikėjo kreditorių reikalavimus bei kreditorių interesus, sužinant apie palikimo atsiradimą, galėtų būti nustatyta pranešimo apie palikimo atsiradimą viešai skelbiant tvarka.

Palikėjo kreditorių ir palikimą priėmusių įpėdinių interesų derinimas iš esmės vyksta ne pagal įstatymo apibrėžtą procedūrą, bet teismams naudojantis savo diskrecija. Tokiais atvejais teismų diskrecija pasireiškia dviem formomis: 1) sprendžiant dėl

¹⁶³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. birželio 8 d. nutartis c.b. E.J.,G.G. ir J.K. v. T.Š. ir R.M., Nr. 3K-7-190/2009, kat.25.8.2; 30.6.;

¹⁶⁴ SRIPEIKIENĖ J. *Paveldėjimo teisės normų taikymas Lietuvos teismų praktikoje*. Paveldėjimo teisės Europeizacijos perspektyvos – link Europos testamento. Konferencijos vykusios 2009-12-15 Vilniuje pranešimas. Vilnius: VU leidykla, 2010, p.10.

kreditorių praleisto termino reikalavimams pareikšti pratęsimo; 2) sprendžiant dėl galimybės įpėdiniams užginčyti palikimo priėmimą.

Lietuvos Aukščiausiame Teisme nagrinėta ne viena byla dėl kreditorių reikalavimų pareiškimo termino skaičiavimo tvarkos. 2006m. balandžio 26 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-300/2006 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų kolegija nurodė, kad sprendžiant trijų mėnesių termino praleidimo kreditoriniams reikalavimams palikėjo įpėdiniams pareikšti atnaujinimo galimybę turi būti įvertinta tai, kad reikalavimo pareikšti nebuvo galimybės tol, kol atsirado draudikui reikalavimo teisė, nes tokiu atveju trijų mėnesių terminas skaičiuotinas ne nuo palikimo atsiradimo momento, bet nuo reikalavimo teisės atsiradimo dienos¹⁶⁵. Tačiau 2009m. birželio 8 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-7-190/2009 išplėstinė Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų kolegija nukrypo nuo minėtoje byloje suformuotos praktikos ir išaiškino, kad „Civilinio kodekso 5.63 straipsnio pirmoje dalyje nustatytas trijų mėnesių terminas, per kurį draudikas turi pareikšti atgrežtinį reikalavimą draudėjo, kalto dėl draudžiamojo įvykio, įpėdiniui, turi būti skaičiuojamas nuo palikimo atsiradimo momento, bet ne nuo draudimo išmokėjimo momento“. Tokia išvada buvo padaryta, išanalizavus Civilinio kodekso 5.63 straipsnio tikslą „suteikti įpėdiniui informaciją apie palikėjo kreditorių turtines pretenzijas į palikėjo turtą, nes informacija apie palikėjo kreditorius padeda įpėdiniui apsispręsti, ar jam apskritai priimti palikimą, o jeigu priimti, tai kokių būdu. Lietuvos Aukščiausiasis teismas taip pat nurodė, kad „Civilinio kodekso 5.63 straipsnyje nustatytą terminą pradėti skaičiuoti nuo palikimo atsiradimo dienos visais atvejais be jokių išimčių svarbu tam, kad paveldėjimo procesas neužsitęstų neapibrėžtą laiko tarpą, kad būtų užtikrinamas tiek įpėdinių, tiek palikėjo kreditorių teisių teisinis tikrumas, civilinių teisinių santykių stabilumas bei įpėdinių interesai būtų apsaugoti nuo nepagrįstai ilgai užtęstų palikėjo kreditorių reikalavimų“¹⁶⁶.

Tendencija nepratęsti kreditoriui praleisto reikalavimams pareikšti termino matyti ir kitoje Lietuvos Aukščiausio Teismo nutarčių Nr. 3K-3-296/2009.

Nagrinėdami šią bylą teisėjų kolegija pažymėjo, kad svarbia įstatyme nustatyto termino praleidimo priežastimi laikytinos tik termino eigos metu buvusios aplinkybės, nepriklausančios nuo terminą praleidusio asmens valios ir objektyviai sutrukdžiusios jam laiku pačiam ar per atstovą atlikti teisinį veiksma, kuriam nustatytas terminas, pvz., nenugalimos jėgos aplinkybės, ūmios ligos, teismų ar kitų valstybės institucijų veiksmai.

¹⁶⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. balandžio 26d. nutartis c. b. UAB DK „Baltic Polis“ v. B.K., G.K., Nr. 3K-3-300/2006, kat.38; 73.2.6.1 (S)

¹⁶⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. birželio 8d. nutartis c. b. UAB „PZU“ v. D.V., Nr. 3K-7-190/2009, kat.24,1; 34,5; 73.2.3.1.

Be to, vertindami termino praleidimo priežastis, teismai privalo atsižvelgti ir į nustatyto termino tikslus, nes dažnai termino praleidimas sukelia svarbias teisines pasekmes ne tik jį praleidusiajam, bet ir kitiems asmenims, kurių elgesį gali lemti terminą praleidusio asmens pasinaudojimas ar nepasinaudojimas įstatymo suteikiamomis teisėmis. Minėti Civilinio kodekso 5.63 straipsnio 1 dalyje nustatyto termino tikslai suponuoja ir svarbios priežasties, kaip teisinės kategorijos, aiškinimą šio straipsnio 4 dalies prasme. Svarbia priežastimi negali būti pripažintos aplinkybės, kurios priklausė nuo kreditoriaus valios, nes priešingu atveju kreditorius įgytų nepateisinamą galimybę kontroliuoti savo reikalavimo tenkinimo apimtį, kurias lemia įpėdinio jau pasirinkto palikimo priėmimo būdas. Tokia situacija neatitiktų vieno iš pamatinių civilinės teisės principų – subjektų lygiateisiškumo principo (CK 1.2 straipsnis)¹⁶⁷. Šioje nutartyje tiesiogiai pasisakyta, kad, sprendžiant dėl praleisto termino pratęsimo galimybės, reikia atsižvelgti ir į kitų asmenų, t.y. palikimą priėmusių įpėdinių, interesus.

Dar vienas aktualus įpėdinių atsakomybės aspektas yra galimybė užginčyti palikimą. Šis klausimas Lietuvos Aukščiausiame Teisme nebuvo spęstas, tačiau tokios bylos buvo sprendžiamos žemesnės instancijos teismuose. Palikimo priėmimas įprastai ginčijamas pagal civilinio kodekso 1.90 straipsnį, t.y., tvirtinama, kad palikimas buvo priimtas iš esmės suklydus. Tačiau įpėdinis negali reikalauti palikimo priėmimo sandorio pripažinti negaliojančiu pagal Civilinio kodekso 1.90 straipsnį, remiantis, kad jis sudarytas suklydus, nes įpėdinis nežinojo palikimo sudėties. Palikimo sudėties nežinojimas neturi įtakos palikimo priėmimo sandorio galiojimui¹⁶⁸. Kitas įpėdinių naudojamas palikimo priėmimo negaliojimo pagrindas yra civilinio kodekso 1.80 straipsnis – sandorio prieštaravimas imperatyvioms įstatymo normoms, motyvuojant vaikų interesų apsauga, nes palikimas priimtas nepilnamečių vardu.

Šis įpėdinių interesų gynimo būdas yra komplikuočiau, nes teisinė klaida negali būti pakankamas pagrindas taikyti civilinio kodekso 1.90 straipsnio, o faktinis nežinojimas apie palikėjo skolas taip pat dažniausiai negalės būti pateisintas, atsižvelgiant į universalųjį turto paveldėjimo principą, nes įpėdinis priimdamas palikimą ne pagal apyrašą, visada rizikuoja¹⁶⁹.

¹⁶⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. spalio 14 d. nutartis c.b. Nr. 3K-3-296/2009.

¹⁶⁸ VILEITA, A. *Paveldėjimo teisė*. Vilnius: Justitia, 2011, p.108;

¹⁶⁹ SRIPEIKIENĖ J. *Paveldėjimo teisės normų taikymas Lietuvos teismų praktikoje*. Paveldėjimo teisės Europėizacijos perspektyvos – link Europos testamento. Konferencijos vykusios 2009-12-15 Vilniuje pranešimas. Vilnius: VU leidykla, 2010, p.15.

4.1 Palikimo priėmimo atsisakymas, kaip kreditorių interesų pažeidimas

Analizuojant teisinius santykius, kurie susiklosto asmeniui mirus arba teismo tvarka paskelbus jį mirusiu, reikia pažymėti, kad palikimo atsiradimo dieną įpėdiniai įgyja subjektinę paveldėjimo teisę, tačiau tai dar nereiškia automatiško palikėjo turto, teisių ir pareigų parėjimo įpėdiniais. Dauguma šiuolaikinės teisės sistemų yra atsisakiusios romėniškojo principo, kuriuo remiantis mirusiojo šeimos nariai, gyvenę kartu su juo, tapdavo įpėdiniais *ipso iure* palikimo atsiradimo metu ir palikėjo turtą paveldėdavo nepriklausomai nuo jų valios, t.y., tapdavo būtinaisiais arba privalomaisiais įpėdiniais. Kaip yra pažymėjęs Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, „įtvirtindamas civilinių teisių santykių subjektų autonomijos principą paveldėjimo teisėje, įstatymo leidėjas palikėjo teisių ir pareigų perkėlimą sieja su paties įpėdinio valia šias teises priimti ar nuo jų atsisakyti“¹⁷⁰. Taigi, pageidaudamas paveldėti mirusiojo turtą, įpėdinis, tiek testamentinis, tiek įstatyminis, turi išreikšti valią palikimą priimti. Tačiau palikimo atsiradimo metu įpėdiniui atsiradusios subjektinės paveldėjimo teisės turinį sudaro ne tik galimybė palikimą priimti, bet taip pat ir galimybė jo atsisakyti¹⁷¹.

Palikimo nepriėmimas arba palikimo atsisakymas yra vienas iš įpėdinių atsakomybės už palikėjo skolas ribojimo būdų. Įpėdiniui žinant, kad palikėjo skolos viršija paliekamą turtą, tam, kad apsaugoti savo turtinius interesus, įpėdinis gali palikimo atsisakyti arba jo nepriimti. Atsisakyti palikimo gali tiek įstatyminiai įpėdiniai, tiek paveldintieji pagal testamentą. Už neveiksnius asmenis palikimo gali atsisakyti jų tėvai arba globėjai, o ribotai veiksnūs asmenys gali atsisakyti palikimo, gavus sutikimą iš savo tėvų arba rūpintojų. Palikimo atsisakymas arba palikimo nepriėmimas sukelia tokius pačius teisinius padarinius - įpėdinis neįgyja nuosavybės teisių į palikėjo turtą, o jam priklausanti palikimo dalis atitenka kitiems įpėdiniais lygiomis dalimis.

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 5.60 ir 5.61 straipsniai reglamentuoja palikimo atsisakymo tvarką, taipogi atsisakymo atvejai minimi ir kituose Civilinio kodekso straipsniuose.

Pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 5.60 straipsnio 1 dalį, įpėdinis pagal įstatymą arba pagal testamentą turi teisę per tris mėnesius nuo palikimo atsiradimo momento to palikimo atsisakyti. Šis terminas yra toks pat, koks yra nurodytas CK 5.50 str. 3 d. dėl palikimo priėmimo. Taigi, įpėdinis turi trijų mėnesių terminą apsisprendimui

¹⁷⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. sausio 8 d. nutartis c.b. E.J., G.G. ir J.K. v. T.Š. ir R.M., Nr. 3K-3-7/2001, kat.25.8.2; 30.6. Skelbta „Teismų praktika“. 2001, Nr. 15.

¹⁷¹ DAMBRAUSKAITĖ, A. *Vienašaliai sandoriai paveldėjimo teisėje: valios išreiškimo forma ir teisinės pasekmės*. Vilnius: Jurisprudencija, Mokslo darbai, 2008 2(104); p.74.

dėl palikimo priėmimo arba jo atsisakymo. CK 5.51 str. 2 d. yra speciali norma CK 5.60 straipsnio 1 dalies atžvilgiu. Ši norma numato galimybę atsisakyti palikimo, įpėdiniui faktiškai pradėjus palikimą valdyti. Tokiu atveju yra laikoma, kad įpėdinis valdo palikimo dėl kitų įpėdinių interesų.

Nutarus atsisakyti palikimo, įpėdinis paduoda palikimo vietos notarui pareiškimą apie palikimo atsisakymą, atsisakymo motyvų nurodyti nereikia. Palikimo atsisakymas kaip ir palikimo priėmimas, yra vienašalis sandoris, kuris yra besąlyginis ir negali būti dalinis – dalies palikimo atsisakymas yra traktuojamas kaip viso palikimo atsisakymas. Netgi paveldint skirtingais pagrindais – pagal įstatymą ar pagal testamentą, paveldėjimo pagal bet kurią pagrindą atsisakymas, reikš, kad atsisakoma paveldėti ir pagal kitą pagrindą. Įpėdiniui atsisakius palikimo, notaras apie tai praneša kitiems įpėdiniams, kurie įgyja teisę į atsisakiusio įpėdinio palikimo dalį. Jeigu testamentiniai įpėdiniai atsisako palikimo, jis atitenka įstatyminiams įpėdiniams, o jeigu įstatyminių įpėdinių nėra arba jie taipogi atsisako palikimo, arba jo nepriima, tai visas palikimas atitenka valstybei.

Ir kitų Europos valstybių paveldėjimo įstatymų normos numato palikimo atsisakymo galimybę. Palikimo atsisakymo institutas yra numatytas Prancūzijos civiliniame kodekse. Pareiškimą apie palikimo atsisakymą įpėdinis turi paduoti pareiškimą pirmos instancijos teismui. Atsisakius palikimo yra laikoma, kad asmuo niekada ir nebuvo įpėdiniu. Atsisakiusiojo dalis pereina kitiems įpėdiniams pagal atitinkamą laipsnį¹⁷².

Vokietijoje, įpėdinių palikimo atsisakymo institutas ganėtinai smarkiai skiriasi nuo kitų mūsų aptariamų valstybių. Vokietijoje įpėdinis gali priimti ar atsisakyti palikimo tik palikimui atsiradus. Draudžiama atsisakyti palikimo, kai palikimas yra jau priimtas arba terminas skirtas palikimo atsisakymui yra pasibaigęs. Palikimo atsisakymo terminas yra šešios savaitės nuo palikimo atsiradimo momento. Tuo tarpu testamentiniui įpėdiniui terminas prasideda paskelbus testamentą. Jeigu palikėjo gyvenamoji vieta buvo užsienio valstybėje arba įpėdinis terminui prasidėjus buvo užsienyje, terminas yra šeši mėnesiai. Vokietijoje kaip ir daugelyje kitų Europos valstybių negalima priimti palikimo su sąlygomis arba išlygomis. Skirtinga yra ta nuostata, kad pasibaigus palikimo atsisakymo terminui, preziumuojama, kad įpėdinis palikimą priėmė. Taigi, Vokietijoje nėra nustatytų

¹⁷² Prancūzijos civilinis kodeksas [interaktyvus]. [Žiūreta 2011-02-15]. Prieiga per internetą: http://www.legifrance.gouv.fr/html/codes_traduits/code_civil_textA.htm#CHAPTER%20V%20-%20OF%20THE%20ACCEPTANCE

terminų palikimo priėmimui, nes jis yra preziumuojamas, terminai yra skirti tik palikimo atsisakymui¹⁷³.

Lietuvoje įpėdinių diskrecijai suteikta palikimo nepriėmimo teisė gali pasireikšti dvejopai: įpėdinis gali apskritai neatlikti palikimo priėmimo veiksmų per tris mėnesius ir nesikreipti dėl termino pratęsimo vėliau arba įpėdinis gali paduoti notarui pareiškimą dėl palikimo atsisakymo. Atsisakymas yra besąlyginis, juo negalima atsisakyti kieno nors naudai – atsisakiusiojo įpėdinio palikimo dalis tenka kitiems įpėdiniams lygiomis dalimis. Jeigu palikimo atsisako visi įpėdiniai pagal testamentą, palikimas atitenka įpėdiniams pagal įstatymą, o šiems atsisakius arba nepriėmus palikimo, visas palikėjo turtas atitenka valstybei. Pasitaiko atveju, kad įpėdinis piktnaudžiauja savo teise nepriimti palikimo¹⁷⁴.

Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse nėra specialių nuostatų, kurios saugotų nemokaus ar piktnaudžiaujančio įpėdinio kreditorių interesus, skirtingai nuo kai kurių užsienio valstybių (tokių nuostatų yra Šveicarijos civiliniame kodekse¹⁷⁵), kurios tiesiogiai numato kreditorių galimybę ginčyti palikimo atsisakymą¹⁷⁶. Nepaisant, kad Lietuvos civilinis tokių ribojimų nenumato, teismų praktika pripažįsta galimybę ginčyti palikimo nepriėmimą.

Lietuvos Aukščiausiame Teisme buvo spęsta pora bylų, kuriose buvo patvirtinta galimybė įpėdinio kreditoriams reikšti ieškinį įpėdiniui, vengiančiam priimti palikimą ar atsisakančiam palikimo.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų kolegija 2007 m. kovo 19 d. išnagrinėjo bylą Nr.3K-3-98/2007, kur palikimo atsisakiusiam įpėdiniui ieškinį pareiškė buvusi sutuoktinė. Iš įpėdinio buvo priteistas išlaikymas jo nepilnamečiams vaikams, tačiau įpėdinis išlaikymo neteikė, o turto iš kurio būtų galima išieškoti išlaikymą, neturėjo. Teisėjų kolegija savo nutartyje pažymėjo įpėdinis sudarydamas vienašalį sandorį - pareiškimu atsisakydamas priimti palikimą, atliko veiksmus, kurie prieštarauja viešajai tvarkai ir gerai moralei, nes, atsiradus palikimui ir palikimo sąskaita turėdamas realią galimybę įvykdyti tėvo prigimtine prievole vaikams ir teismo nuosprendžiu nustatytą prievolę ieškovei, nesažiningai, piktnaudžiaudamas teise atsisakyti palikimo ir

¹⁷³ SACKER, F.J. *Munchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*. Munchen: Verlag C.h. Beck, 1989, p. 407

¹⁷⁴ SRIPEIKIENĖ J. *Paveldėjimo teisės normų taikymas Lietuvos teismų praktikoje*. Paveldėjimo teisės Europeizacijos perspektyvos – link Europos testamentu. Konferencijos vykusios 2009-12-15 Vilniuje pranešimas. Vilnius: VU leidykla, 2010, p.19.

¹⁷⁵ *Successions*. [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011-03-14]. Prieiga per internetą: <<http://bibnum2.banq.qc.ca/pgq/2003/2618395/2618395.pdf>>

¹⁷⁶ SRIPEIKIENĖ J. *Paveldėjimo teisės normų taikymas Lietuvos teismų praktikoje*. Paveldėjimo teisės Europeizacijos perspektyvos – link Europos testamentu. Konferencijos vykusios 2009-12-15 Vilniuje pranešimas. Vilnius: VU leidykla, 2010, p.19.

nepateikdamas iš esmės jokių garantijų, kad išlaikymo skola realiai ir protingais terminais galės būti sumokėta ateityje, atsisakė palikimo trečiojo asmens naudai, kuriam jis neturi nei prigimtinių, nei teisinių prievolių (CK 1.5, 1.81 straipsniai). Šioje byloje Aukščiausiasis Teimas patenkino ieškinį Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.66 straipsnio, t.y., *Actio Pauliana*, pagrindu. Šiame straipsnyje nustatyta kreditoriaus teisė ginčyti skolininko sudarytus sandorius ne tik tokiu atveju. Kai dėl sudaryto sandorio skolininkas tampa nemokus ar būdamas nemokus suteikia pirmenybę kitam kreditoriui, bet ir kitokio, esminio, suprantama, kreditoriaus teisių pažeidimo atveju, o kai sandoris yra neatlygintinis, teismas, sprenddamas jo pripažinimo negaliojančiu klausimą, yra nevaržomas aplinkybių dėl trečiojo asmens sąžiningumo ar nesąžiningumo fakto (CK 6.66 straipsnio 2 dalis). Pripažįstant, kad palikimo priėmimas ar atsisakymas jį priimti yra įpėdinio laisva valia pareiškiamą teisę, konstatuojama, kad negalimas įpėdinio įpareigojimas priimti palikimą. Tačiau nustačius, kad įpėdinis neteisėtai, piktnaudžiaudamas savo teise atsisakyti palikimo, atsisako palikimo ir taip pažeidžia kitų asmenų teises ir interesus - bylos atveju ieškovės, atsakovo kreditorės, pažeistos asmens teisės turi būti ginamos. Ieškiovis reikalavimas turi būti tenkinamas to turto, kurio neteisėtai ir pažeidžiant kitų asmenų teises ir interesus buvo atsisakyta, sąskaita, nukreipiant išieškojimą į tą turtą, kuris dėl neteisėtu pripažinto sandorio vykdymo perėjo trečiojo asmens valdyman ir nuosavybėn. Todėl įpėdinio kreditoriui prievolės turi būti įvykdytos to turto, kuris atsakovui buvo paliktas testamentu ir kurio buvo neteisėtai atsisakyta (CK 6.66 straipsnio 4 dalis)¹⁷⁷.

Kita byla, kurioje buvo ginami įpėdinio kreditoriaus interesai buvo Nr.3K-3-312/2008. Šioje byloje iš skolininko, kuris atlieka ilgalaikę bausmę ir yra nemokus, buvo priteistas didelis neturtinės ir turtinės žalos atlyginimas. Nepriimdamas palikimo, į kurį jis turi teisę, skolininkas siekė išvengti žalos atlyginimo kreditoriams, turintiems reikalavimą dėl jo padaryto nusikaltimo. Nuteistojo skolininko kreditoriai nėra skolininko motinos kreditoriai. Tačiau skolininkas įgijo teisę paveldėti turtą po motinos mirties. Teismai pagrįstai konstatavo, kad šis asmuo nepriima palikimo, siekdamas išvengti prievolės vykdymo minėtų kreditorių atžvilgiu. Kreditoriai turi teisę įgyvendinti skolininko teises, pareikšdami netiesioginį ieškinį dėl skolininko teisės priimti paveldimą turtą nustatymo. Tai, kad turto paveldėjimo atveju galima pareikšti netiesioginį ieškinį,

¹⁷⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. kovo 19 d. nutartis c.b. Z.S. v. V.S., Nr. 3K-3-98/2007, kat. 34.4.10; 34.5; 34.6; 78.2.1 (S);

konstatuota ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. kovo 19 d. nutartyje, priimtoje civilinėje byloje Nr. 3K-3-98/2007¹⁷⁸.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartyje Nr.3K-3-98/2007 pareiškė pastabą, kuri buvo aktuali abejose aptartose bylose: palikimo nepriėmimo būdas, t.y., ar palikimą priimti atsisakyta pareiškimu, paduotu palikimo atsiradimo vietos notarui, ar neveikiant – neatliekant CK 5.50 straipsnio 2 dalyje nurodytų veiksmų palikimo priėmimo klausimu, nėra svarbus.

4.2 Testamentinės išskirtinės gavėjas, kaip vienas iš palikėjo kreditorių

Pagal Lietuvos Respublikos paveldėjimo teisę įpėdiniai gali tapti atsakingi ne tik už palikėjo skolas, bet ir palikėjo įpareigoti dėl testamentinės išskirtinės. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 5.23 straipsnis numato, kad testamentinė išskirtinė – tai įpėdinių įpareigojimas testamentu pagrindu atlikti tam tikrą prievolę tretiesiems asmenims. Įpėdinis, priėmęs palikimą, prisiima pareigą vykdyti testamentinę išskirtinę. Atsiranda įpėdinio ir testamentinės išskirtinės gavėjo prievoliniai teisiniai santykiai. Įpėdinis tampa skolininku, o išskirtinės gavėjas – kreditoriumi. Jeigu įpėdinis nevykdo testamentinės išskirtinės, asmenys, kurių naudai ji nustatyta, turi teisę reikalauti, kad ji būtų vykdoma. Taigi testamentinė išskirtinė yra prievolių teisės dalykas, kurio atsiradimą apsprendžia paveldėjimo teisė¹⁷⁹.

Palikėjas testamentu gali įpareigoti vykdyti testamentinę išskirtinę bet kurį įpėdinį pagal testamentą, ir fizinį, ir juridinį asmenį. Išskirtinės gavėjai gali būti: 1) įpėdiniai pagal įstatymą; 2) įpėdiniai pagal testamentą. Išskirtinės gavėjai negali būti Civilinio kodekso 5.6 straipsnyje nurodyti asmenys.

Jeigu įpareigotas įvykdyti testamentinę išskirtinę įpėdinis miršta, prieš atsirandant palikimui, arba palikimo nepriima, kaip ir kitos paveldimos skolos, jo prievolė įvykdyti testamentinę išskirtinę pereina kitiems įpėdiniams, gavusiems šio įpėdinio dalį. Taip prievolė įvykdyti testamentinę išskirtinę yra neatsiejamai susijusi su palikimo dalimi, priklausančia įpėdiniui, kuris įpareigotas įvykdyti šią išskirtinę. Niekas negali priimti tokio palikimo be prievolės įvykdyti testamentinę išskirtinę. Testatoriui nenurodžius testamentinės išskirtinės vykdytojo, testamentinė išskirtinė išskiriama iš paveldėto turto. Tik tai padarius, galima nustatyti įpėdinių paveldimas turto dalis. Taigi testamentinė

¹⁷⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. gegužės 29 d. nutartis c.b. V. Z., R. Z., R. Z. v. U. G. Nr. 3K-3-312/2008, kat. 35.6.2 (S);

¹⁷⁹ BARANAUSKAS, E.; KARULAITYTĖ-KVAINAUSKIENĖ, I.; KIRŠIENĖ, J.; PAKALNIŠKIS, V.; PAPIRTIS, L.V.; PETRAUSKAITĖ, D.; RUŠKYTĖ, R.; VITKEVIČIUS, P. *Civilinė teisė, bendroji dalis: vadovėlis*. Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas, 2007,p. 514.

išskirtinė reiškia tai, kad tam tikra palikimo dalis išskiriama iš viso palikimo ir ji negali atitekti įpėdiniams. Jie tarsi nušalinami nuo tam tikros palikimo dalies paveldėjimo¹⁸⁰.

Kaip ir ribotos įpėdinių atsakomybės už palikėjo skolas atveju, testamentinė išskirtinė vykdoma neviršijant paveldimo turto ribų, tačiau jeigu palikėjas turėjo kitų kreditorių, jiems teikiama pirmumo teisė patenkinti savo reikalavimus iš palikėjo turto testamentinės išskirtinės gavėjo atžvilgiu. Šiais atvejais testamentinė išskirtinė vykdoma iš tos palikimo dalies, kuri lieka patenkinus kreditorių reikalavimus. Tais atvejais, kai įpėdinis, įpareigotas įvykdyti testamentinę išskirtinę, turi teisę į privalomąją palikimo dalį, jis vykdo testamentinę išskirtinę, neviršydamas savo paveldimo turto vertės, kuri yra didesnė už jo privalomąją dalį. Taip yra todėl, kad palikėja neturi teisės sumažinti privalomosios palikimo dalies¹⁸¹. Taigi, testamentinės išskirtinės gavėjus galima būtų apibūdinti kaip „trečios eilės kreditorius“, kadangi jų reikalavimai vykdomi iš palikimo trečiąja eile.

Šio instituto problemiškas yra tas, kad pagal testamentą paveldintis įpėdinis palikimą priims ir jį valdys savo nuožiūra, nepaisant to, ar bus vykdoma prievolė tretiesiems asmenims pagal testamentinę išskirtinę ar ne. Jeigu palikimą priėmę įpėdiniai nevykdys pareigų pagal testamentinę išskirtinę, tokiu atveju išskirtinės gavėjai savo teises turės ginti įstatymų nustatyta teismine tvarka. Taigi, testamentinės išskirtinės gavėjai negalės kreiptis į notarą, tokiu būdu užkirsdami kelią paveldėjimo teisės liudijimo nesąžiningiems įpėdiniams išdavimui. Todėl notaras, prieš tvirtindamas testamentą su testamentine išskirtine, turėtų įsitikinti, ar palikėjas testamentinės išskirtinės nesupranta, kaip sąlygos palikimui paveldėti. Kadangi paveldėjimo teisės reglamentuojami santykiai yra tik prielaida prievoliniams santykiams atsirasti, notarai visais atvejais turėtų išduoti paveldėjimo teisės liudijimą, neatsižvelgdami į tai, ar įpėdiniai ketina vykdyti testamentinę išskirtinę, ar ne. Išskirtinės gavėjai savo teises gali ginti tik teisme, remdamiesi teisės aktu kreditoriams suteikiamomis teisėmis.

Kitas testamentinės išskirtinės probleminis aspektas yra testamentinės išskirtinės gavėjų, kitaip tariant įpėdinių kreditorių, informavimas apie jų teises, kylančias iš testamentu. Nei Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, nei kiti teisės aktai tiesiogiai nenumato, kad notaras privalo informuoti testamentinės išskirtinės gavėjus apie jų teises. Tačiau notarai yra valstybės įgaliojimi asmenys, atliekantys funkcijas, užtikrinančias, kad

¹⁸⁰ BARANAUSKAS, E.; KARULAITYTĖ-KVAINAUSKIENĖ, I.; KIRŠIENĖ, J.; PAKALNIŠKIS, V.; PAPIRTIS, L.V.; PETRAUSKAITĖ, D.; RUŠKYTĖ, R.; VITKEVIČIUS, P. *Civilinė teisė, bendroji dalis: vadovėlis*. Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas, 2007, p. 514.

¹⁸¹ *Ibidem*, p.514.

civiliniuose teisiniuose santykiuose nebūtų neteisėtų sandorių ar dokumentų. Taigi, notarai neabejotinai atlieka prevencinę civilinių teisinių santykių funkciją. Dėl šios priežasties, notarai, esant galimybei turėtų informuoti testamentinės išskirtinės gavėjus apie jų atžvilgiu atsiradusias teises, nes kitokiu atveju jie gali ir nesužinoti apie jiems priklausančią kreditorinę reikalavimą. Toks notarų atliekamas informavimas įgyja dar didesnę reikšmę patiems notarams, kai testamentinės išskirtinės dalykas yra nekilnojamas daiktas, kaip pavyzdžiui, teisė tam tikrą laikotarpį naudotis butu (uzufuktas). Tokiu atveju notaras paveldėjimo teisės liudijime turėtų tokią išskirtinės gavėjo teisę pažymėti, kad įpėdiniai negalėtų laisvai paveldėto turto perleisti sąžiningam įgijėjui, dėl ko vėliau testamentinės išskirtinės gavėjams taptų neįmanoma tinkamai realizuoti savo teises. Kita vertus, jeigu iki paveldėjimo teisės liudijimo išdavimo notaras negauna testamentinės išskirtinės gavėjo pareiškimo apie išskirtinės priėmimą, paveldėjimo teisės liudijimas į nekilnojamąjį turtą turėtų būti išduodamas be jokių atžymų apie testamentinę išskirtinę, nes nėra aišku, ar apskritai testamentinės išskirtinės gavėjas ketina ją priimti¹⁸².

Testamentinės išskirtinės gavėjo institutas, nepaisant turimų trūkumų, yra geras paveldėjimo teisės instrumentas, nes pareigas ir teises perkelia į prievolinę teisę. To negalima pasakyti apie privalomųjų įpėdinių institutą, kuris iš vienos pusės saugo asmenis, kuriems reikalinga pagalba, iš kitos pusės neriboja jų atsakomybės už palikėjo skolas, prilygindamas juos įprastiniams palikėjo įpėdiniams.

Privalomieji įpėdiniai tai palikėjo vaikai arba įvaikiai, sutuoktinis, tėvai arba įtėviai, kuriems palikėjo mirties dieną reikalingas išlaikymas, paveldi, nepaisant testamento turinio, pusę tos dalies, kuri kiekvienam iš jų tektų, paveldint pagal įstatymą, jeigu testamentu neskirta daugiau. Nustatant privalomosios dalies dydį, yra atsižvelgiama į paveldimo turto vertę, įskaitant įprastinio namų apstatymo ir apyvokos vertę¹⁸³. Todėl kartais yra teigiama, kad privalomoji palikimo dalis yra „testamento laužymas“¹⁸⁴.

Testamento laisvė yra laisvės disponuoti nuosavybe išraiška paveldėjimo teisėje, kuria remdamasis palikėjas, sudarydamas testamentą, gali būti užtikrintas, kad po mirties jo sukauptas turtas bus paveldėtas pagal jo valią. Šio principo veikimas gali būti ribojamas tik įstatyme nustatytais atvejais. Tokio ribojimo įtvirtinimo būtinybę lemia kitas paveldėjimo teisės principas – privalomųjų įpėdinių teisių ir teisėtų interesų

¹⁸² SIPAVIČIENĖ, R. *Testamentas – ar visada aišku ir nedviprasmiška?* Notariatas, 2007, Nr.3, p.49.

¹⁸³ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės Žinios, Nr. 74-2262, 2000, 5.20 str.

¹⁸⁴ BARANAUSKAS, E.; KARULAITYTĖ-KVAINAUSKIENĖ, I.; KIRŠIENĖ, J.; PAKALNIŠKIS, V.; PAPIRTIS, L.V.; PETRAUSKAITĖ, D.; RUŠKYTĖ, R.; VITKEVIČIUS, P. *Civilinė teisė, bendroji dalis: vadovėlis*. Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas, 2007, p.477.

užtikrinimo principas. Jo esmė – Europos teisės kultūroje susiformavusi nuostata, kad, palikėjui piktnaudžiaujant testamentu laisve ir artimiausius šeimos narius, kuriems būtina parama, be adekvačios priežasties nušalinus nuo palikimo, valstybė turi įsikišti į paveldėjimo santykius ir apginti tokius šeimos narius, suteikiant jiems teisę į privalomąją palikimo dalį. Teisės į privalomąją palikimo dalį suteikimas artimiausiems šeimos nariams remiasi šeimos narių solidarumo samprata, kuri šeimos narį įpareigoja ne tik naudotis teisėmis, bet ir prisiimti pareigas, šiuo atveju – rūpintis savo šeimos narių gerove. Taigi, ribodamas testamentu laisvę, įstatymų leidėjas gina viešąjį interesą ir derindamas nurodytus principus bei užtikrindamas palikėjo ir jo šeimos narių bei visuomenės interesų pusiausvyrą, stiprina šeimos vienybę ir šeimos narių tarpusavio atsakomybę ir suvokimą visuomenėje. Kadangi teisė į privalomąją išlaikymo dalį nesiejama su palikėjo teiktu išlaikymu, tai vien ši aplinkybė taip pat nėra reikšminga, sprendžiant klausimą dėl tokios teisės įgijimo¹⁸⁵.

Pagal Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. kovo 1 d. konsultaciją išlaikymo reikalingumas yra preziumuojamas, kai asmuo palikėjo mirties dieną yra nepilnametis, nedarbingas dėl savo amžiaus ar sveikatos būklės, jeigu jis yra palikėjo sutuoktinis ir augina bendrą savo ir palikėjo nepilnametį vaiką, taip pat, kai įsiteisėjusiu teismo sprendimu iš palikėjo šiems asmenims buvo priteistas išlaikymas. Teisė į privalomąją palikimo dalį gali būti pripažinta ir kitais atvejais, tačiau tuomet išlaikymo reikalingumas nėra įstatymo preziumuojamas ir turi būti nustatytas teismine tvarka¹⁸⁶.

Paveldėjimo teisės normomis nėra nustatyti išlaikymo reikalingumo kriterijai. Šių kriterijų sąrašas nėra baigtinis. Teismai kiekvienoje byloje turi individualiai įvertinti nustatytas aplinkybes ir jų reikšmę. Būtinybė teismui kiekvienu konkrečiu atveju įvertinti išlaikymo reikalingumo kriterijus kyla todėl, kad asmuo tik dėl savo sąmoningų kaltų veiksmų tapusiu nepajėgiu apsirūpinti pragyvenimui būtinomis lėšomis, pretendavimas į palikimo privalomąją dalį neatitiktų proporcingumo, geros moralės, teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principų ir Civilinio kodekso 5.20 straipsnio 1 dalies paskirties – užtikrinti tų materialinės padėties požiūriu silpniausių šeimos narių, kurie tokioje padėtyje atsidūrė dėl objektyvių, nuo jų valios nepriklausančių priežasčių, teisių ir teisėtų interesų apsaugą¹⁸⁷.

¹⁸⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. gruodžio 23 d. nutartis c. b. I.Ž. v. R.Z. Nr. 3K-3-596/2008m., kat.34.4.3(S).

¹⁸⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. kovo 1 d. konsultacija Lietuvos Apeliaciniam teismui, apygardų teismams, miestų ir rajonų apylinkių teismams dėl kai kurių Civilinio kodekso be Civilinio proceso kodekso normų taikymo.

¹⁸⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. gruodžio 23 d. nutartis c. b. I.Ž. v. R.Z. Nr. 3K-3-596/2008m., kat.34.4.3(S).

Asmenys, turintys teisę į privalomąją palikimo dalį, yra įpėdiniai, todėl visos jų teisės ir pareigos yra tokios pačios, kaip ir kitų įpėdinių. Kaip bebūtų keista, įstatymo leidėjas imdamasis ginti palikėjo šeimos narius, kuriems palikėjo mirties dieną yra būtinas išlaikymas, įstatyme aiškiai neapibrėžia privalomų įpėdinių atsakomybės už palikėjo skolas. Tam, kad šio instituto paskirtis išlaikytų savo prasmę, privalomieji įpėdiniai neturėtų atsakyti už palikėjo skolas savo turtu, jeigu palikimas buvo priimtas ne pagal apyrašą. Siekiant išvengti nesusipratimų ir teisės normų aiškinimo manipuliacijų, įstatymų leidėjas turėtų imperatyviai nurodyti įstatyme, kad privalomieji įpėdiniai, kaip ir nepilnamečiai asmenys, palikimą turi priimti tik pagal teismo paskirto antstolio sudarytą apyrašą. O siekiant dar efektyviau apsaugoti privalomuosius įpėdinius nuo galimų rūpesčių, privalomoji palikimo dalis, analogiškai testamentinės išskirtinės gavėjams, turėtų būti tenkina tik iš turto, likusio padengus palikėjo kreditorių teisėtus reikalavimus.

Vokietijoje šie asmenys nėra įpėdiniai ir nuosavybės teisė, atsiradus palikimui, nepereina pagal įstatymą. Šie asmenys turi tik reikalavimo teisę ir savo interesus į palikimą gali ginti pagal prievolinę teisę analogiškai testamentinės išskirtinės gavėjams¹⁸⁸.

Prancūzijos teisės aktuose numatyta, kad teisę į privalomąją palikimo dalį turi tik palikėjo žemutinės giminystės linijos įpėdiniai, kaip pavyzdžiui, vaikai ir vaikaičiai, jei jie priklauso įpėdinių eilei, ir palikėją pergyvenęs sutuoktinis. Palikėjo aukštutinės ir šoninės giminystės linijų įpėdiniai neturi teisės į privalomąją palikimo dalį. Privalomųjų palikimo dalių, ribojančių teisę palikti turtą testamentu, dydis negali viršyti $\frac{3}{4}$ paveldimo turto vertės. Įpėdiniai, turintys teisę į privalomąją palikimo dalį, negali jos atsisakyti, išskyrus atsisakymą priimti palikimą¹⁸⁹.

Lenkijos teisės aktuose numatyta palikėjo sutuoktinio ir žemutinės giminystės linijos įpėdinių, t.y., vaikų, arba vaikaičių, jei vaikai mirę, tėvų teisė į privalomąją palikimo dalį. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad įpėdiniai, kuriems priklauso privalomoji palikimo dalis, gali pareikalauti privalomosios palikimo dalies tik tuo atveju, jeigu to pageidauja. Bendras privalomųjų palikimo dalių, ribojančių teisę palikti turtą testamentu, dydis negali viršyti $\frac{2}{3}$ palikimo vertės. Įpėdiniai, kuriems priklauso privalomoji palikimo dalis, gali atsisakyti šios dalies prieš atsirandant palikimui, sudarant sutartį tarp

¹⁸⁸ Paveldėjimas Europoje [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011-02-28-]. Prieiga per internetą: <http://www.successions-europe.eu/lt/germany/topics>.

¹⁸⁹ Paveldėjimas Europoje [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011-02-28-]. Prieiga per internetą: <http://www.successions-europe.eu/lt/france/topics/restrictions-on-the-freedom-to-dispose-of-ones-succession-by-wil>

būsimo palikėjo ir būsimo privalomos palikimo dalies paveldėtojo. Tokia sutartis turi būti sudaryta notariškai¹⁹⁰.

IŠVADOS

1. Paveldėjimo teisiniai santykiai yra itin reikšmingi visuomeniniame gyvenime – jie apima ne tik formalias procedūras kaip turto perdavimas ar jo padalijimas, bet taip pat teisėtus, per ilgą laiką susiklosčiusius lūkesčius, kurie yra svarbūs ne tik finansinės gerovės, bet ir emocinės, kultūrinių vertybių, šeimyninių tradicijų, atminimo išlaikymo prasme. Todėl įpėdinių atsakomybės už paveldimas skolas institutas yra vienas jautriausių ir kontraversiškesnių paveldėjimo teisėje. Čia kertasi dviejų šalių teisėtų lūkesčių interesai: įpėdinių interesai perimti sukauptą šeimyninį turtą su palikėjo kreditorių interesais, kurie pagrįstai tikisi, kad bus įvykdyti asmeniui gyvam esant prisiimti įsipareigojimai, atstatyta finansinė pusiausvyra, t.y., sumokėtos palikėjo skolos.
2. Užsienio valstybėse taikomos įpėdinių atsakomybės sistemos *cum viribus hereditatis* ir *pro viribus hereditatis* nėra nustatytos ar aiškiai apibrėžtos Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse. Nors teisės mokslininkai siūlo Civilinio kodekso normas dėl įpėdinių atsakomybės taikyti kaip *pro viribus hereditatis* sistemą nustatančias normas, o įpėdinių atsakomybės ribojimo atveju, kai nustatomas ribojimo administravimas, kaip *cum viribus hereditatis* sistemą, nesant aiškaus reglamentavimo, visada kils klausimų, ar tinkamai yra aiškinamos Civilinio kodekso normos. Tuo tarpu kitų Europos valstybių teisės aktai gana aiškiai nusako, kokias įpėdinių atsakomybės ribojimo sistemai jas galima priskirti: pavyzdžiui, Vokietiją, Olandiją, Ispaniją - *cum viribus hereditatis* sistemai, o Prancūziją, Latviją, Lenkiją, Estiją - *pro viribus hereditatis* sistemai.
3. Palikimo universalumo principas Lietuvoje neleidžia įpėdiniui pasirinkti paveldimo turto sudėties ar formos, jis negali paveldėti dalinai ar su tam tikromis sąlygomis, skirtingai negu Vokietijoje, kur leidžiama vienu pagrindu priimti palikimą, o kitu – jo atsisakyti. Tai reiškia, kad pagal Lietuvos teisę, įpėdiniai paveldi ne tik palikimo aktyvą, kurį sudaro materialus turtas, turtinės ir reikalavimo teisės, bet ir pasyvą, kitaip tariant skolas, neatsižvelgiant į tai, ar įpėdinis žinojo, ar nežinojo apie tokių skolų egzistavimą. Paveldimos palikėjo skolos yra turtinės prievolės, prievolės, atsiradusios dėl mirties ar palikimo

¹⁹⁰ Paveldėjimas Europoje [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011-02-28-]. Prieiga per internetą: <http://www.successions-europe.eu/lt/poland/topics>.

administravimo ir testamentu sukurtos prievolės. Nepaveldimos yra tik tokios teisės ir pareigos, kurios buvo tiesiogiai susijusios su palikėjo asmeniu.

4. Lietuvoje yra įtvirtintas neribotos atsakomybės už palikėjo skolas principas, tačiau Įstatymų leidėjas suteikia galimybę ją apriboti paveldimo turto ribose, priimant palikimą pagal antstolio sudarytą apyrašą arba nustatant palikimo administravimą/likvidavimą. Palikimo priėmimo būdai, kuriais pasinaudojęs asmuo už palikėjo skolas atsako visu savo turtu, yra paduodant pareiškimą notarui, bet nenurodant, kad pageidaujama priimti palikimą pagal apyrašą, arba pradėjus palikimą faktiškai valdyti. Pastarasis palikimo priėmimo būdas kelia daugiausia neaiškumų praktikoje, nes ne visada yra aišku, kokie veiksmai turi būti atlikti, nustatant, kad palikimas buvo priimtas faktiniu valdymu, be to, dėl faktinio valdymo fakto nustatymo palikimą priėmęs įpėdinis turi kreiptis į teismą. Tuo pačiu pradėjus palikimą faktiškai valdyti ir sužinojęs apie palikėjo skolas, įpėdinis vis dar gali tokio palikimo atsisakyti, teigdamas, kad turtas buvo valdomas dėl kitų galimų įpėdinių interesų, nors Lietuvoje yra laikomasi principo, kad palikimo priėmimas arba jo atsisakymas negali būti atšauktas. Tačiau, palikimą netinkamai faktiškai valdęs įpėdinis, o vėliau tokio palikimo atsisakęs, kenkia ne tik kitiems galimiems įpėdiniams, bet ir palikėjo kreditoriams.
5. Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse imperatyviai nurodyta, kad visiškos įpėdinių atsakomybės už palikėjo skolas atveju įpėdiniai atsako solidariai. Tuo tarpu kituose kodekso straipsniuose, kuriuose reglamentuojama ribotoji įpėdinių atsakomybė, neskiriama dėmesio įpėdinių atsakomybės rūšiai apibūdinti, kas sudaro sąlygas skirtingai Teismų praktikai: vienu atveju yra taikoma įstatymo analogija dėl solidariosios atsakomybės, kitu atveju - remiamasi prievolių teisės normomis, kad solidarioji prievolė nepreziumuojama ir atsiranda tik įstatymo ar šalių susitarimo atvejais, o taip pat kai prievolės dalykas nedalus.
6. Lietuvoje ir kontinentinės Europos šalyse galiojantys palikimo priėmimo arba jo atsisakymo terminai yra ganėtinai trumpi. Atsižvelgiant į Lietuvoje suteikiamas galimybes palikėjo kreditoriams sužinoti apie palikėjo mirtį, kurios dažniais atvejais yra daugiau ar mažiau atsitiktinės, kreditorių interesams apsaugoti įtvirtinta norma, kad nustatytas trijų mėnesių terminas nėra naikinamasis ir gali būti atnaujintas. Teismui ginant kreditorių interesus ir priėmus sprendimą terminą pratęsti, kai įpėdinis palikimą jau priėmė ir priėmė ne pagal apyrašą, yra pažeidžiami įpėdinio interesai. Siekiant užtikrinti įpėdinių interesus gauti operatyvią informaciją apie visus palikėjo kreditorių reikalavimus bei kreditorių

interesus, sužinoti apie palikimo atsiradimą, galėtų būti nustatyta pranešimo apie palikimo atsiradimą, viešai skelbiant, tvarka. Tokiu atveju, praleidus nustatytą terminą reikalavimams pareikšti, nebebūtų galima reikšti priekaištų, ir palikimo priėmimo procedūra būtų užbaigta.

7. Pagal Lietuvoje galiojančias teisės normas nėra visiškai aišku, kokius asmenis apima civilinio kodekso 5.63 straipsnyje įtvirtinta kreditoriaus sąvoka. Teorijoje yra reiškiamas pozicija, kad Civilinio kodekso 5.63 straipsnis netaikomas ir kai kurioms kitoms reikalavimų rūšims, kaip pavyzdžiui, reikalavimams apmokėti už komunalines paslaugas, taip pat pasitaikančių kontraversišku nuomonių dėl deliktinių prievolių atvejais.
8. Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse nėra specialių nuostatų, kurios saugotų nemokaus ar piktnaudžiaujančio įpėdinio kreditorių interesus, ir tiesiogiai numatytų kreditorių galimybę ginčyti palikimo atsisakymą. Nepaisant, kad Lietuvos civilinis kodeksas tokių ribojimų nenumato, teismų praktika pripažįsta galimybę ginčyti palikimo nepriėmimą. Palikimo nepriėmimo būdas, t.y., ar palikimą priimti atsisakyta pareiškimu, paduotu palikimo atsiradimo vietas notarui, ar neveikiant – neatliekant Civilinio kodekso 5.50 straipsnio 2 dalyje nurodytų veiksmų palikimo priėmimo klausimu, palikimo nepriėmimo ginčijimo atveju įtakos neturi.
9. Lietuvoje įstatymo leidėjas, siekdamas apsaugoti viešąjį interesą ir neleisti palikėjui piktnaudžiauti testamentu laisve ar be adekvačios priežasties nušalinti nuo paveldėjimo artimiausius šeimos narius, kuriems būtina parama, imasi ginti tokius šeimos narius, suteikiant jiems teisę į privalomąją palikimo dalį. Pripažindamas, kad tokie įpėdiniai yra paveldėjimo santykių „silpnoji“ šalis, kurie dažniais atvejais nesugeba, neišgali ar dėl kitokių objektyvių priežasčių negali tinkamai atstovauti savo interesų, įstatymų leidėjas nesiima apsaugoti privalomų įpėdinių nuo palikėjo kreditorių. Šiems įpėdiniams priėmus privalomąją palikimo dalį ne pagal antstolio sudarytą apyrašą, jie, kaip ir visi kiti paveldėtojai, už palikėjo skolas atsako savo turtu. Siūlytina, kad analogiškai testamentinės išskirtinės gavėjams, privalomieji įpėdiniai būtų prilyginami palikėjo kreditoriams, ir paveldėta turto dalis būtų išskiriama tik atsiskaičius su kitais palikėjo kreditoriais. Kitas apsaugos būdas būtų imperatyviai įstatyme įtvirtinti norma, kad privalomieji įpėdiniai priimtų palikimą tik pagal antstolio sudarytą apyrašą.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Norminiai teisės aktai

1. 2005-09-16 Vyriausybės nutarimas Nr.1024 „Žemės sklypų, kuriuos paveldėjo ipėdiniai, pagal Lietuvos Respublikos įstatymus negalintys turėti nuosavybės teisių į žemę, pardavimo taisyklės. *Valstybės Žinios*, 2005, Nr. 113-4122 (2005-09-22).
2. 2005-10-27 Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymas Nr. 1R-352 (*Žinios*, 2005-11-03, Nr. 130-4682);
3. 2011-01-11 Įsakymas dėl teisingumo ministro 2005m. spalio 25d.įsakymo Nr. 1R-352 „Dėl sprendimų vykdymų instrukcijos patvirtinimo“ pakeitimo Nr. 1R-8;
4. Akcinių bendrovių įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) (*Žinios*, 2000, Nr. 64-1914);
5. Antstolių įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) (*Žinios*, 2002, Nr. 53-2042);
6. Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) (*Žinios*, 2003, Nr.28-1125);
7. Civilinio proceso kodeksas, patvirtintas 2002-02-28 įstatymu Nr. IX-743 (*Žinios*, 2002, Nr. 36-1340);
8. Civilinis kodeksas (*Žinios*, 1964, Nr. 19-138), neteko galios Lietuvos Respublikos 2000-07-18 įstatymu Nr. VIII-1864 (nuo 2001-07-01) (*Žinios*, 2000, Nr. 74-2262);
9. Latvijas Republikas Civillicums. The Civil Law of Latvia. Translation and Terminology Centre, 2001. [interaktyvus] [Žiūrėta 2011-03-01]. Prieiga per internetą:
<http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/untc/unpan018388.pdf>.
10. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.3, 1.65, 2.139, 5.50, 5.52, 5.53, 5.54, 5.60 straipsnių pakeitimo įstatymas. 2011-06-21 d. Nr. XI-1484.
11. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). (*Valstybės Žinios*, Nr. 74-2262, 2000);
12. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės Žinios*, Nr. 74-2262, 2000;
13. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 straipsnio 3 dalies įgyvendinimo konstitucinis įstatymas. *Valstybės Žinios*, 1996, Nr. 64-1503.
14. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2006m. gruodžio 29 d. įsakymas Nr.1R-488. *Valstybės Žinios*, 2007m., Nr. 2-96.
15. Notariato įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) (*Žinios*, 1992, Nr. 28-810);
16. Patentų įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) (*Žinios*, 1994, Nr.8-120);

17. Paveldimo turto mokesčio įstatymas (su pakeitimas ir papildymais). (Valstybės žinios, 2002-12-24, Nr. 123-5531);
18. Prancūzijos civilinis kodeksas [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011-02-15]. Prieiga per internetą:
http://www.legifrance.gouv.fr/html/codes_traduits/code_civil_textA.htm#CHAPTE R%20V%20-%20OF%20THE%20ACCEPTANCE
19. Prekių ženklų įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) (Žinios, 2000, Nr. 92-2844);
20. Vokietijos civilinis kodeksas [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011-03-20]. Prieiga per internetą: http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/englisch_bgb.html#BGBengl_000P1942

Specialioji literatūra

1. BARANAUSKAS, E.; KARULAITYTĖ-KVAINAUSKIENĖ, I.; KIRŠIENĖ, J.; PAKALNIŠKIS, V.; PAPIRTIS, L.V.; PETRAUSKAITĖ, D.; RUŠKYTĖ, R.; VITKEVIČIUS, P. *Civilinė teisė, bendroji dalis: vadovėlis*. Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas, 2007;
2. BUBLIENĖ, D. *Paveldėjimo teisė. Bendrieji paveldėjimo teisės bruožai*. [Žiūrėta 2012-04-16] Prieiga per internetą:
http://www.oroinc.lt/uploads/Civiline%20teise/Paveldejimo_teise_Bendrosios_nuostatos_v5%20%5BCompatibility%20Mode%5D.pdf
3. BUBLIENĖ, D., ČAPLINSKIENĖ, E. *Ribota įpėdinių atsakomybė už palikėjo skolas*. Teisė, 2011, 81 tomas;
4. ČAPLINSKIENĖ, E. *Kas atsakys už palikėjo skolas? Paveldėjimo teisės Europeizacijos perspektyvos – link Europos testamentu*. Konferencijos vykusios 2009-12-15 Vilniuje pranešimas. Vilnius: VU leidykla, 2010;
5. DAMBRAUSKAITĖ, A. *Vienašaliai sandoriai paveldėjimo teisėje: valios išreiškimo forma ir teisinės pasekmės*. Vilnius: Jurisprudencija, Mokslo darbai, 2008 2(104);
6. *Dėl vertybinių popierių paveldėjimo*. Lietuvos Respublikos vertybinių popierių komisija. Konsultacijos. [interaktyvus] [Žiūrėta 2011-10-01]. Prieiga per internetą: <http://www.vpk.lt/documents/2004-1.pdf>;
7. GRUMULDIS, A. *Atskirų subjektų paveldėjimo ypatumai*. Notariatas, 2007, Nr.3;

8. *Kaip išvengti netikėtumų disponuojant paveldėtu turtu?* Lietuvos Antstolių Rūmai.Konsultacijos. [interaktyvus] [Žiūrėta 2011-03-01]. Prieiga per internetą: <http://www.antstoliurumai.lt/index.php/pageid/1024/articlepage/2/articleid/53>;
9. KIPP, T., COING, H. *Ein Lehrbuch*. Tübingen: J.C.B. Mohr, 1990;
10. *Komisija siūlo supaprastinti tarptautinio paveldėjimo tvarką* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011-02-03]. Prieiga per internetą: <http://teisingumas.lt/naujienos/aktualijos/komisija-siulo-supaprastinti-tarptautinio-paveldėjimo-tvarka>;
11. *Konsultacijos*. Notariatas, 2011;
12. LANGE, H.; KUCHINKE, K. *Lehrbuch des Erbrecht*. München: Verlag C.H. Beck, 1989;
13. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys. Vilnius: Justitia, 2002;
14. MIKELĖNAS, A. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I). Vilnius: Justitia, 2003;
15. MIKELĖNAS, V. *Prievolių teisė*. Pirmoji dalis. Serija naujasis civilinis kodeksas. Antras tomas. Vilnius: Justitia, 2002;
16. NEKROŠIUS, I.; NEKROŠIUS, V., VĖLYVIS, S. *Romėnų teisė*. 2-leidimas. Vilnius: Justitia, 1999;
17. NEKROŠIUS, V.; ŠALTAUSKIENĖ, S. *Lietuvos Respublikos civiliniam kodeksui vieneri metai: notarų patirtis*. Justitia, 2002, Vilnius, Nr.4-6;
18. Paveldėjimas Europoje [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011-02-28-]. Prieiga per internetą: <http://www.successions-europe.eu/lt/france/topics/restrictions-on-the-freedom-to-dispose-of-ones-succession-by-will/>;
19. PENTENS, W. *Dutch law and the Europeanisation of inheritance law // Inheritance law legislation of the Netherlands*, Intersentia, 2005, p. viii.
20. Prof.Michael A.Schwind. Liability for Obliations of the Inheritance//International Encyclopedia of Comparative Law, Volume V, Succession.;
21. SACKER, F.J. *Munchener Kommentar zum Burgerlichen Gesetzbuch*. München: Verlag C.h. Beck, 1989;
22. SIPAVIČIENĖ, R. *Testamentas – ar visada aišku ir nedviprasmiška?* Notariatas, 2007, Nr.3;
23. *Skolos paveldimos kartu su turtu. Kaip išvengti nemalonių staigmenų naudojantis paveldėtu turtu? Į klausimą atsakė Lietuvos antstolių rūmų valdytoja*

- A.Astrauskienė*. [interaktyvus] [Žiūrėta 2011-02-08]. Prieiga per internetą: http://www.buhalteris.lt/lt/?cid=819&new_id=39508;
24. SRIPEIKIENĖ J. *Paveldėjimo teisės normų taikymas Lietuvos teismų praktikoje*. Paveldėjimo teisės Europeizacijos perspektyvos – link Europos testamentų. Konferencijos vykusios 2009-12-15 Vilniuje pranešimas. Vilnius: VU leidykla, 2010;
 25. *Successions*. [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011-03-14]. Prieiga per internetą: <http://bibnum2.banq.qc.ca/pgq/2003/2618395/2618395.pdf>;
 26. SVIRBUTIENĖ, D. *Palikimo priėmimo būdai: teoriniai ir praktiniai aspektai*. Vilnius: Notariatas, 2007, Nr.3;
 27. VILEITA, A. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė (1)*. Vilnius: Justitia, 2003, Nr. 1-2;
 28. VILEITA, A. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė (2)*. Vilnius: Justitia, 2003, Nr. 3-4;
 29. VILEITA, A. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė (3)*. Vilnius: Justitia, 2003, Nr. 5;
 30. VILEITA, A. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė (4)*. Vilnius: Justitia, 2003, Nr. 6;
 31. VILEITA, A. *Paveldėjimo teisė*. Vilnius: Justitia, 2011
 32. VITKEVIČIUS, P.; VĖLYVIS, S.; MIKELĖNAS, V.; VILEITA, A.; STASKONIS, V.; TAMINSKAS, A.; RASIMAVIČIUS, P. *Civilė teisė: vadovėlis*. Kaunas: Vija, 1997;
 33. БАРИЦЕВСКИЙ, М. Ю. „Если открылось наследство“. Москва: „Юридическая литература“, 1989;

Praktinė medžiaga

1. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. kovo 1 d. konsultacija Lietuvos Apeliaciniam teismui, apygardų teismams, miestų ir rajonų apylinkių teismams dėl kai kurių Civilinio kodekso bei Civilinio proceso kodekso normų taikymo.
2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. lapkričio 28d. nutartis c. b. V.I.J., G.J.v V.S., Nr. 3K-3-1219/2001, kat.15.2.2.7; 30.6.

3. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. birželio 8d. nutartis c. b. UAB „PZU“v.D.V., Nr. 3K-7-190/2009, kat.24,1; 34,5; 73.2.3.1.
4. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. vasario 27d. nutartis c. b. E.K.v.J.A.V., Nr. 3K-3-152/2006, kat.34.5; 34.6.
5. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. rugsėjo 24d. nutartis c. b. G.Š.v.M.Š., Nr. 3K-7-828/2009, kat.15,1; 15.2.1.1, 27.5; 30.6, 87.1, 117.
6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. rugsėjo 24d. nutartis c. b. G.Š.v.M.Š., Nr. 3K-7-829/2002, kat.15,1; 15.2.1.1, 27.5; 30.6, 87.1, 117.
7. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. balandžio 10d. nutartis c. b. O.K.v.J.M., Nr. 3K-3-262/2006, kat.34.4.3, 34.5, 128.2 (S)
8. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. rugsėjo 24 d. nutartis c. b. G.Š.v.M.Š., Nr. 3K-7-829/2002, kat. 15.1; 15.2.1.1; 27.5; 30.6;87.1;17.
9. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. sausio 8d. nutartis c. b. E.J.,G.G.,J.K.v.T.Š., R.M., Nr. 3K-3-7/2001, kat.25.8.2; 30.6.
10. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. balandžio 5d. nutartis c. b. Z.K.v.B.L., T.K., Nr. 3K-3-247/2006, kat.34.3 (S)
11. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. sausio 8 d. nutartis c.b. E.J.,G.G. ir J.K. v. T.Š. ir R.M., Nr. 3K-3-7/2001, kat.25.8.2; 30.6. Skelbta „*Teismų praktika*“.2001, Nr.15.
12. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. birželio 8 d. nutartis c.b. E.J.,G.G. ir J.K. v. T.Š. ir R.M., Nr. 3K-7-190/2009, kat.25.8.2; 30.6;
13. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. balandžio 26d. nutartis c. b. UAB DK „Baltic Polis“v.B.K.,G.K., Nr. 3K-3-300/2006, kat.38; 73.2.6.1 (S)
14. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. birželio 8d. nutartis c. b. UAB „PZU“v.D.V., Nr. 3K-7-190/2009, kat.24,1; 34,5; 73.2.3.1.

15. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. spalio 14 d. nutartis c.b. Nr. 3K-3-296/2009.
16. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. kovo 19 d. nutartis c.b. Z.S. v. V.S., Nr. 3K-3-98/2007, kat. 34.4.10; 34.5; 34.6; 78.2.1 (S);
17. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. gegužės 29 d. nutartis c.b. V. Z., R. Z., R. Z. v. U. G. Nr. 3K-3-312/2008, kat. 35.6.2 (S);
18. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. gruodžio 23 d. nutartis c. b. I.Ž. v. R.Z. Nr. 3K-3-596/2008m., kat.34.4.3(S).
19. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. gruodžio 23 d. nutartis c. b. I.Ž. v. R.Z. Nr. 3K-3-596/2008m., kat.34.4.3(S).
20. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. kovo 28d. nutartis c. b. M.V.v.M.Ž., Nr. 3K-3-135/2011, kat.34.3; 34,5 (S);
21. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. kovo 14d. nutartis c. b. B.M.v E.Ž. ir .M.Ž., Nr. 3K-3-108/2011, kat. 34.5; 116.1; 121.13
22. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. kovo 4 d. nutarimas *Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 573 straipsnio (1994 m. gegužės 17 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai*. Valstybės Žinios, 2002-03-06, Nr.24-889.

SANTRAUKA

Įpėdinių atsakomybės už palikėjo skolas institutas: lyginamieji aspektai

Nepaisant paveldėjimo teisės problemų aktualumo bei socialinio jautrumo, paveldėjimo teisės problemos nėra populiari tema tarp teisės mokslininkų. Lietuvoje apskritai mažai kalbama šiuo klausimu, todėl lieka daug neaiškumų įpėdiniams, priimant palikimą ir atsakant už palikėjo skolas. Nors palikimo priėmimas imperatyviai reglamentuotas civilinės teisės normomis, teorinių ir praktinių neaiškumų paveldėjimo teisės normas taikant praktikoje pasitaiko dažnai. Šiam socialiai aktualiam teisės institutui trūksta aiškumo ir teisės normų detalumo, stokojama įvairiapusio teisės normų aiškinimo, taip pat pasigendama didesnio teisės mokslininkų dėmesio ir tyrinėjimo.

Siekiant atskleisti įpėdinių atsakomybės už palikėjo skolas instituto ypatumus, šiuo magistro darbu buvo siekiama išsiaiškinti, kokios būna įpėdinių atsakomybės sistemos užsienio šalyse, kokia įpėdinių atsakomybės sistema Lietuvoje. Todėl šiame darbe detalai nagrinėjama, kokie yra palikimo priėmimo būdai ir jų sukeltos teisinės pasekmės, kokios skolos yra paveldimos, ar įmanoma, siekiant išvengti atsakomybės už palikėjo skolas, atsisakyti arba nepriimti palikimo, kada ir kokiais atvejais palikimo priėmimas ir atsisakymas yra ribojamas įstatymų, ar mirusio asmenų kreditorių interesai gali būti apsaugomi ir kokiais būdais. Tam, kad suprasti, kokie Lietuvos paveldėjimo teisės normų privalumai ir trūkumai, šiame darbe lyginsime su analogiškais kitų užsienio šalių (Prancūzijos, Vokietijos, Latvijos, Estijos, Lenkijos, Olandijos) paveldėjimo teisės normomis.

SUMMARY

The Institute of the Successors' Liability for the Bequeather's Debts: some Comparative Aspects

Despite relevance and social sensitivity, succession law problems are not very popular subject among the law scientists. In general in Lithuania is very little spoken on this issue, so many uncertainties remain to the successors accepting the legacy and responsibility of bequeather's debts. Although the acceptance of the succession is mandatory regulated by civil law, theoretical and practical uncertainties of succession law in this field are common. This socially relevant institute is lacking clarity and particularity of legal norms, the diverse interpretations of successions norms, as well as more interest and research among the law scientists.

In order to reveal the specifics of the institute of successors' liability for the bequeather's debts, in this master's work the main goal was to find out what are the successors' liability systems in foreign countries and what is in Lithuania. Therefore, the research examines what are the methods of the acceptance of succession and their legal consequences, which debts are inheritable, is it possible to refuse the succession in order to avoid liability for bequeather's debts, in which cases the refusal of succession is limited by law, what are the ways to protect the interests of creditors of the deceased person. In order to understand the advantages and disadvantages of Lithuanian succession law, in this research will be compared with the analogical succession law norms of other counties (France, Germany, Latvia, Estonia, Poland, the Netherlands).